

**Vyjádření vlády České republiky ke zprávě, kterou Evropský výbor
pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
zaslal vládě České republiky po návštěvě České republiky ve dnech
7. až 16. září 2010**

Vyjádření vlády České republiky bylo schváleno usnesením vlády ze dne 23. listopadu 2011 č. 859

Úvodní poznámky

Česká republika je smluvní stranou Evropské úmluvy o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen „Úmluva“), která byla publikována ve Sbírce zákonů jako sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 9/1996 Sb. a pro Českou republiku vstoupila v platnost dnem 1. ledna 1996, jejímž kontrolním orgánem je Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen „CPT“).

Ve dnech 7. až 16. září 2010 uskutečnil CPT v souladu s čl. 7 odst. 1 Úmluvy svoji čtvrtou pravidelnou návštěvu v České republice. Po této návštěvě CPT vypracoval a přijal v souladu s článkem 10 odst. 1 Úmluvy na své 74. schůzi ve dnech 7. až 11. března 2011 „Zprávu pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání ve dnech 7. až 16. září 2010 (dále jen „Zpráva CPT z návštěvy“). Zpráva CPT z návštěvy byla vládě zaslána dne 8. dubna 2011 se žádostí, aby orgány České republiky, v souladu s článkem 10 Úmluvy, do šesti měsíců zaslaly odpověď s uvedením veškerých údajů o opatřeních přijatých za účelem realizace doporučení, včetně poskytnutí vyžádaných informací a reakcí na připomínky, obsažené ve Zprávě CPT z návštěvy. Vláda vzala Zprávu CPT na vědomí usnesením č. 569 ze dne 20. července 2011. Současně vláda České republiky uložila ministrovi spravedlnosti, ministrovi vnitra, ministrovi zdravotnictví, ministrovi školství, mládeže a tělovýchovy, ministrovi práce a sociálních věcí a 1. místopředsedovi vlády a ministru zahraničních věcí poskytnout zmocněnkyni vlády pro lidská práva informace o opatřeních přijatých v návaznosti na doporučení CPT. Dále vláda České republiky uložila zmocněnkyni vlády pro lidská práva, aby předložila vládě ke schválení vyjádření vlády České republiky k plnění doporučení obsažených ve Zprávě CPT (dále jen „Vyjádření vlády ČR“).

Vláda se podrobně zabývala doporučeními obsaženými ve Zprávě CPT a v této souvislosti oceňuje práci výboru v oblasti ochrany lidských práv osob zbavených svobody. Po pečlivém zvážení všech doporučení CPT ve světle požadavků vnitrostátního i mezinárodního práva vláda schválila níže obsažené Vyjádření vlády ČR jako reakci na předloženou Zprávu CPT. Zároveň vláda České republiky vyjádřila zájem pokračovat v plnění doporučení CPT s přihlédnutím k současným ekonomickým podmínkám České republiky. Vyjádření vlády ČR je členěno podle struktury přílohy I Zprávy CPT, která obsahuje seznam doporučení, připomínek a žádostí CPT o informace s uvedením čísla bodu Zprávy CPT, který dané doporučení obsahuje.

K části I. C: Konzultace provedené delegací a spolupráce

Připomínky

CPT věří, že orgány České republiky přijmou příslušná opatření, aby vyloučily jakéhokoli opakování takových situací během budoucích návštěv (bod 5).

V případě návštěv zdravotnických zařízení CPT nedocházelo v minulosti k situacím, kdy by delegace neměla umožněno hovořit s pacienty. Problém vznikl v otázce nahlížení do zdravotnické dokumentace pacientů bez jejich souhlasu. Ministerstvo zdravotnictví v roce 2010 v souvislosti s další návštěvou České republiky zástupci CPT přehodnotilo svůj postoj k otázce nahlížení zástupců výboru do zdravotnické dokumentace bez souhlasu pacienta. Před návštěvou seznámilo psychiatrické léčebny s následujícím právním názorem - Evropská úmluva je jako úmluva podle čl. 10 Ústavy České republiky součástí právního řádu České republiky a má přednost před zákonem. K nahlížení do zdravotnické dokumentace bez souhlasu pacienta tedy již opravňuje sama Úmluva.

Současně v návrhu zákona o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, který v červnu 2011 schválila vláda ČR a dne 7. září 2011 projednala ve třetím čtení a schválila Poslanecká sněmovna, je v § 65 odst. 2 písm. n) uvedeno, že do zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi mohou bez jeho souhlasu nahlížet členové delegace Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání nebo členové delegace Podvýboru pro prevenci mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, a to v rozsahu nezbytném pro splnění úkolu vyplývajícího z mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána a které upravují činnost výboru nebo podvýboru. Výše uvedené osoby si mohou pořizovat výpisy nebo kopie zdravotnické dokumentace v nezbytném rozsahu.

Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009, o eskortách, střežení osob a o policejních celách, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 2010 (dále jen „závazný pokyn“), v čl. 17 odst. 1, písm. i) uvádí, že do policejní cely, v níž je osoba umístěna, smí vstupovat další orgány, stanoví-li tak právní předpis nebo mezinárodní smlouva, jíž je Česká republika vázána, kdy příslušná poznámka pod čarou zní: „Např. Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání ze dne 26. listopadu 1987 vyhlášená pod č. 9/1996 Sb.“ Vzhledem k předchozímu, kdy je otázka možnosti vstupu do policejní cely řešena ustanovením čl. 17 závazného pokynu, se jedná o individuální pochybení policisty Obvodního oddělení Policie Kladno-Kročehlavy, nikoliv o koncepční pochybení.

K části II. A: Policejní zařízení

Ke kap. 2: Špatné zacházení

Doporučení

CPT doporučuje, aby policisté v celé České republice byli v pravidelných intervalech upozorňováni, že všechny formy špatného zacházení se zadržovanými osobami jsou nepřijatelné a podléhají přísným trestům. Policisté rovněž musí být upozorněni, že při zadržení nesmí být použito více síly, než je nezbytně nutné, a že jakmile jsou zadržené osoby pod kontrolou, nelze ospravedlnit jejich bití (bod 10).

Úřad vnitřní kontroly Policejního prezidia ČR se intenzivně a průběžně zabývá kontrolou stavu policejních cel, přičemž takto získané informace vyhodnocuje a přijímá příslušná opatření k odstranění nežádoucích jevů. Jako příklad lze uvést kontrolu monitorovacích zařízení, která jsou ve své podstatě právě prevencí proti fyzickému napadání osob omezených na osobní svobodě ze stran příslušníků Policie ČR, provádějících příslušné služební úkony. Problematicke cel je však věnována patřičná pozornost i ve všech dalších oblastech, především zda je dodržován interní akt řízení „Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009, o eskortách, střežení osob a o policejních celách“.

Připomínky

Dle názoru CPT by byla posílena nezávislost a nestrannost šetření stížností na špatné zacházení policie, kdyby všechny stížnosti byly zasílány automaticky Inspekci Ministerstva vnitra a kdyby tento orgán rozhodoval (pod dohledem státního zástupce), zda příslušný případ podléhá trestnímu šetření (bod 11).

Nedomníváme se, že by nezávislost vyšetřování trestných činů příslušníků bezpečnostních sborů nějak posílilo, pokud by nová Generální inspekce policejních sborů (dále jen „generální inspekce“ byla obligatorně adresátem jakékoliv stížnosti na příslušníky bezpečnostních sborů, včetně stížností, které zakládají podezření na kázeňský přestupek. Nelze nikomu ze stěžovatelů nařídít, kam má posílat své stížnosti. Každý stěžovatel v současné době má a i do budoucna bude mít právo zaslat svou stížnost podle své úvahy vnitřnímu kontrolnímu orgánu bezpečnostního sboru, který je příslušný projednávat podezření na kázeňský přestupek, generální inspekci, která je příslušná projednávat podezření na trestný čin, anebo státnímu zástupci, který bude mít dozor nad vyšetřováním vedeným generální inspekcí.

Pokud zasláná stížnost nasvědčuje, že došlo k jednání, které nespadá do působnosti adresáta, pak má tento povinnost ho postoupit adresátu příslušnému (trestné činy generální inspekci, kázeňské přestupky vnitřním kontrolním orgánům). Nicméně v každém případě, kdy by občan měl dojem, že jeho podnět bude projednáván jakožto kázeňský přestupek, ačkoliv jde o trestný čin, nic mu nebrání se obrátit s trestním oznámením přímo na generální inspekci či i na státního zástupce. Toto právo a povinnost těchto orgánů trestní oznámení přijmout je garantováno v § 158 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“).

Naopak stanovovat např. povinnost vnitřním kontrolním orgánům bezpečnostních sborů¹ veškeré stížnosti, byť na drobná provinění příslušníků bezpečnostních sborů, zasílat nejprve k právní kvalifikaci generální inspekci, by v praxi přineslo pouze zatížení nové generální inspekce množstvím neproduktivní administrativy a ve skutečnosti by místo větší ochrany práv stěžovatelů přineslo pouze zdržení vyšetření kauzy, které se stížnost týká.

Žádosti o informace

CPT by rád obdržel aktuální informace ohledně plánované reformy Inspekce Ministerstva vnitra, včetně návrhu zákona, jenž byl zpracován pro tento účel (bod 12).

---

¹ Navíc velké množství různých stížností chodí též pravidelně na ministra vnitra, ministra financí, ministra spravedlnosti.

Úkol předložit vládě návrh zákona o generální inspekci bezpečnostních sborů vyplývá z usnesení vlády č. 1 ze dne 5. ledna 2011, kterým vláda schválila Strategii vlády v boji proti korupci na období let 2010 až 2012. Předložením návrhu zákona o generální inspekci bezpečnostních sborů je zároveň plněn jeden z úkolů, k nimž se vláda zavázala ve svém programovém prohlášení, a sice zavést nezávislou kontrolu činnosti bezpečnostních sborů.

Přípravě návrhu zákona předcházelo zpracování Analýzy kontrolních mechanismů v bezpečnostních sborech z června 2008, která obsahovala i návrh základních tezí řešení této problematiky. Tato analýza byla vytvořena meziresortní pracovní skupinou složenou ze zástupců Ministerstva vnitra, Policie České republiky, Ministerstva financí - Celní správy České republiky, Ministerstva spravedlnosti - Vězeňské služby České republiky, Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace a Vojenského zpravodajství. Předkládaný návrh zákona o generální inspekci bezpečnostních sborů z této analýzy vychází.

Cílem předloženého návrhu zákona je vytvořit systém na bezpečnostních sborech personálně i institucionálně nezávislého a účinného stíhání trestných činů příslušníků a zaměstnanců Policie České republiky, Celní správy České republiky, Vězeňské služby České republiky a rovněž i samotné generální inspekce bezpečnostních sborů, který by měl vést k zefektivnění boje proti korupci mezi příslušníky a zaměstnanci bezpečnostních sborů.

Generální inspekce je konstruována jako samostatný bezpečnostní sbor, jehož příslušníci jsou ve služebním poměru podle zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů. Vzhledem ke svým úkolům bude mít generální inspekce postavení policejního orgánu podle trestního řádu. Generální inspekce bude samostatná i ekonomicky; bude mít postavení organizační složky státu a účetní jednotky s vlastní rozpočtovou kapitolou.

Do působnosti generální inspekce mají podle návrhu spadat jen některé bezpečnostní sbory, a to v souladu s výše zmíněnou analýzou. Úkolem generální inspekce bude vyšetřovat trestné činy příslušníků Policie České republiky, celníků, příslušníků Vězeňské služby České republiky nebo zaměstnance České republiky zařazeného k výkonu práce v Policii České republiky, zaměstnance České republiky zařazeného k výkonu práce v Celní správě České republiky nebo Vězeňské službě České republiky, pokud trestný čin byl spáchán v souvislosti s plněním jeho pracovních úkolů.

U příslušníků a zaměstnanců Hasičského záchranného sboru České republiky nebyl shledán důvod jejich trestnou činnost stíhat jiným způsobem, než u běžných občanů, a to zejména kvůli převažujícímu záchrannému charakteru jejich práce. V případě Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky a informace, které jsou rovněž bezpečnostními sbory, se navrhuje neměnit stávající systém stíhání jejich příslušníků, a to z důvodu přísné konspirace činnosti zpravodajských služeb.

V čele generální inspekce bude ředitel inspekce, kterého bude jmenovat a odvolávat na návrh vlády a po projednání ve výboru Poslanecké sněmovny příslušném ve věcech bezpečnosti předseda vlády, jemuž bude ředitel z výkonu své funkce odpovědný.

Návrh zákona byl dne 9. září 2011 projednán ve třetím čtení a schválen Poslaneckou sněmovnou usnesením č. 684.

CPT by rád obdržel následující informace týkající se období od 1. ledna 2009 do současnosti:

(a) počet stížností na špatné zacházení podaných proti policistům a počet trestních/disciplinárních řízení, jež byla zahájena na jejich základě;

(b) počet trestních šetření týkajících se možných případů špatného zacházení policie, jež byla zahájena Inspekcí Ministerstva vnitra z její vlastní iniciativy;

(c) výsledek řízení, na která odkazují body (a) a (b), a zpráva o jakýchkoli trestních/disciplinárních postizích uložených policistům v těchto případech (bod 13).

Stížnosti, které jsou podány podle § 175 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, a které směřují proti postupu příslušníků Policie ČR, jsou evidovány v informačním systému Evidence podání v prostředí aplikace Lotus Notes. V informačním systému jsou pak rovněž evidována přijatá opatření, například výsledky řízení ve věcech služebního poměru podle shora citovaného zákona.

Podle údajů Inspekce Policie České republiky bylo v roce 2009 registrováno 73 stížností na špatné zacházení vůči zadrženým ze strany příslušníků Policie České republiky. Z tohoto počtu bylo odloženo pro neoprávněnost 32 podaných stížností, na Úřad vnitřní kontroly Policejního prezidia bylo předáno 7 těchto stížností, křivé obvinění bylo zaznamenáno v pěti případech, ke kázeňskému řešení bylo předáno 12 případů a v 1 případě byl podán návrh na zahájení trestního stíhání příslušníka Policie České republiky.

V roce 2010 Inspekcí Policie České republiky registrováno 67 stížností na špatné zacházení vůči zadrženým ze strany příslušníků Policie České republiky. Z tohoto počtu bylo odloženo pro neoprávněnost 25 podaných stížností, na Úřad vnitřní kontroly Policejního prezidia bylo předáno 22 těchto stížností. Křivé obvinění bylo zaznamenáno v 9 případech, ke kázeňskému řešení bylo předáno 10 případů a pouze v jednom případě byl podán návrh na zahájení trestního stíhání příslušníka Policie České republiky.

Podle údajů Úřadu vnitřní kontroly Policejního prezidia České republiky byl v roce 2009 celkový počet podání 61, z toho 48 vyhodnocených jako nedůvodné. Tři podání byla vyhodnocena jako částečně důvodná: 1 podání bylo při konečném vyřízení vyhodnoceno jako nedůvodné, 1 podání se týkalo nesprávného úředního postupu (nejednalo se o stížnost ve smyslu násilí policistů). 1 podání bylo vyhodnoceno jako částečně důvodné v části týkající se umístění zadržené osoby v policejní cele, a to z důvodu nesprávného výkladu interního aktu řízení (dále jen „IAR“). Jako forma opatření bylo zvoleno projednání problematiky na poradě. 1 podání bylo vyhodnoceno jako důvodné, při konečném vyřízení však bylo vyhodnoceno jako nedůvodné, 1 podání bylo administrativně převedeno, 1 podání bylo založeno bez šetření, 7 podání bylo postoupeno v rámci resortu Ministerstva vnitra.

V roce 2010 byl celkový počet podání 83, z toho 69 podání bylo vyhodnocených jako nedůvodných, 6 podání bylo vyhodnoceno jako částečně důvodné:

1 podání - první část podání na násilí policistů byla vyhodnocena jako nedůvodná, druhá část podání na nesprávný úřední postup policistů byla vyhodnocena jako důvodná z důvodu

nedbalosti a nekázně a nesprávného výkladu IAŘ. Věc byla prošetřena Inspekcí Policie ČR a následně vrácena do režimu stížnosti. Poté byla věc projednána na poradě;

1 podání bylo vyhodnoceno jako částečně důvodné, neboť nesprávným výkladem zákona a IAŘ nebyla před použitím donucovacího prostředku dána výstraha, že bude těchto prostředků použito v případě neuposlechnutí. Věc byla projednána na poradě;

1 podání bylo vyhodnoceno jako částečně důvodné, neboť při umístění do policejní cely nebyl se zadrženým vyhotoven a předán soupis věcí, policista nepostupoval v souladu se zákonem a IAŘ z důvodu nedbalosti a nekázně. Věc byla projednána na poradě;

1 podání bylo vyhodnoceno jako částečně důvodné v části týkající se odeslání úředního záznamu o chování podatele zaměstnavateli, ačkoli k tomuto nebyl zákonný důvod. Věc byla projednána na poradě z důvodu nesprávného výkladu zákona a IAŘ;

1 podání bylo vyhodnoceno jako částečně důvodné v části týkající se skutečnosti, že zakročující policista neměl na stejnokroji služební číslo z důvodu jeho předcházejícího odcizení. Věc byla projednána na poradě;

1 podání bylo vyhodnoceno jako důvodné v části podání týkající se neprovedení ztotožnění osoby při služebním zákroku z důvodu nedostatků v řízení a kontrole. Část podání ve věci násilí policistů byla předána Inspekcí Policie ČR. Doposud bez výsledku šetření.

Jedno podání bylo vyhodnoceno jako důvodné v důsledku užití donucovacího prostředku (hmaty, chvaty a pouta) v nadbytečném rozsahu z důvodu nedbalosti a nekázně policisty. Věc byla s policistou projednána služebním funkcionářem a na poradě vedení útvaru. Jedno podání bylo postoupeno mimo resort Ministerstva vnitra, 1 podání bylo založeno bez šetření a 5 podání bylo postoupeno v rámci resortu Ministerstva vnitra.

Celkový počet podání v roce 2011 činil 51, z toho 31 vyhodnocených jako nedůvodné. 17 podání je dosud v šetření. 1 podání bylo vyhodnoceno jako částečně důvodné - nejednalo se o stížnost ve smyslu násilí policistů, ale o podání na nesprávné stání služebního vozidla při provádění úkonu z důvodu nedbalosti a nekázně řidiče. Věc byla s policistou projednána. Jedno podání bylo postoupeno v rámci resortu Ministerstva vnitra a jedno podání bylo vzato zpět.

V případě vyřízení formou „postoupeno v rámci resortu Ministerstva vnitra“ se zpravidla jedná o postoupení Inspekcí Policie české republiky, v případě vyřízení „postoupeno mimo resort Ministerstva vnitra“ se jedná zpravidla o podání, která směřují proti příslušníkům Městské policie a byla postoupena inspekčním a kontrolním orgánům příslušné městské policie. U položky „založeno bez šetření“ se zpravidla jedná o opakované identické podání, vyřízené založením ad acta, popř. případ, kdy podání bylo podatelem vzato zpět.

Ke kap. 3: Základní bezpečnostní opatření proti špatnému zacházení

Doporučení

Výbor doporučuje, aby právní ustanovení týkající se práva na oznámení zadržení byla změněna tak, aby odrážela pravidla uvedená v odst. 15 (tj. jakékoli výjimky z tohoto práva musí být jasně definovány. V tomto ohledu je současné znění § 24 odst. 3 zákona o policii příliš vágní a musí být aplikováno po co nejkratší dobu. Dále musí být zavedena příslušná bezpečnostní opatření (např. jakékoli prodlení musí být zaznamenáno písemně s uvedením důvodů, přičemž se vyžaduje výslovný souhlas služebně staršího policejního úředníka, jenž není spojen s příslušným případem ani se státním zástupcem). Praxe ve všech policejních zařízeních musí být příslušným způsobem revidována (bod 15).

Současná právní úprava informování blízké osoby a formulace výjimky je optimální z hlediska vyváženosti potřeb a práv zajišťovaných osob i policejní praxe. V případě, že se využije výjimka a není zvolená osoba informována o zajištění, vždy je písemně informován státní zástupce. Tímto je naplněno doporučení CPT: a) aby existoval písemný záznam o tom, že bylo výjimky využito, b) aby se tak dělo pouze s vědomím nějakého nadřízeného subjektu. Česká právní úprava nastavuje systém, že kontrolu v těchto případech vykonává státní zástupce, tedy na policii nezávislý a policii nadřízený státní orgán, který má kromě dozoru v přípravném řízení trestním na starosti právě dozor nad místy, kde se omezuje osobní svoboda (§ 4 písm. b) zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů).

Pokud jde o právo oznámit zadržení, stanovuje § 24 odst. 2 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o policii“), že na žádost zadržené osoby musí policie informovat bez zbytečného odkladu blízkého příbuzného nebo jinou třetí osobu o jejím zadržení (viz také rovněž § 70 trestního řádu). S ohledem na výše uvedené nepovažujeme za nezbytné měnit právní úpravu. V souladu s doporučením bude doplněno výkladové stanovisko, resp. metodika. Pokud policista v odůvodněném případě nevyrozumí o zadržení osoby podezřelou třetí osobu, toto odůvodnění sepíše v úředním záznamu. Úřední záznam bude součástí spisového materiálu.

Výbor doporučuje, aby orgány České republiky přijaly opatření za účelem zajištění efektivní realizace právo zadržených osob mít přístup k advokátu (včetně práva mít advokáta během policejního vyšetřování a mít možnost si s ním pohovořit osobně) všech v policejních zařízeních (odst. 16).

Príslušníci Policie České republiky se při práci se zadrženými osobami řídí jak zákony, tak interními akty řízení, které upravují uvedenou problematiku.

V zákoně, o Policii České republiky, se omezení osobní svobody věnuje hlava V. Realizace práva zadržených osob mít přístup k advokátu je upravena v § 24 odst. 4: „Osoba omezená na svobodě má právo zajistit si na vlastní náklady právní pomoc a mluvit s právním zástupcem bez přítomnosti třetí osoby. Za tímto účelem poskytne policista neprodleně nezbytnou součinnost, požádá-li o ni tato osoba.“

V trestním řádu je právo zadržených osob mít přístup k advokátu upraveno v § 76 odst. 6: „Zadržená osoba má právo zvolit si obhájce, hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby a radit se s ním již v průběhu zadržení; má též právo požadovat, aby obhájce byl přítomen při jejím výslechu podle odstavce 3, ledaže je obhájce ve lhůtě uvedené v odstavci 4 nedosažitelný. O těchto právech je třeba podezřelého poučit a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění.“

Z interních aktů řízení se této problematice věnuje závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009 o eskortách, střežení osob a o policejních celách v čl. 15 odst. 1: „Osobu umístěnou v cele policista poučí. Poučení a informace u cizinců umístěvaných do cely jsou obsahově totožné jako u občana České republiky. Poučení u cizince je možné provést s využitím překladu poučení v tištěné podobě, nebo prostřednictvím tlumočnicka v cizím jazyce, kterému osoba rozumí. Osobou podepsané poučení se založí do evidence organizačního článku policie, kde je cela zřízena, a kopie je vydána osobě; o nepodepsání poučení osobou se uvede záznam do formuláře“. Poučení je k dispozici ve 13 cizích jazycích (příloha č. 3 Závazného pokynu policejního prezidenta č. 159/2009, o eskortách, střežení osob

a o policejních celách). Dále v závazném pokynu policejního prezidenta č. 30/2009 o plnění úkolů v trestním řízení v čl. 38 je stanoveno: „Obviněný musí být před každým výsledkem nebo jiným procesním úkonem, jehož se účastní, poučen zejména o právu zvolit si obhájce nebo žádat jeho ustanovení a radit se s ním během úkonů prováděných policejním orgánem, žádat přítomnost obhájce při výslechu nebo jiných úkonech, a je-li obviněný ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, i o právu na rozmluvu s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby. Poučení obviněného se doslovně poznamená do protokolu o úkonu, před nímž bylo poučení dáno. Obdobně musí být poučen o právu zvolit si obhájce a radit se s ním podezřelý, který byl zadržen.“ Dále v čl. 39 odst. 3: „Je-li obviněný v době, kdy běží lhůta pro volbu obhájce určená v hodinách, zbaven osobní svobody (vazba, zadržení nebo předvedení), policejní orgán mu poskytne účinnou pomoc zejména tím, že mu umožní telefonické spojení s obhájcem podle telefonního seznamu nebo podle seznamu advokátů.“

Současně čl. 47 odst. 2 uvádí práva zadrženého podezřelého: „Zadrženého podezřelého policejní orgán seznámí se skutkovými okolnostmi, pro které je podezřelý, a důvody zadržení, rovněž ho poučí o právu zvolit si obhájce, radit se s ním již v průběhu zadržení a žádat, aby obhájce byl přítomen při jeho výslechu. Ke zvolení obhájce stanoví zadrženému přiměřenou lhůtu nejdéle v hodinách, a poskytne mu součinnost tak, aby se zadržený mohl s obhájcem spojit pomocí telefonu, případně si obhájce vybrat podle telefonního seznamu nebo seznamu advokátů vedeného u soudu. Bez přítomnosti obhájce policejní orgán zadrženého vyslechne, jestliže zadržený volbu obhájce odmítl nebo lhůta ke zvolení obhájce uplynula marně anebo pokud se obhájce v přiměřené lhůtě k výslechu nedostavil nebo je nedosažitelný.“

Realizace práv zadržených podléhá i vnitřním kontrolním mechanismům Policie České republiky a to na několika úrovních. Dne 24. ledna 2011 byl náměstkem policejního prezidenta pro vnější službu stanoven pro ředitelství služby pořádkové policie Policejního prezidia České republiky mimo jiné i úkol k výkonu metodické činnosti zaměřené na ověřování správnosti nastavených pravidel v oblasti omezování osobní svobody osob a jejich umístění do policejní cely s důrazem na poučení osoby a ověřování, zda nedochází k porušování osobních práv osob, které byly omezeny na osobní svobodě a ověřování zákonné doby umístění osoby do policejní cely.

Úprava jak v uvedených zákonech, tak v interních aktech řízení (včetně připravených poučení) ve spojení s vnitřní kontrolní činností je dostatečná pro efektivní realizaci práva zadržených osob mít přístup k advokátu. Na bezplatnou právní pomoc mají právo všechny obviněné osoby, které na ní nemají prostředky (shodně jako v čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod). V českém trestním řádu je bezplatná právní pomoc upravena v § 33 odst. 2.

Výkon práva na přístup k advokátu lze považovat za efektivní bezpečnostní opatření proti špatnému zacházení pouze v případě, že osoby, jež jsou v policejní vazbě a nemohou si dovolit zaplatit právníka, mohou využít komplexního systému právní pomoci. Pokud tomu tak není, právo přístupu k advokátu zůstane v mnoha případech čistě teoretickým právem. V tomto ohledu CPT se znepokojením konstatuje, že podle současných trestních právních předpisů je právo přístupu k advokátu *ex officio* omezeno na závažné trestné činy (tj. trestné činy, jež podléhají sazbě minimálně pět let odnětí svobody nebo pokutě minimálně 5 miliónů korun českých).²

---

² Srovnej §§17 a 36 trestního řádu.

Výbor doporučuje, aby byl prioritně vytvořen komplexní řádně financovaný systém právní pomoci pro všechny osoby, jež jsou v policejní vazbě a nemohou si dovolit zaplatit právníka. Tento systém je třeba uplatňovat od samého počátku policejní vazby, bez ohledu na závažnost údajně spáchaného trestného činu (odst. 17).

Jednou ze základních zásad trestního řízení v České republice je zásada zajištění práva obviněného na obhajobu. Tato zásada obsažená v ustanovení čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a v ustanovení § 2 odst. 13 trestního řádu má zaručit plnou ochranu práv a právem chráněných zájmů osobě, proti které se vede trestní řízení. Obhájcem v trestním řízení může být jen advokát.

Trestní řád ani zákon o Policii ČR nijak neomezují právo zadržené osoby na obhajobu. Zadržená osoba si obhájce může kdykoliv zvolit podle svého výběru (§ 37 trestního řádu), může jí jej zvolit i osoba blízká. Kromě toho v určitých případech je osobě v trestním řízení ustanovován obhájce, neboť její schopnost hájit svá práva je omezena či jsou její práva ohrožena (např. vysokým trestem odnětí svobody). V otázce přístupu k obhájci (advokátu) platná právní úprava vyhovuje evropským lidsko-právním standardům. Na bezplatnou právní pomoc mají právo všechny obviněné osoby, které na ní nemají prostředky (shodně jako v čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod). V českém trestním řádu je bezplatná právní pomoc upravena v § 33 odst. 2.

Podle § 158 odst. 4 tr. ř. při podání vysvětlení před policejním orgánem před zahájením trestního stíhání má každý právo na právní pomoc advokáta. Je-li vysvětlení požadováno od nezletilého, je třeba o úkonu předem vyrozumět jeho zákonného zástupce.

U osoby zadržené je výslovně uvedeno, že má právo zvolit si obhájce, hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby a radit se s ním již v průběhu zadržení (§ 76 odst. 6 trestního řádu). Má právo, aby obhájce byl přítomen již při prvním výslechu, který je zaměřen na otázku důvodů zadržení (§ 76 odst. 3 trestního řádu).

Tzv. nutná obhajoba je upravena v § 36 a 36a trestního řádu. Obviněný musí mít obhájce už v přípravném řízení, koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let. V ostatních případech (tj. bez ohledu na to jaký trest mu hrozí) musí mít obviněný obhájce, je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody nebo na pozorování v zdravotnickém ústavu. Dále tehdy, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, nebo jde-li o řízení proti uprchlému. Obviněný musí mít obhájce také tehdy, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit. Obviněný musí mít obhájce též v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému, v řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního.

Trestní řád ukládá, že obviněný musí mít obhájce, má-li se vyjádřit k tomu, zda se vzdává práva na uplatnění zásady speciality v řízení po vydání z cizího státu, v řízení o vydání do cizího státu nebo o předání do jiného členského státu Evropské unie, v řízení o dalším předání do jiného členského státu Evropské unie, nebo v řízení o uznání a výkonu cizozemského rozhodnutí, v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu Evropské unie o peněžitéch sankcích a plněních, kterým byl uložen peněžitý trest nebo pokuta, a v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu Evropské unie o propadnutí nebo

zabrání majetku. Ve vykonávacím řízení, v němž soud rozhoduje ve veřejném zasedání, musí mít odsouzený obhájce, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, je-li ve vazbě, nebo jsou-li pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit.

Ustanovení § 36 trestního řádu upravuje nutnou obhajobu jako realizaci významné složky práva obviněného na obhajobu, jež jsou zakotveny v čl. 6 odst. 3 písm. c) Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. V případech nutné obhajoby musí mít obviněný obhájce, i pokud by právní zastoupení výslovně odmítal anebo by si nezamýšlel žádného obhájce zvolit. Důvody nutné obhajoby se týkají zvláštních okolností, za nichž obviněný nemůže svou obhajobu odpovídajícím způsobem zabezpečit. Vztahují se jednak k osobě obviněného a jeho možností řádně vykonávat svou obhajobu, jednak k předmětu, jehož se řízení týká.

Nutná obhajoba v přípravném řízení musí být obviněnému zajištěna od okamžiku, kdy některý z důvodů uvedených v trestním řádu nastal (tj. vzetím do vazby, nástupem výkonu trestu odnětí svobody nebo započítáním pozorování ve zdravotnickém ústavu, rozhodnutím občanskoprávního soudu o zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům, nastanou-li podmínky pro konání řízení proti uprchlému a obhájci bylo sdělení obvinění). Je-li důvod nutné obhajoby dán již v době sdělení obvinění, musí mít obhájce od tohoto momentu. Nutná obhajoba pokračuje do té doby, dokud trvá její důvod, anebo její důvod sice odpadl, ale nově vznikl jiný důvod nutné obhajoby.

Podle ustálené judikatury při ustanovení obhájce obviněnému v případě nutné obhajoby už v přípravném řízení je třeba postupovat s co největším urychlením, aby se obhájci zabezpečila reálná možnost vykonávat ochranu práv obviněného, zejména právo účastnit se vyšetřovacích úkonů už od vznesení obvinění. Pochybnosti o způsobilosti náležitě se hájit mohou vzniknout zejména u obviněných, jejichž duševní stav vyvolává pochybnosti, dále u obviněných hluchých, hluchoněmých, němých, slepých, s vážnějšími vadami řeči, trpících jiným vážným onemocněním nežli jen duševním, které jim brání v řádné obhajobě. Stejně tak je tomu i u obviněných, kteří neumějí číst nebo psát.

Jestliže obviněný nemá obhájce v případě, kdy ho musí mít, určí se mu lhůta ke zvolení obhájce. Pokud si v této lhůtě obhájce nezvolí, bude mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, neprodleně soudem ustanoven (§ 38 odst. 1 trestního řádu). Zákon zajišťuje, že obviněný si může místo obhájce, který mu byl ustanoven nebo osobou k tomu oprávněnou zvolen, zvolit obhájce jiného (§ 37 odst. 2 trestního řádu.).

Česká advokátní komora zajišťuje právní pomoc osobám, které se nemohou z různých příčin a důvodů domoci právní pomoci advokátem, ve dvou formách – jednak možností žádat komoru o určení advokáta zdarma nebo za sníženou odměnu a jednak v rámci výkonu veřejně prospěšné činnosti organizováním bezplatných právních porad v jednotlivých regionech. Představenstvo České advokátní komory jmenuje regionální představitele a jejich zástupce dle působnosti krajských soudů. Regionální střediska se mimo jiné podílejí na zajišťování právní pomoci osobám, které se nemohou domoci poskytnutí právních služeb advokátem. Pro advokáty je povinnost podílet se v přiměřeném rozsahu na projektech směřujících k prosazování nebo obhajobě lidských práv a svobod bez nároku na odměnu stanovena v čl. 18 usnesení představenstva č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů.

CPT opakuje své doporučení, aby orgány České republiky přijaly opatření, kterými zajistí, že ve všech policejních zařízeních budou lékařské prohlídky zadržených osob prováděny mimo doslech a – pokud příslušný lékař nepožaduje v konkrétním případě něco jiného – mimo dohled úředníků vymáhajících právo. Dále je třeba přijmout opatření, aby bylo zajištěno, že lékařské údaje již nebudou přístupné nelékařskému personálu (odst. 18).

Právo na lékařskou péči má i osoba omezená na svobodě mimo policejní celu, toto je zakotveno v ustanovení § 24 odst. 5 zákona o policii. Osoba omezená na svobodě má právo nechat se vyšetřit nebo ošetřit lékařem podle svého výběru; to neplatí pro vyšetření lékařem ke zjištění, zda ji lze umístit do policejní cely nebo je nutno ji z ní propustit. Policie má povinnost za účelem ošetření nebo vyšetření umožnit přístup lékaře k osobě omezené na svobodě.

Dle čl. 12, odst. 2 závazného pokynu je jasně stanovena povinnost: „U lékařského vyšetření, případně ošetření osoby, zůstane nejméně jeden eskortující policista, který je stejného pohlaví jako vyšetřovaná či ošetřovaná osoba, ve vizuálním kontaktu;“. Tato povinnost nebyla policistům stanovena samoučelně, neboť lékařská vyšetření jsou povětšinou konána ve zdravotnických zařízeních (především v nemocnicích, kde nejsou dveře ani okna nijak zajištěny), které nespadají do gesce Ministerstva vnitra. Policie České republiky má za povinnost zajistit bezpečnost osob (především lékaře a zdravotnického personálu) a majetku, a to dle ustanovení § 2 zákona o policii a též zamezit tomu, aby vyšetřovaná či ošetřovaná osoba omezená na svobodě mohla během prováděných lékařských úkonů utéci. Pokud by lékařské prohlídky osob omezených na osobní svobodě byly prováděny bez přítomnosti střežícího policisty, pak by tento policista nemohl řádně plnit uvedené úkoly stanovené mu zákonem o policii.

Po provedení lékařského vyšetření obdrží Policie České republiky od vyšetřujícího lékaře zprávu o tom, zda je možno z lékařského hlediska umístit osobu do policejní cely a zda je tato osoba ze zdravotního hlediska schopna účastnit se policejních úkonů. Lékař dále sepíše lékařskou zprávu o prováděném vyšetření a o zdravotním stavu osoby, která je ovšem uzavřena (např. v obálce), tak, aby se do této nemohlo nahlédnout. Policista takto uzavřenou zprávu přiloží do příslušného spisu, a to pro potřeby zpracování pozdějšího znaleckého posudku. Policie se tedy neseznamuje s kompletním zdravotním stavem vyšetřované osoby omezené na osobní svobodě, ale jen s informacemi, které uvede lékař pro potřeby umístění osoby do policejní cely a schopnosti osoby účastnit se policejních úkonů. V takovém postupu se nejedná o jakékoliv porušení práv osoby omezované na osobní svobodě.

CPT opakuje své doporučení, aby orgány České republiky přijaly opatření, kterými zajistí, že osobám zadrženým policií bude systematicky předáván formulář, ve kterém budou explicitně uvedena veškerá shora uvedená práva osob zadržených policií, ihned po jejich příchodu do policejního zařízení. Tento formulář musí být k dispozici v příslušných jazycích. Kromě toho musí být příslušné osoby požádány, aby podepsaly prohlášení, kterým doloží, že byly informovány o svých právech, s uvedením data a doby podepsání (odst. 19).

Problematikou poučení osob spojenou s omezením osobní svobody se intenzivně zabývá Ředitelství služby pořádkové policie. Návrh výboru CPT je již v současnosti realizován, neboť v měsíci červnu 2011 obdrželo ředitelství jazykové mutace příslušných poučení: anglicky, francouzsky, německy, rusky, španělsky, italsky, arabsky, bulharsky, čínsky,

moldavsky, mongolsky, polsky, ukrajinsky, vietnamsky.

Práva osob omezených na osobní svobodě, jakož i poučení při provádění eskort a při umístění osoby do policejní cely jsou tedy dispozici ve 14 jazycích jak na intranetových stránkách ředitelství (<http://ppportal.pcr.cz/rspp/Poradkova/informace/informace.htm>), tak se tyto jazykové mutace poučení zavádějí do informačního systému ETŘ (Evidence trestního řízení) jako možnost nabídky v příslušném jazyce. Osobě omezené na svobodě nic nebrání se se svými právy seznámit a tato podepsat.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky ihned přijaly opatření za účelem zlepšení materiálních podmínek detence na Obvodním oddělení Policie Kladno-Kročehlav, s ohledem na shora uvedené připomínky (odst. 21).

Pokud jde o Krajské ředitelství policie hlavního města Prahy Kongresová, delegace si povšimla, že toalety v celách pro dva jsou od poslední návštěvy v roce 2006 oddělené. Avšak ve většině cel dosud bylo nedostatečné větrání. CPT doporučuje, aby tento nedostatek byl odstraněn.

V přílohách č. 1, č. 2 a č. 3 Závazného pokynu policejního prezidenta č. 159/2009, o eskortách, střežení osob a o policejních celách jsou stanoveny podmínky pro budování a vybavení policejních cel v souladu s uváděnými požadavky výboru CPT. Pokud v policejních celách chybí materiální vybavení, pak se jedná o individuální pochybení příslušného zodpovědného pracovníka. Z výkonu policejní praxe uvádíme, že budování a opravy policejních cel v souladu s podmínkami uvedenými v závazném pokynu jsou prováděny postupně a jsou závislé na množství přidělených finančních prostředků.

CPT věří, že orgány České republiky přijmou nezbytná opatření, aby zajistily, že všem osobám zbaveným svobody policií bude v přiměřených intervalech poskytována strava a že budou mít snadný přístup k pitné vodě (odst. 22).

Na základě žádosti Ředitelství služby pořádkové policie byla vypracována stanoviska analyticko-legislativního odboru Policejního prezidia České republiky a odboru bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra České republiky k „Poskytování stravy osobám omezeným na osobní svobodě, které nejsou umístěny v policejní cele“, která jsou umístěna na intranetových stránkách ředitelství od 5. 11. 2010 (http://ppportal.pcr.cz/rspp/Poradkova/stanoviska_jina/stanoviska_jina.htm).

Tato stanoviska zaručují, že všem osobám zbaveným svobody policií bude v přiměřených intervalech poskytována strava a že budou mít snadný přístup k pitné vodě. Pokud se tak nestalo, pak se jedná o individuální, nikoliv o koncepční pochybení.

CPT doporučuje, aby byla přijata veškerá nezbytná opatření v Krajském ředitelství policie hl. m. Prahy Kongresová, a aby v ostatních policejních zařízeních bylo pokud možno zajištěno, že osoby zadržené na 24 hodin nebo déle budou mít možnost minimálně jedné hodiny venkovního cvičení denně (odst. 23).

Policie omezuje na svobodě vždy pouze krátkodobě, většinou do 24 hodin. Podle našeho názoru není nezbytné pro ochranu práv a zájmů osoby omezené na svobodě policií, aby po tuto velmi omezenou dobu měla přístup k venkovnímu cvičení. Takový požadavek má smysl v případě osob vězněných ve vazbě, výkonu trestu apod.

Ve většině navštívených policejních zařízení byly vazební cely vybaveny CCTV. CPT nemá žádnou námitku vůči používání kamerových systémů CCTV pro dohled nad detenčními prostory, pokud je osobám zbaveným svobody zajištěno přiměřené soukromí při používání toalet, umyvadel a sprch, jak tomu bylo ve všech vazebních celách monitorovaných CCTV, které delegace navštívila. Avšak systémy tohoto druhu nemohou nahradit přímý kontakt s vězeňským personálem a mohou naopak vést k falešnému pocitu bezpečí; nesmí nahrazovat pravidelnou kontrolu cel vězeňským personálem (odst. 24).

V zařízeních uváděných výborem CPT se střežení a kontrola osob provádí povětšinou kombinací kamerového systému a střežícího policisty, který nejméně každou hodinu provede fyzickou kontrolu.

CPT vyzývá orgány České republiky, aby neprodleně odstranily ze všech policejních zařízení objekty ve zdi pro připoutávání osob, a všeobecně aby přijaly efektivní opatření za účelem vymýcení praxe připoutávání osob zadržených policií k pevným objektům. Každé policejní zařízení, kde mohou být osoby zbaveny svobody, musí být vybaveno jednou nebo více místnostmi určenými pro detenční účely.

V případě zadržené osoby, jež se chová agresivně, může být ospravedlnitelné použití pout. Avšak tato osoba nesmí být připoutána k pevným objektům, nýbrž místo toho musí být pod přísným dohledem v bezpečném prostředí, a pokud je to nezbytné, je třeba požádat o lékařskou pomoc (odst. 25).

Na základě požadavku výboru CPT po provedené kontrole v r. 2006 ke stavu a provozu policejních cel bylo podáno vyjádření České republiky, které bylo schváleno usnesením vlády ze dne 12. března 2007 č. 223. Kovové úchyty v umístěné v policejních celách ve zdi, ke kterým byly zadržené osoby na některých policejních stanicích připoutány v nepřirozené či nepohodlné pozici, byly tímto odstraněny. V policejních celách se postupně podle finančních možností zřizují pouze úchyty jako součást rámu lavice v cele, které umožňují připoutání ve zdravotně nezávadné, přirozené a pohodlné pozici. Konkrétní pozice připoutání byla zkontrolována s odborným zdravotnickým pracovištěm – Zdravotnickým ústavem Ministerstva vnitra.

Dne 2. července 2007 byla policejním prezidentem schválena informace o jednání náměstka policejního prezidenta pro uniformovanou policii se zmocněncem vlády pro lidská práva a představiteli CPT. Dosažený konsenzus z výše uvedených jednání byl, že a) ve zdi umístěné a nepohodlné úchyty v celách byly odstraněny, b) v celách se zřizují pouze úchyty jako součást rámu lavice v cele, které umožňují připoutání ve zdravotně nezávadné, přirozené a pohodlné pozici a c) mimo cely budou umístovány úchyty, které umožňují připoutání ve zdravotně nezávadné, přirozené a pohodlné pozici pouze ve služebních prostorách policejních útvarů, kam nemá běžný přístup veřejnost.

Výše uvedené změny zajišťují, že jsou dodrženy zásady přiměřenosti, kterými se každý policista musí řídit při všech svých úkonech a že institutu připoutání je užíváno vždy pouze v případech, kdy je to skutečně nevyhnutelné a způsobem, který respektuje ohledy na zdraví a důstojnost osoby omezené na svobodě.

Zákon o Policii ČR v § 25 dává policistům oprávnění k omezení možnosti pohybu agresivních osob, tj. osob, které *fyzicky napadají policistu nebo jinou osobu, ohrožují vlastní život, poškozují majetek nebo se pokusí o útěk*, a to připoutáním k vhodnému předmětu, a to do doby, *kdy je zřejmé, že osoba jednání nebude opakovat*, nejdéle však 2 hodiny. Připoutání osoby k vhodnému předmětu, zejména pomocí pout, lze za splnění podmínek uvedených v § 25 zákona o policii v současné době realizovat jako zákonný úkon.

Podle § 25 odst. 1 je policista oprávněn omezit možnost volného pohybu osoby, která fyzicky napadá policistu nebo jinou osobu, ohrožuje vlastní život, poškozuje majetek nebo se pokusí o útěk, připoutáním k vhodnému předmětu, zejména pomocí pout. Podle § 25 odst. 2 omezení podle odstavce 1 musí být ukončeno v okamžiku, kdy je zřejmé, že osoba jednání podle odstavce 1 nebude opakovat, nejdéle však po uplynutí 2 hodin od okamžiku připoutání.

Toto opatření lze použít pouze proti osobám agresivním, jak bylo uvedeno výše a pouze do doby než od agresivního jednání upustí, maximálně však na dvě hodiny. Musí jít o fyzickou agresi, nikoliv o situaci, kdy je osoba pouze verbálně agresivní, vyhrožuje, někoho uráží apod.

CPT věří, že orgány České republiky přijmou opatření, aby zajistily, že doporučení uvedená v odst. 15 až 19 (právo na oznámení zadržení, právo na přístup k advokátu, právo na přístup k lékaři, poskytování informací o právech) budou realizována rovněž cizineckou policií na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně (odst. 33).

Základní bezpečnostní opatření na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně jsou dodržována. Cizinecká policie na letišti Praha – Ruzyně seznamuje zadržené osoby s jejich právy při umístění do cel, eskortování nebo omezení na svobodě. Formuláře jsou vyhotoveny v několika jazykových mutacích (např. angličtině, vietnamštině, ruštině, mongolštině, arabštině aj.). Vycházejí z obdobných formulářů, používaných pořádkovou policií a jsou umístěny na intranetu. O nutnosti používat tyto formuláře jsou všichni policisté cizinecké policie na letišti poučeni.

V případě, že osoba požádá o lékařské ošetření nebo přítomnost lékaře, jsou tyto služby bezprostředně poskytnuty.

K části II. C: Nápravná zařízení pro dospělé

Úvodní poznámky

CPT doporučuje, aby orgány České republiky zdvojnásobily své úsilí zaměřené na ukončení přeplněnosti věznic a aby zajistily efektivní realizaci shora uvedené právní normy 4 m² prostor na jednoho vězně v praxi, s přihlédnutím k Doporučení Rec(99)22 Výboru ministrů Rady Evropy týkajícím se přeplněnosti věznic a růstu počtu osob ve věznicích, jakož i Doporučení Rec(2003)22 o podmíněném propuštění (odst. 35).

Nový trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů, dále jen „trestní zákoník“), který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 2010, se dosud neprojevil očekávaným snížením počtu osob ve výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, zatím není v soudní praxi příliš využíván nově zavedený trest domácího vězení.

Ministerstvo spravedlnosti a vedení Vězeňské služby ČR vedou ředitele věznic k tomu, aby v maximální možné míře využívali možnosti podání návrhů na podmíněné propuštění podle

§ 88 odst. 2 trestního zákoníku (před vykonáním poloviny uloženého trestu). Počátkem května 2011 byl započat model spolupráce vedení Probační a mediační služby ČR a Vězeňské služby ČR ohledně možnosti uplatnění zmíněného institutu podmíněného propuštění. Spolupráce mezi těmito orgány se i nadále řídí uzavřenou Dohodou o součinnosti mezi Probační a mediační službou ČR a Vězeňskou službou ČR v oblasti zajišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem, která byla podepsána řediteli služeb dne 19. dubna 2010.

V letech 2011 až 2012 budou realizovány investiční akce, které nákladem cca 130 mil. Kč zvýší kapacitu věznic o 800 míst. Ministerstvo spravedlnosti a Vězeňská služba ČR společně projednávají s Ministerstvem vnitra bezúplatný převod nepotřebného nemovitého majetku – v současnosti nevyužívaného uprchlického zařízení ve Velkých Přílepech (okres Praha – východ) a areálu výchovného střediska PČR v Balkové (okres Plzeň – sever), jejichž úpravou a zprovozněním by ubytovací kapacita vzrostla o dalších cca 700 míst. Odstranění disproporce mezi počtem vězněných osob a ubytovací kapacitou vězeňských zařízení (cca 3 000 míst) by vyžadovalo navýšit objem kapitálových výdajů Vězeňské služby ČR o 1,65 mld. Kč, což státní rozpočet České republiky neumožňuje.

Ke kap. 2: Špatné zacházení

CPT doporučuje, aby vedení věznice v Hradci Králové a Ruzyni upozornilo svůj personál, že všechny formy špatného zacházení s vězni (včetně verbálních útoků) nejsou přijatelné a budou příslušným způsobem trestány (odst. 36).

Doporučení CPT bylo a je realizováno každoročně v rámci školení profesní přípravy příslušníků a občanských zaměstnanců. V případě zjištění nevhodného chování je toto vždy prošetřeno příslušným orgánem (oddělení prevence a stížností) a v případě prokázání jsou vyvozena kázeňská či personální opatření.

Oddělení zvláštních kontrol v sekci I. náměstka ministra provádí kontrolu dodržování právních předpisů a vnitřních předpisů upravujících povinnosti příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby při zacházení s obviněnými a odsouzenými, konkrétně ve vztahu k ustanovením hlavy druhé zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o vězeňské službě“), které hovoří o povinnostech a oprávněních příslušníka.

Dle § 6 odst. 1 zákona o vězeňské službě je příslušník povinen jednat s osobami ve výkonu zabezpečovací detence, ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody vážně a rozhodně, respektovat jejich práva, zabraňovat krutému nebo důstojnost ponižujícímu zacházení s těmito osobami i mezi nimi navzájem a působit k naplňování účelu výkonu zabezpečovací detence, výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody. Při provádění služebních zákroků a služebních úkonů je příslušník povinen s ohledem na ustanovení § 6 odst. 2 zákona dbát cti a důstojnosti osob, s nimiž jedná, i své a nepřipustit, aby těmto osobám vznikla bezdůvodná újma a aby případný zásah do jejich práv a svobod překročil míru nezbytnou k dosažení účelu sledovaného služebním zákrokem nebo služebním úkonem.

Oddělení zvláštních kontrol Ministerstva spravedlnosti se mimo jiné důsledně věnuje vyřizování podání vězňů i jiných osob, které se týkají činnosti Vězeňské služby ČR nebo podmínek výkonu vazby a trestu, jež jsou adresovány ministrovi nebo ministerstvu spravedlnosti.

Uvedená problematika je taktéž opakovaně probírána na pravidelných poradách jednotlivých oddělení věznice. Ze strany vedení věznice a vedení oddělení je důsledně dbáno na dodržování povinností všech zaměstnanců.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky pokračovaly ve svém úsilí zaměřeném na boj proti násilí mezi vězni ve Věznici Pardubice a ve Vazební věznici Praha – Ruzyně, s přihlédnutím ke shora uvedeným připomínkám. Zvláště v Pardubicích by měl být přezkoumán stav zaměstnanců, za účelem zajištění efektivnějšího dohledu nad detenčními prostory (odst. 38).

Jedním ze zásadních úkolů zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby ČR je vytvoření a zabezpečení podmínek k předcházení, zabránění a včasnému odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými ve vazebních věznicích a věznicích, dodržování stanoveného postupu při zjišťování a vyhodnocování jednotlivých případů násilí a při shromažďování a vyhodnocování údajů o násilném jednání, tedy postupovat striktně dle Nařízení generálního ředitele č. 82/2006, o přecházení a včasnému odhalování násilí mezi obviněnými.

Ze zprávy o návštěvě CPT vyplývá, že tento úkol je Vězeňskou službou ČR průběžně plněn, ze strany zaměstnanců je vyvíjena snaha a maximální úsilí případné násilí odhalovat, prošetřovat a přijímat příslušná opatření.

Ministerstvo spravedlnosti dlouhodobě vnímá nízký počet příslušníků Vězeňské služby ČR, od čehož se odvíjela i nedostatečná přítomnost personálu v detenčních prostorech Věznice Pardubice, a proto v květnu 2011 předložil ministr spravedlnosti vládě České republiky návrh na změnu systematizace příslušníků a zvýšení počtu občanských zaměstnanců Vězeňské služby České republiky na rok 2011.

Vláda České republiky rozhodla svým usnesením č. 421 ze dne 8. června 2011 a schválila zvýšení počtu služebních míst příslušníků Vězeňské služby České republiky od 1. července 2011 o 345 míst, tj. celkem 7 237 služebních míst příslušníků Vězeňské služby České republiky, a zvýšení objemu prostředků na jejich služební příjmy, související výdaje na pojistné placené zaměstnavatelem a Fond kulturních a sociálních potřeb o 70 684 tis. Kč, a to z Vládní rozpočtové rezervy a uložila ministru spravedlnosti předložit ministru financí žádost o provedení rozpočtového opatření u rozpočtové kapitoly Ministerstva spravedlnosti na rok 2011.

Ve Věznici Pardubice došlo ke dni 1. 7. 2011 ke změně rozpisu dozorcích stanovišť tak, aby byla posílena dozorcí služba v denní i noční době. V dalším období bude možné na základě výše uvedeného usnesení vlády ČR zvýšit přítomnost dozorců na ubytovných vězněných osob.

Odhalování latentního násilí mezi vězněnými osobami bude i nadále věnovat Vězeňská služba ČR ve spolupráci s Ministerstvem spravedlnosti zvýšenou pozornost.

Ke kap. 3: Podmínky detence

V několika detenčních odděleních Věznice Pardubice byly toalety a sprchy ve špatném stavu. CPT doporučuje, aby tento nedostatek byl odstraněn (odst. 39).

Odstranění špatného stavu sociálních zařízení ubytoven B, E a G Věznice Pardubice nelze s ohledem na tíživou ekonomickou situaci Vězeňské služby ČR bez odkladu řešit. V současné době je po navýšení provozních rozpočtových prostředků řešen na základě požadavku ředitele Věznice Pardubice nákup koupelnových armatur, náhradních dílů k jejich opravám a dalších materiálů potřebných k zajištění nejnaléhavějších oprav sociálních zařízení ve výši 100 000,- Kč. V návaznosti na zajištění potřebného materiálu bude provedena oprava elektroinstalací, dveří, oken a úpravy povrchů. Na úseku malování bude striktně dodržován půlroční obnovovací nátěr a aplikováno zvýšené dávkování protiplísňových přípravků. Dále bude realizováno škrábání stropů v častějších intervalech – minimálně 1 x za čtyři roky (zabránění předčasnému olupování). Provádění veškerých úklidů věnuje zvýšenou pozornost jak vedení věznice, tak vedení oddělení výkonu trestu.

Ve věznici v Hradci Králové byla řada cel značně přeplněná (např. až tři vězni v jedné cele o výměře 8 m² a až sedm vězňů v jedné cele o výměře přibližně 18 m²); ve věznici v Pardubicích bylo v několika detenčních odděleních o kapacitě přibližně 60 míst ubytováno více než sto vězňů (zvláště v bloku D). V tomto ohledu odkazujeme na odst. 35 (odst. 40).

Odstranění disproporce mezi počtem vězněných osob a ubytovací kapacitou vězeňských zařízení stanovenou tak, aby na jednu vězněnou osobu připadla v místnosti určené pro trvalé ubytování podlahová plocha o výměře minimálně 4,0 m² (cca 3 000 míst) by vyžadovalo navýšit objem kapitálových výdajů Vězeňské služby ČR o 1,65 mld. Kč, což státní rozpočet České republiky neumožňuje.

Vězněné osoby jsou aktuálně ve věznicích a vazebních věznicích ubytovány tak, aby na vězněnou osobu připadala podlahová plocha o výměře minimálně 3,0 m². K tomuto jsou činěny potřebné kroky, např. k 1. 4. 2011 byla realizována změna v zabezpečení výkonu vazby u obviněných vzatých do vazby rozhodnutím OS Nymburk a změna v příjmu odsouzených do výkonu trestu odnětí svobody, aby bylo možné dodržovat minimální plochu 3,0 m² ve Vazební věznici Hradec Králové.

Ministerstvo spravedlnosti ve spolupráci s Vězeňskou službou ČR připravuje navýšení počtu ubytovacích míst o cca 800 ve stávajících zařízeních Vězeňské služby ČR, a to formou investic do vestaveb s plánovaným termínem dokončení v roce 2012. Dále obě instituce společně projednávají s Ministerstvem vnitra bezúplatný převod nepotřebného nemovitého majetku - v současnosti nevyužívaného uprchlického zařízení ve Velkých Přílepech (okres Praha - východ) a areálu výcvikového střediska PČR v Balkové (okres Plzeň – sever), jejichž úpravou a zprovozněním by ubytovací kapacita vzrostla o dalších cca 700 míst. Ve větší míře není v současné ekonomické situaci možné navýšit počet ubytovacích kapacit, neboť resort Ministerstva spravedlnosti nedisponuje dostatkem investičních prostředků.

Ve vazebních věznicích v Hradci Králové a v Praze-Ruzyni delegace obdržela od vězňů řadu stížností na nedostatečné množství poskytované stravy. CPT doporučuje, aby orgány České republiky přezkoumaly poskytování stravy v obou navštívených zařízeních (odst. 41).

V souvislosti s doporučením CPT bude v roce 2011 ve vazebních věznicích Hradec Králové a Praha – Ruzyně provedena mimořádná kontrola dodržování stravních dávek potravin odpovídajících finančním limitům stanovených v Nařízení generálního ředitele Vězeňské

služby ČR č. 4/2008, o stravování ve Vězeňské službě ČR. Uvedená norma je od počátku své účinnosti průběžně aktualizována.

Vazební věznice Hradec Králové řešila za celý rok 2010 pouze jednu stížnost vězňených osob na množství poskytované stravy, a to konkrétně na malé množství masa a vitamínů ve vydávané stravě. Stížnost byla řádně prošetřena a vyhodnocena jako nedůvodná. Stravování vězňených osob považuje vedení Vazební věznice Hradec Králové za jednu z klíčových oblastí a z tohoto důvodu jí věnuje zvláštní pozornost. Jídelní lístek je sestavován zaměstnanci referátu stravování a výživy ve spolupráci s nutriční terapeutkou. Při sestavování jídelního lístku je dbáno na dodržování zásad správné výživy a nutričních hodnot připravovaných pokrmů v návaznosti na stanovený finanční limit. Kontroly vydávané stravy provádí každodenně zaměstnanci referátu stravování a výživy, pět dnů v týdnu nutriční terapeutka, namátkově další funkcionáři vazební věznice a kontrolní orgány.

Rovněž Vazební věznice Praha – Ruzyně věnuje stravování vězňených osob trvalou pozornost. Z provedených kontrol nebylo zjištěno, že by vězňeným osobám poskytovaná strava nespĺňovala stanovená kritéria, jako je nutriční vyváženost, pestrost jídelníčku a množství podávané stravy. Strava je připravována podle stanovené finanční normy. Příslušní zaměstnanci jsou proškoleni a vědí, jaká je norma na velikost jednotlivých porcí a jak je vydávat. Množství stravy je přebíráno dozorcí jednak při výdeji z kuchyně, jednak následně kontrolují, zda odpovídá rovněž výdej stravy jednotlivým vězňeným osobám.

Stížnosti vězňených osob na stravování adresované Ministerstvu spravedlnosti jsou neprodleně vyřizovány oddělením Zvláštních kontrol. Uvedené oddělení navíc provádí pravidelné kontroly výkonu vězeňství v jednotlivých věznicích i vazebních věznicích po celé ČR, při kterých je kontrola dodržování stravovacích předpisů jednou z priorit.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky přijaly okamžitá opatření ve Věznici Pardubice, a pokud je to vhodné i v dalších věznicích, aby zajistily, že všichni vězňové se budou moci osprchovat minimálně dvakrát týdně a častěji, pokud to umožňují okolnosti, s přihlédnutím k Evropským vězeňským pravidlům. Dále Výbor doporučuje, aby orgány České republiky revidovaly svou politiku týkající se dodávek elektrické energie do věznic a prodloužily dobu, během které mají vězňové přístup k elektrické energii ve svých celách, zvláště vězňové podléhající přísnému režimu (odst. 42).

Koupání odsouzených častěji než 1 x týdně je umožňováno pouze v případech, že to vyžaduje pracovní zařazení odsouzených nebo účast na aktivitách programu zacházení (např. sportovní aktivity). Přívod teplé vody do cel a umýváren vězňených osob je omezen na doby vyhrazené v časovém rozvrhu dne pro osobní hygienu, úklid a stravování. Studenou vodu k dodržování osobní hygieny mají vězňené osoby k dispozici celých 24 hodin denně.

Rozsah používání vařičů je stanoven tak, aby vězňeným osobám byla umožněna vlastní příprava teplých nápojů 2 x denně. Možnost sledování televizních programů odsouzenými jako motivační činitel vnitřní diferenciacie je upravena pro všechny typy věznic jednotně – I. prostupná skupina vnitřní diferenciacie do 24.00 hodin, II. prostupná skupina vnitřní diferenciacie do 23.00 hodin, III. prostupná skupina vnitřní diferenciacie do 22. hodin.

Ministerstvo spravedlnosti se ztotožňuje s Pokynem generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 8/2010, o opatřeních k minimalizaci nákladů na spotřebu energií při realizaci práv vězňených osob, s účinností od 6. září 2010. K opatření k úspoře teplé vody a k úspoře

elektrické energie dochází s ohledem na současný napjatý rozpočet Vězeňské služby České republiky. Jakmile to finanční podmínky umožní, bude Ministerstvo spravedlnosti iniciovat změnu v koupání a k využívání elektrické energie.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky zdvojnásobily své úsilí za účelem zlepšení programu aktivit nabízených mužům a ženám ve věznicích (jak odsouzených, tak i ve vazbě) v Hradci Králové, v Praze-Ruzyni a v Teplicích, a pokud je to vhodné i v dalších věznicích v České republice (odst. 45).

Počty občanských zaměstnanců zajišťujících aktivity pro vězněné osoby i dozorců vykonávajících dozor nad činnostmi vězněných osob při jednotlivých aktivitách nejsou optimální. Vláda České republiky, vědoma si tohoto nevyhovujícího stavu, přesto v situaci, kdy jsou ve všech rezortech přijímána z ekonomických důvodů úsporná opatření, rozhodla svým usnesením č. 421 ze dne 8. června 2011 o zvýšení počtu služebních míst příslušníků Vězeňské služby ČR od 1. července 2011 o 345 míst a zvýšení počtu funkčních míst občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR od 1. července 2011 o 196 míst. Toto zvýšení se mj. projeví tím, že bude možné prodloužit dobu účasti vězněných osob na aktivitách mimo cely.

CPT doporučuje, aby ve věznicích v Hradci Králové, v Praze-Ruzyni a v Teplicích byla prioritně přijata opatření, a pokud je to vhodné i v dalších věznicích, za účelem vytvoření programu užitečných aktivit mimo celu během dne pro mladistvé vězně, jež jsou uzpůsobeny jejich potřebám (jako je vzdělávání, sport a rekreace (odst. 46).

Po návštěvě CPT přijaly vazební věznice Hradec Králové, Praha – Ruzyně i Teplice opatření k prodloužení délky pobytu mladistvých obviněných mimo cely. Nejvíce se to daří ve Vazební věznici Hradec Králové, kde tráví mladiství obvinění mimo cely průměrně 9 hodin denně. Generální ředitelství Vězeňské služby ČR pod dohledem nadřízeného orgánu Ministerstva spravedlnosti vyžaduje, aby délka pobytu mladistvých obviněných byla prioritně prodlužována ve všech vazebních věznicích.

Výbor připomíná, že s ohledem na inherentní rizika ovládnutí a zneužívání musí být mladiství, jež jsou výjimečně drženi ve věznici pro dospělé, vždy ubytováni odděleně od dospělých vězňů. V případech, že se vyskytne pouze jeden nebo velmi málo mladistvých vězňů, musí jim být poskytnuty možnosti účastnit se aktivit mimo celu s dospělými, pod přiměřeným dohledem personálu, přičemž nesmí být ponecháni uzavření v cele samotní po delší časová období.

CPT doporučuje, aby tato pravidla byla efektivně realizována ve vazebních věznicích v Hradci Králové, v Praze-Ruzyni a v Teplicích, a pokud je to vhodné i v dalších věznicích v České republice (odst. 47).

V celé České republice je aktuálně ve výkonu vazby drženo 46 mladistvých obviněných (44 chlapců, 2 dívky). V jednotlivých vazebních věznicích se jejich počet pohybuje od jednoho (Vazební věznice Teplice, Věznice Břeclav) do jedenácti (Vazební věznice Ostrava). Vazební věznice při umisťování mladistvých obviněných postupují podle ustanovení § 26 odst. 1 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o výkonu vazby“): „Umístit mladistvého do cely společně s dospělými obviněnými je možné pouze ve výjimečných případech, lze-li mít důvodně za to, že takový postup je z hledisek uvedených v § 6 odst. 1 pro mladistvého vhodnější.“ K realizaci aktivit mimo cely jsou

v případě velmi nízkého počtu mladistvů obvinění přiřazování k mladým obviněným, tj. k nejbližší věkové kategorii, a takto organizované aktivity jsou ve všech případech realizovány pod přímým dohledem personálu.

Ministerstvo spravedlnosti dbá na kontrolu podmínek uvěznění a zacházení s mladistvými vězni, zároveň i ve vztahu k Evropským vězeňským pravidlům, kde čl. 35.4 uvádí: „Pokud jsou mladiství umístěni ve věznici, musí být zařazeni do té části vězeňského ústavu, která je oddělena od částí věznice využívaných dospělými vězni s výjimkou případů, kdy se má za to, že by to nebylo v zájmu mladistvého vězně.“

CPT doporučuje, aby v ruzyňské věznici byla přijata opatření za účelem zajištění zavedení otevřeného režimu pro všechny zadržené osoby určené k deportaci a aby pro ně byly organizovány rekreační aktivity (odst. 48).

U všech cizinců ve vyhošťovací vazbě je při umístění do oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem postupováno v souladu s ustanovením § 8 odst. 3 zákona o výkonu vazby. Umístění vězněné osoby (obviněného ve standardním výkonu vazby či cizince ve vyhošťovací vazbě) je podmíněno doporučením lékaře a psychologa. V případě, že lékař či psycholog toto doporučení nedají, nelze takovou vězněnou osobu do oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem umístit.

CPT doporučuje, aby zařízení pro venkovní cvičení v ruzyňské věznici byla rozšířena tak, aby umožňovala vězňům fyzickou námahu (odst. 49).

Vzhledem ke stavebnímu a prostorovému omezení Vazební věznice Praha – Ruzyně je jediným řešením, jak splnit doporučení CPT, vybudovat vycházkový prostor na k vazební věznici přilehlé ploše o rozměrech 1 698 m², která je ve vlastnictví České republiky s právem hospodaření Vězeňské služby ČR. Náklady na oplocení, nezbytné terénní úpravy a bezpečnostní prvky odhaduje vazební věznice na cca 550 tis Kč. Těživá ekonomická situace Vězeňské služby ČR však toto řešení v roce 2011 neumožňuje. V současné době není zřejmé, zdali bude v rámci přidělených investičních prostředků státního rozpočtu možné realizovat stavební úpravy v roce 2012.

Ke kap. 4: Zdravotní péče

CPT doporučuje orgánům České republiky, aby ukončily praxi vězeňských lékařů v českých věznicích spočívající v léčbě vězňů i vězeňského personálu (odst. 51).

Ministerstvo spravedlnosti nespátňuje v poskytování zdravotní péče příslušníkům a zaměstnancům Vězeňské služby České republiky vězeňskými lékaři omezení kvality či dostupnosti péče poskytované samotným vězněným osobám. Důvěra zaměstnanců Vězeňské služby ČR v poskytovanou odbornou lékařskou službu svědčí o její kvalitě.

Podle § 2 odst. 1 písm. l) zákona o vězeňské službě poskytuje Vězeňská služba ČR zdravotní péči ve svých zdravotnických zařízeních osobám ve výkonu vazby, osobám ve výkonu zabezpečovací detence a osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, příslušníkům a občanským zaměstnancům Vězeňské služby. Zákon ukládá zaměstnavateli (tj. Vězeňské službě ČR) zabezpečit poskytování závodní preventivní péče, pro kterou neplatí možnost svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení.

Co se týká dostupnosti zdravotní péče pro vězněné osoby, tak obvyklým normativem je, že v civilním zdravotnickém zařízení má praktický lékař pracující „na plný úvazek“ v péči obvykle 2 000 a více pacientů. Ve věznicích jsou normativy výrazně nižší. Významnou skutečností jsou též omezené personální a ekonomické možnosti Vězeňské služby ČR.

Výbor by rád získal potvrzení, že uvolněná pozice lékaře na částečný úvazek v pardubické věznici byla obsazena (odst. 51).

Oddělení metodického řízení Probační a mediační služby a Vězeňské služby ČR odboru kanceláře I. náměstka ministra obdrželo informaci o obsazení uvolněné pozice lékaře na částečný úvazek praktickým lékařem s úvazkem 0,6 ke dni 1. 2. 2011. V současné době jsou ve Věznici Pardubice obsazena všechna systemizovaná tabulková místa lékařů a na vytvoření dalších nových pracovních pozic zdravotnického personálu nemá resort Ministerstva spravedlnosti ČR finanční prostředky, které by mohl Vězeňské službě uvolnit.

CPT doporučuje, aby byla prioritně přijata opatření, jež zajistí, že obě zařízení budou pravidelně navštěvována psychiatrem (odst. 52).

Zabezpečit specializovanou zdravotní péči psychiatra na trvalý pracovní poměr nebo na dohodu o pracovní činnosti se setkává s nezájmem těchto specialistů pracovat pro věznici, a to zejména z důvodu, že jim Vězeňská služba ČR nemůže splnit jejich požadavky na platové ohodnocení. Dle sdělení Odboru zdravotnické služby Generální ředitelství Vězeňské služby ČR je v případě potřeby každá věznice vždy schopna požadovanou specializovanou zdravotní péči zajistit formou individuální smluvní dodávky služeb. Ministerstvo spravedlnosti akceptuje připomínku CPT ve věci systematické speciální psychiatrické péče, souhlasí s názorem, že optimálním přístupem by byla preventivní práce s rizikovými skupinami osob, ale není v lidských ani finančních možnostech resortu spravedlnosti uvedenou službu primárně poskytovat.

CPT doporučuje, aby počet ošetřujícího personálu ve vazebních věznicích v Hradci Králové, ve věznici v Pardubicích a ve vazební věznici v Praze-Ruzyni byl podstatně zvýšen (odst. 53).

Dále Výbor doporučuje, aby byla přijata vhodná opatření za účelem zajištění následujících podmínek ve všech věznicích v České republice:

- přítomnost kvalifikované sestry každý den v týdnu, včetně víkendů; to by mimo jiné mělo umožnit vyloučení potřeby distribuce léků vězňům vězeňským personálem;
- trvalá přítomnost osoby způsobilé poskytovat první pomoc, pokud možno kvalifikované zdravotní sestry, i v noci (odst. 53).

Doporučení CPT předpokládá zaměstnat vyšší počet lékařů a zdravotních sester. V současné době ekonomická situace Vězeňské služby ČR neumožňuje navýšit plánovaný tabulkový počet lékařů a zdravotních sester. Zároveň se Vězeňská služba ČR setkává s nezájmem lékařů i zdravotních sester pracovat ve věznici, a to zejména z důvodů výše požadavků na standardní finanční ohodnocení. V neposlední řadě zde významnou úlohu sehrává i bezpečnostní riziko styku s vězněnými osobami.

K poskytování první pomoci jsou školeni všichni příslušníci Vězeňské služby ČR již ve vstupním kurzu (základní odborná příprava). Opakovaně bylo zjištěno, že příslušníci poskytují první pomoc kvalitně až do doby příjezdu zdravotnické záchranné služby (do 15 minut dle předpisů). Jedná se o odpovídající zajištění, a to na úrovni, která nebývá v běžném životě obvyklá. Zdravotnický personál je určen k poskytování zdravotní péče; první pomoc jsou povinny poskytovat i další osoby, které nemají odbornou způsobilost k výkonu povolení zdravotnického pracovníka.

Nedostatek kvalitního zdravotního vězeňského personálu si plně uvědomuje i Ministerstvo spravedlnosti, společně s Vězeňskou službou se snaží uspokojit poptávku, která několikanásobně převyšuje nabídku, ale z výše uvedených finančních důvodů a bezpečnostního rizika není v jeho možnostech situaci uspokojivě vyřešit. Problematikou poskytování zdravotní péče na požadované úrovni se bude Ministerstvo spravedlnosti i nadále systematicky zabývat a bude hledat řešení i ve spolupráci s Ministerstvem zdravotnictví a Ministerstvem práce a sociálních věcí.

CPT znovu opakuje své doporučení, aby orgány České republiky zajistily pohovor před provedením krevních a jiných lékařských testů a po jejich provedení se všemi vězni, aby jim bylo umožněno udělit platný souhlas s těmito testy (odst. 56).

Zdravotnický personál je srozuměn s tím, že bez souhlasu testování nelze provést. Písemná forma souhlasu není požadována vzhledem k tomu, že dle Odboru zdravotnické služby Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR plně postačuje „předpokládaný“ souhlas (tzn.), že pacient dobrovolně podstoupí odběr. Poučení (pohovor) a souhlas pacienta se provádí v souladu s § 23 zákona č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů. Toto ustanovení nepředpokládá písemný souhlas; písemné prohlášení se vyžaduje pouze v případě odmítnutí zdravotní péče (negativní revers). V praxi je však běžné, že při závažnějších zdravotních výkonech (zejména operace) se vždy vyžaduje písemný souhlas se zdravotním výkonem (revers). U běžných zdravotních výkonů není tento písemný souhlas nutný vzhledem k tomu, že je nahrazen dobrovolným podstoupením zdravotního výkonu.

Ministerstvo spravedlnosti rovněž odkazuje i na článek 5 kapitoly II Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (Úmluvou o biomedicíně), který zmiňuje obecné pravidlo pro „Souhlas“, tedy jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas. Nutnost písemného souhlasu k provedení zákroku zde není uvedena. V daném případě je vnitrostátní úprava v souladu s Úmluvou.

Pokud se týká podání informace pacientovi o výsledku vyšetření provedeného jako součást poskytované zdravotní péče, pak se jedná o postup lege artis a nedílnou součást každého klinického vyšetření pacienta.

Na nezbytnost klást důraz na informování pacientů v souvislosti s poskytováním zdravotní péče vyžadovaných platnou právní úpravou budou zdravotničtí pracovníci opakovaně upozorněni na celostátní poradě vedoucích pracovníků zdravotnické služby Vězeňské služby ČR.

CPT doporučuje, aby byla ve vazební věznici Praha-Ruzyně, a pokud je to vhodné i v dalších českých věznicích, přijata opatření, jež zajistí, že pokud lékaři nejsou schopni komunikovat s vězni během lékařských prohlídek/konzultací z jazykových důvodů, tyto osoby mohou využít služeb profesionálních tlumočnicků (odst. 57).

Tlumočení profesionálním tlumočnickem lze v nutných případech zajistit cestou požadavku sděleného zdravotníkem nadřízenému (s řádným zdůvodněním), i když to představuje nezanedbatelný finanční dopad do rozpočtu Vězeňské služby ČR. Pro akutní potřebu však tlumočnicka nelze vždy zajistit. Stálá dostupnost tlumočnicka není ekonomicky únosná a není zajišťována ani v civilních zdravotnických zařízeních, kde počet ošetřených cizinců není těž zanedbatelný. Zaměstnanci Vazební věznice Praha – Ruzyně jsou schopni komunikovat s vězňenými osobami v anglickém, německém, ruském, polském či francouzském jazyce, což je z pohledu Ministerstva spravedlnosti považováno za více než standardní, neboť i pro tlumočení v méně frekventovaných jazycích si samo z ekonomických důvodů objednává tyto služby ad hoc.

V pardubické věznici delegace viděla, že vězni byli zaměstnáni jako pomocní ošetřovatelé pečující o potřeby závislejších vězňů (zvláště v blocích D a H). Povinnosti těchto pomocných ošetřovatelů z řad vězňů zahrnovaly připomínání vězňům, aby si vzali své léky, a poskytování pomoci s osobní hygienou vězňům, jež nebyli schopni se umýt (včetně inkontinentních vězňů). Dle názoru CPT úkoly pomocných ošetřovatelů nesmí být delegovány na jiné vězně, nýbrž je musí provádět vhodný personál. Výbor doporučuje, aby současná praxe ve věznici Pardubice, a pokud je to vhodné i v dalších věznicích, byla příslušným způsobem revidována (odst. 58).

V postupu věznice dle názoru Vězeňské služby ČR a Ministerstva spravedlnosti nebylo shledáno pochybení ani rozpor s právními předpisy. V rámci „ošetřování“ nejsou prováděny odborné zdravotní výkony, které mohou být poskytovány pouze zdravotnickými pracovníky. Jedná se o činnosti, které v běžném životě provádějí zpravidla rodinní příslušníci, popř. jiní „laici“. Ošetřovatelská péče mimo Vězeňskou službu ČR je profesionálně poskytována ústavy sociální péče, které ji však poskytují jako službu placenou ošetřovanou osobou. Zejména z ekonomických důvodů nelze předpokládat, že by péče byla zajišťována jiným způsobem.

Věznice z rozpočtových prostředků poskytují finanční prostředky na pracovní odměny vybraných odsouzených, kteří odsouzeným se zdravotním postižením pomáhají pod dozorem zaměstnanců Vězeňské služby ČR. Ošetřovatelská pomoc je poskytována v zájmu odsouzených osob a v náležité kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob v souladu s ustanovením § 2 odst. 2 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o sociálních službách“).

Výběr osob vhodných pro pracovní zařazení u zdravotně postižených odsouzených provádí komise jmenovaná ředitelem věznice, která má při rozhodování k dispozici psychologickou, pedagogickou a sociální anamnézu odsouzeného obsahující podrobnosti z minulosti (rodinné, kriminální, pracovní apod.) a především s ohledem na případné budoucí působení u této citlivě vnímané cílové skupiny handicapovaných odsouzených jsou ověřovány skutečnosti z předchozích zaměstnání (mnozí pracovníčně zařazení odsouzení pro pomocné práce u zdravotně postižených odsouzených mají sanitářské pracovní zkušenosti nebo se dlouhodobě starali o své zdravotně postižené rodinné příslušníky). Všichni odsouzení pracovníčně zařazení u zdravotně postižených odsouzených procházejí odborným, hygienickým

a bezpečnostním školením financovaným věznicí. Do současné doby nebyly řešeny žádné problémy související s odsouzenými pracovně zařazenými ve specializovaných odděleních pro trvale pracovně nezařaditelné odsouzené.

Ve všech navštívených zařízeních byly lékařské záznamy vězeňských lékařů, psychiatrů a sester obvykle komplexní a byly vedeny dobře. Avšak s politováním konstatujeme, že ve Vazební věznici Praha-Ruzyně nebyl veden žádný registr zranění (na rozdíl od ostatních navštívených zařízení). Musí být přijata opatření za účelem nápravy tohoto nedostatku (odst. 59).

Podle platných právních předpisů není vedení knihy úrazů povinností zdravotníků, jedná se o povinnost jiných osob. Dle právních předpisů Vězeňské služby ČR (Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 73/2010 o systému řízení bezpečnosti práce a ochrany zdraví při práci a při výkonu služby ve Vězeňské službě ČR) vede ve věznicích centrální evidenci úrazů technik bezpečnosti práce. Výjimku tvoří nepracovní úrazy pracovně nezařazených vězňených osob, kdy evidenci tohoto typu úrazu provádí do Vězeňského informačního systému zaměstnanec Vězeňské služby ČR, kterému byl úraz nahlášen. Evidence úrazů je tedy transparentně vedena s jasnou odpovědností jednotlivých osob.

CPT vyzývá orgány České republiky, aby přijaly opatření, jež zajistí, že ve vazební věznici v Hradci Králové a ve vazební věznici v Teplicích, a pokud je to vhodné i v dalších vězeňských zařízeních, budou veškeré lékařské prohlídky vězňů prováděny mimo doslech a – pokud příslušný lékař nepožaduje v konkrétním případě něco jiného - mimo dohled vězeňských dozorců.

Výbor doporučuje, aby ve vazební věznici Praha-Ruzyně byla přijata opatření, jež zajistí, že lékařské záznamy již nebudou přístupné nelékařskému personálu (odst. 60).

Dozorcí jsou přítomni lékařskému vyšetření vězňených osob pouze v případech, kdy lékař výslovně požaduje přítomnost příslušníka Vězeňské služby ČR v ordinaci. Ministerstvo spravedlnosti souhlasí s tím, že pokud se lékař oprávněně cítí ohrožen vyšetřovaným vězňem, je přítomnost příslušníka vězeňské stráže z důvodu jeho bezpečnosti adekvátní. Dalším důvodem pro zachování současného stavu je z pohledu Ministerstva spravedlnosti i bezpečnostní riziko možného útěku vězňené osoby a následného ohrožení běžné veřejnosti vězňem samotným, případně zásahem vedeným bezpečnostními složkami k jeho zadržení a navrácení do výkonu trestu. Pokud je na žádost lékaře příslušník Vězeňské služby ČR v ordinaci přítomen, je v souladu s platnou právní úpravou vázán služební mlčenlivostí, tzn., že informace, které se v průběhu výkonu služby dozvěděl, nesmí dále rozšiřovat. Někteří věkově starší lékaři mají obavy z vězňených osob velmi intenzivní, a proto vyžadují přítomnost příslušníka Vězeňské služby ČR častěji. Bez těchto lékařů by však nebyla Vězeňská služba ČR schopna zajistit řádnou lékařskou péči u vězňených osob.

Ve Vazební věznici Praha – Ruzyně byla přijata adekvátní opatření k odstranění případných označení vězňených osob týkajících se jejich zdravotního stavu z pracovních pomůcek dozorců. S uvedenými opatřeními byli prokazatelně seznámeni všichni občanskí zaměstnanci i příslušníci oddělení výkonu vazby a oddělení výkonu trestu této vazební věznice.

Ke kap. 5: Další problémy

Výbor opakuje své doporučení, aby vězeňští dozorcí ve všech věznicích byli podporováni v širší interakci s vězni a aby jim bylo poskytnuto školení, za účelem získání nezbytných interpersonálních dovedností zaměřených na rozvoj komunikace (odst. 61).

Nácviku komunikačních dovedností a řešení náročných služebních situací dozorcí je věnován značný prostor již v rámci základní odborné přípravy příslušníků Vězeňské služby ČR, a to ve vyučovacích předmětech služebního i humanitního charakteru. V předmětu psychologie se jedná především o témata sociální skupiny, skupinová dynamika a sociální komunikace, druhy interpersonální komunikace, efektivní komunikace, a komunikace s vězňenými osobami. V předmětu profesní etika jsou zařazena témata deontologie a profesionalita zaměstnance Vězeňské služby ČR, profesní etika zaměstnance Vězeňské služby ČR, komunikace na pracovišti a základy všeobecné kulturnosti. Předmět výkonu trestu odnětí svobody se věnuje problematice naplňování práv odsouzených, dále je zařazeno téma ochrana práv odsouzených, povinnosti dozorce při zajišťování výkonu trestu odnětí svobody. Obdobná témata obsahuje předmět výkonu vazby. Komplexně je téma komunikace s vězňenými osobami pojímáno ve vyučovacím předmětu formou modelové situace, kde jsou jednotlivá témata komunikace prakticky procvičována. Ve vyučovacím předmětu služební příprava je kladen velký důraz na vystupování a jednání příslušníka bezpečnostního sboru na veřejnosti a při jednání se zúčastněnými osobami.

V souladu s Nařízením generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 67/2009, kterým se stanoví rozsah služební a profesní přípravy příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR, jsou tito každoročně školeni v komunikaci s vězňenými osobami, konkrétní téma stanoví ředitel věznice. Pro rok 2012 navrhne Odbor vězeňské a justiční stráže Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR, aby ředitelé věznic stanovili téma v kontextu doporučení CPT, tzn. školení za účelem získání nezbytných interpersonálních dovedností zaměřených na rozvoj komunikace.

Vybraní příslušníci Vězeňské služby ČR mají možnost se zúčastňovat i specializačních kurzů celoživotního vzdělávání pořádaných Institutem vzdělávání Vězeňské služby ČR většinou ve spolupráci s vysokými školami a dalšími nevládními organizacemi. V neposlední řadě využívají příslušníci a zaměstnanci Vězeňské služby ČR i služeb Justiční akademie Ministerstva spravedlnosti v Kroměříži. Pro dozorce jsou mj. určeny specializační kurzy Komunikace I – III, které jsou komplexně zaměřeny na rozvoj komunikačních dovedností a řešení konfliktních a dalších zátěžových situací, jež mohou při styku s vězňenými osobami nastat.

V několika navštívených věznicích delegace obdržela stížnosti od služebně staršího personálu na nedostatek vzdělávacích pracovníků. Zároveň si CPT povšiml, že vzdělávací pracovníci neustále plnili řadu jiných úkolů, včetně úkolů, za které dle názoru Výboru obvykle odpovídá vězeňský personál (například vyřizování žádostí vězňů o telefonní hovory, osobní sledování telefonních hovorů nebo kontrola korespondence vězňů). CPT by ráda obdržela připomínky k této záležitosti od příslušných orgánů České republiky (odst. 62).

Pokud se jedná o výchovné pracovníky, kterými jsou míněni vychovatelé, vychovatelé – terapeuti, speciální pedagogové, sociální pracovníci a psychologové, tak tito plní úkoly stanovené v Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 21/2010, kterým se stanoví úkoly zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby ČR při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a zabezpečovací detence. Rozložení úkolů na jednotlivé funkce považujeme za optimální. Počty výchovných pracovníků, ale i dozorců jsou ve vztahu k optimálnímu počtu vycházejícímu z počtu vězněných osob zřetelně poddimenzované, což vede k přetíženosti těchto zaměstnanců. Vláda České republiky, vědoma si této nepříznivé situace přesto i v době, kdy jsou ve všech rezortech přijímána z ekonomických důvodů úsporná opatření, rozhodla svým usnesením č. 421 ze dne 8. června 2011 o zvýšení počtu služebních míst příslušníků Vězeňské služby ČR s platností od 1. července 2011 o 345 míst a o zvýšení počtu funkčních míst občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR od 1. července 2011 o 196 míst. Vzhledem k velmi krátké době od účinnosti výše uvedeného rozhodnutí Vlády ČR není možné přesně specifikovat počty budoucích nových zaměstnanců v jednotlivých organizačních jednotkách Vězeňské služby ČR na pozicích vychovatel, speciální pedagog nebo psycholog, ale Ministerstvo spravedlnosti bude důsledně sledovat obsazování nově zřízených pracovních pozic v souvislosti s reálnou aktuální potřebou jednotlivých organizačních jednotek.

Ministerstvo spravedlnosti v této záležitosti odkazuje přímo na platnou legislativu, kdy pracovní náplň výchovných pracovníků obsahuje kromě jiného také povinnost realizovat telefonní hovory a provádět kontrolu obsahu korespondence, což vyplývá přímo z ustanovení § 24 odst. 1 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, kdy mohou ředitelem věznice pověřeni zaměstnanci Vězeňské služby ČR (zpravidla vychovatelé) bez souhlasu odsouzeného zkontrolovat obsah korespondence, jak adresované odsouzenému, tak i odesílané odsouzeným. Dle § 25 odst. 2 vyhlášky žádá odsouzený o umožnění telefonického hovoru na povolené telefonní číslo vychovatele.

Výbor doporučuje, aby orgány České republiky přijaly přiměřená opatření ve všech věznicích, aby zajistily, že vězňům nebudou svěřovány úkoly týkající se udržování pořádku a kontroly (odst. 63).

Odsouzení se mohou podílet na řešení otázek souvisejících s jejich životem ve věznicí předkládáním návrhů a připomínek zaměstnancům Vězeňské služby ČR, jak je stanoveno v § 4 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o výkonu trestu“). Nicméně žádnému vězni nepřísluší suplovat práci zaměstnanců či dokonce navrhnout disciplinární opatření. Pokud takovéto konkrétní případy budou zjištěny a prokázány, vyvodí Vězeňská služba ČR proti příslušným zaměstnancům závěry dle platných pracovních předpisů.

Ve Věznicí Pardubice není systém „vězeňských koordinátorů“ aplikován. Je možné, že některý z odsouzených zmínil před zástupci CPT na tzv. „volené samosprávy“ dle předcházejícího zákona o výkonu trestu odnětí svobody, což nebylo správně pochopeno. Někteří odsouzení zde pouze vykonávají „službu na oddělení“, což mají zaznamenáno i ve svých programech zacházení. Za pořádek a bezpečnost na ubytovnách však nezodpovídají a povinnosti zaměstnanců věznice nepřebírají. Pracovníci oddělení zvláštních kontrol Ministerstva spravedlnosti při provádění průběžných i jednorázových kontrol, zaměřených na prověření postupů a činností v jednotlivých organizačních složkách Vězeňské služby ČR

doposud nezaznamenali porušování Pravidla 62 Evropských vězeňských pravidel, kdy žádný vězeň nesmí vykonávat funkci s disciplinární pravomocí.

CPT konstatuje, že používání přísných disciplinárních trestů (například samovazby) bylo ve všech navštívených zařízeních velmi vzácné. Avšak delegace si povšimla, že v několika případech byla na vězně uvalena kárná opatření bez jakéhokoli formálního postupu. Například vězeň ve vazbě, se kterým se delegace setkala ve věznici v Praze-Ruzyni, si stěžoval, že poté, co byl zpočátku umístěn na několik týdnů v oddělení s otevřeným režimem, ze dne na den byl převeden bez jakéhokoli vysvětlení do oddělení s přísným režimem. Při diskusi o tomto případě s vedením věznice byla delegace informována, že několik spoluvězňů tohoto vězně na něj podalo stížnost a že z tohoto důvodu bylo rozhodnuto jej převést do jiné cely s uzavřeným režimem. Je zřejmé, že toto rozhodnutí přijalo pouze vedení, bez účasti režimové komise tohoto zařízení a bez poskytnutí možnosti tomuto vězni, aby vyjádřil svůj názor.

CPT by rád obdržel připomínky orgánů České republiky k této záležitosti (odst. 64).

V uvedeném případě přemístění vězně z oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem se jednalo o společné podání spoluvězňů z tohoto oddělení, ve kterém žádali o řešení situace, kdy konkrétního vězně podezírali z drobných krádeží (tabákové výrobky, káva), nedodržování stanoveného pořádku a kázně a také ze sklonů k šikanování spoluvězňů. Na základě podání byl obviněný preventivně dočasně přemístěn z oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem do oddělení výkonu vazby se standardním režimem, a to do doby vyřešení případu s tím, že v případě neprokázání takové činnosti bude umístěn zpět do oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem. V opačném případě bude zahájeno řízení o kázeňském přestupku, v jehož rámci bude přemístěn do oddělení výkonu vazby se standardním režimem. Činnost obviněného se na základě výpovědí spoluobviněných potvrdila, další důkazní prostředky byly získány šetřením oddělení prevence a stížností ruzyňské vazební věznice.

V rámci kázeňského řízení byl případ řešen v souladu s ustanovením § 22 odst. 1 věty druhé zákona o výkonu vazby. V takovém případě není nutné o převodu obviněného z oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem do standardního oddělení rozhodovat komisionálně, toto je plně v kompetenci zaměstnance s určenou kázeňskou pravomocí. V ostatních případech (např. zhoršení zdravotního či psychického stavu, žádost obviněného apod.) rozhoduje o převedení příslušná odborná komise na základě návrhu konkrétního odborného zaměstnance, především lékaře.

Ministerstvo spravedlnosti neshledává rozhodnutí vedení Vazební věznice Praha – Ruzyně ve věci přemístění vězně jako nepřijatelné. Bylo postupováno na základě zákona o výkonu vazby, kdy méně závažný kázeňský přestupek lze vyřídit napomenutím nebo převedením obviněného z oddělení pro výkon vazby se zmírněným režimem do oddělení s běžným režimem. Vedení vazební věznice zvolilo kázeňský trest úměrný závažnosti kázeňského přestupku.

Disciplinární tresty vězňů nesmí zahrnovat úplný zákaz kontaktu s rodinou, a že jakákoli omezení kontaktu s rodinou jako trest musí být uložena pouze, pokud se přestupek týká tohoto kontaktu. CPT doporučuje, aby právní ustanovení, kterými se řídí disciplinární tresty, byla příslušným způsobem revidována (odst. 65).

Právní ustanovení § 49 zákona o výkonu trestu, kterým je upraven kázeňský trest umístění do samovazby ve výkonu trestu odnětí svobody, není třeba v souvislosti s doporučením CPT revidovat, neboť současná právní úprava vylučuje, aby v souvislosti s výkonem kázeňského trestu umístění do samovazby bylo omezeno právo odsouzeného přijímat návštěvy blízkých či jiných osob nebo právo na umožnění použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou nebo s jinou osobou.

Kázeňský trest umístění do samovazby upravuje ustanovení § 22 odst. 7 zákona o výkonu vazby. Ministerstvo spravedlnosti a Vězeňská služba ČR již v současné době připravují podklady pro novelizaci uvedeného zákona a dosavadní ustanovení týkající se samovazby bude revidováno v souladu s doporučením CPT. Současná právní úprava totiž vylučuje, aby obviněný po dobu výkonu kázeňského trestu umístění do samovazby mohl přijímat návštěvy osob s výjimkou obhájce nebo advokáta zastupujícího obviněného v jiné věci. Navíc se doba výkonu kázeňského trestu umístění do samovazby nezapočítává do doby rozhodné pro vznik nároku na přijetí návštěvy. Pravidlo 60.4 Evropských vězeňských pravidel stanoví, že součástí trestu nesmí být naprostý zákaz styků s rodinou a obdobně tak stanoví Pravidlo 95.6 pro mladistvé delikventy.

Právní ustanovení, kterými je upraveno právo obviněného na umožnění použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou nebo s jinou osobou, není třeba revidovat, neboť současná právní úprava vylučuje, aby v souvislosti s výkonem kázeňského trestu umístění do samovazby ve výkonu vazby bylo takové právo obviněného omezeno.

V souladu se stávajícími předpisy vězňům, jež byli potrestáni samovazbou, nebylo dovoleno mít přiměřenou četbu (kromě právnícké, vzdělávací a náboženské literatury) v disciplinární cele.³ CPT vyzývá orgány České republiky, aby zrušily shora uvedené omezení týkající se přístupu k četbě pro vězně podrobené disciplinárnímu trestu samovazby (odst. 66).

Kázeňský trest umístění do samovazby je nejpřísnějším kázeňským trestem. Odsouzeným je ukládán zcela výjimečně za hrubé porušení uložené povinnosti, pořádku nebo kázně během výkonu trestu. Během výkonu kázeňského trestu není odsouzenému dle § 49 odst. 3 zákona o výkonu trestu dovoleno mimo jiné číst denní tisk, knihy nebo jiné publikace, kromě právnícké, vzdělávací nebo náboženské literatury. Při jeho ukládání musí být dodrženy pedagogické zásady. Důvodová zpráva k návrhu zákona k tomu uvádí, že úprava výkonu kázeňských trestů celodenního umístění do uzavřeného oddělení a umístění do samovazby vychází z Evropských vězeňských pravidel a respektuje podmínky stanovené pro výkon těchto kázeňských trestů. Ministerstvo spravedlnosti k dané věci konstatuje, že možnost zmírnění tohoto kázeňského trestu v souladu s výzvou CPT bude posouzena v rámci nejbližší novelizace zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky zavedly možnost vězňů odvolat se vůči disciplinárním trestům ke kompetentnímu a nezávislému vyššímu orgánu a aby příslušná právní ustanovení byla odpovídajícím způsobem změněna (odst. 67).

V souvislosti s nálezem Ústavního soudu České republiky č. 341/2010 byl zákonem č. 181/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění dalších předpisů, a některé další zákony, s účinností od 1. 7. 2011 novelizován zákon o výkonu trestu odnětí svobody v tom smyslu, že u diferencovaně vyjmenovaných

---

³ Zadrženým osobám bylo rovněž povoleno číst noviny.

kázeňských trestů (§ 46 odst. 3 písm. e) až h)) je po vyčerpání příslušného opravného prostředku, tj. po seznámení nebo doručení rozhodnutí o stížnosti proti uloženému kázeňskému trestu, možný přezkum soudem. Podaná stížnost nebo žaloba proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu nemá odkladný účinek, vyjma uložení kázeňského trestu propadnutí věci nebo ochranného zabránění věci.

Ministerstvo spravedlnosti k problematice možnosti odvolání vězňů vůči disciplinárním trestům uvádí, že kázeňské řízení konané ve výkonu vazby je upraveno výrazně odlišně a v současné době se obdobná úprava nepřipravuje. Uplatňují se zde velmi krátké prekluzivní lhůty – objektivní 1 měsíc, subjektivní 15 dnů, stížnost lze podat do 3 dnů od seznámení nebo doručení rozhodnutí, rozhodnout o takové stížnosti se musí zpravidla bezodkladně (podaná stížnost má odkladný účinek, vyjma uložení trestu umístění do samovazby v případě, že udržení pořádku a kázně ve věznici vyžaduje, aby byl trest ihned vykonán). U diferencovaně vyjmenovaných kázeňských trestů je při podání stížnosti přezkum soudem obligatorně prováděn. O stížnosti proti rozhodnutí o uložení kázeňských trestů pokuty, propadnutí věci a ochranného opatření zabránění věci rozhoduje podle zvláštního zákona soud, v jehož obvodu se věznice nachází. Proti rozhodnutí o udělení důtky, zákazu nákupu potravin a věci osobní potřeby (s výjimkou hygienických potřeb) až na dobu jednoho měsíce, umístění do samovazby až na 10 dní lze podat jen stížnost, o které rozhoduje ředitel věznice (pokud ve věci nerozhodoval).

CPT doporučuje, aby role vězeňských lékařů s ohledem na disciplinární záležitosti byla přezkoumána, s přihlédnutím ke shora uvedeným připomínkám. Pokud tak bude činěno, je třeba zohlednit Evropská vězeňská pravidla (zvláště pravidlo 43.2) a připomínky uvedené Výborem v jeho 15. všeobecné zprávě (viz odst. 53 CPT/Inf (2005)17) (odst. 68).

Před nástupem kázeňského trestu celodenního umístění do uzavřeného oddělení nebo umístění do samovazby je zdravotní stav vězně posuzován lékařem, je zjišťován jeho fyzický i psychický stav. Neodpovídá-li zdravotní stav možnosti umístit vězně do výše uvedených kázeňských trestů, vydá lékař negativní stanovisko. Lékař nevydává „osvědčení, zda je vězeň schopen podstoupit tento trest“, ale posuzuje aktuální zdravotní stav vězně, kde se zaměřuje zejména na ty skutečnosti, které výkon kázeňského trestu vylučují. Svým vyšetřením lékař vězně chrání před možnou újmou, která by mu mohla být způsobena. Přístup lékaře k vězňům je vždy objektivní, to znamená, že lékař přistupuje k vězni vždy jako ke každému jinému pacientovi, přičemž si musí být vědom i toho, že závěr jeho posouzení zdravotního stavu vězněné osoby může být předmětem odborného šetření.

Přestože je pravidlo z předchozí verze Evropských vězeňských pravidel, jež stanovovalo, že vězeňští lékaři musí potvrdit zdravotní způsobilost vězně pro výkon trestu samovazby, nyní zrušeno, postupuje lékař pracující ve Vězeňské službě při výkonu své funkce dle názoru Ministerstva spravedlnosti zcela v souladu s platným právem, především na základě § 49 zákona o výkonu trestu.

Informace shromážděné během návštěvy naznačují, že ve všech navštívených zařízeních byla rozšířena praxe běžné kontroly obsahu korespondence zadržovaných i odsouzených osob. CPT zcela uznává potřebu ověřit, zda korespondence neobsahuje nezákonné body. Avšak běžná praxe čtení dopisů bez jakéhokoli konkrétního podezření, že mohou ohrozit probíhající šetření nebo že jejich obsah je nezákonný, je nepřiměřená.⁴ CPT by ráda obdržel připomínky orgánů České republiky k této záležitosti (odst. 70).

Vězeňská služba ČR striktně dodržuje platnou legislativu ohledně problematiky běžné korespondence vězňených osob, kde je mimo jiné uvedeno:

a) pro obviněné: „Korespondence podléhá kontrole, která zahrnuje seznámení se s obsahem písemností. Je-li důvodem vazby obava, že obviněný bude mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, provádí ve lhůtě 14 dnů od přijetí kontrolu korespondence orgán, který vede řízení.“ (podle § 13 odst. 2 zákona o výkonu vazby).

b) pro odsouzené: „Odsouzený má právo přijímat a na svůj náklad odesílat písemná sdělení (dále jen „korespondence“) bez omezení, pokud zákon nestanoví jinak. Vězeňská služba ČR je oprávněna provádět kontrolu korespondence uvedené v odstavci 1; přitom je oprávněna seznámit se s obsahem zasílaných písemností. Pokud obsah korespondence zakládá podezření, že je připravován nebo páchan trestný čin, Vězeňská služba ČR korespondenci zadrží a předá ji orgánu činnému v trestním řízení.“ (podle § 49 odst. 1, 2 zákona o výkonu trestu).

Ministerstvo spravedlnosti považuje zákonnou úpravu provádění kontroly korespondence za přiměřenou ve vztahu k Pravidlu 24 Evropských vězeňských pravidel.

Dle názoru CPT musí mít všichni vězňové právo minimálně na jednu návštěvu týdně. Kromě toho není přijatelné, že vězňové (jak odsouzení, tak ve vazbě) mohou přijímat návštěvy jiných osob než příbuzných pouze v „odůvodněných případech.“ Výbor doporučuje, aby orgány České republiky přezkoumaly opatření týkající se návštěv vězňů, s přihlédnutím ke shora uvedeným připomínkám (odst. 71).

Návštěvy odsouzených osob upravuje § 19 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 52/2004 Sb. Z daného ustanovení vyplývá, že odsouzený má právo přijímat v čase určeném ředitelem věznice návštěvy blízkých osob na dobu celkem 3 hodiny během jednoho kalendářního měsíce. V zájmu nápravy odsouzeného či z jiného závažného důvodu lze odsouzenému povolit návštěvu jiných než blízkých osob.

Obviněný má právo dle § 14 odst. 1 zákona o výkonu vazby na přijetí návštěvy v počtu nejvýše 4 osob jednou za 2 týdny v trvání devadesáti minut. V odůvodněných případech může ředitel věznice povolit přijetí návštěvy většího počtu osob nebo za dobu kratší než 2 týdny, případně na dobu delší než devadesát minut.

Podle Pravidla 24.1 Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům musí být vězňům dovoleno komunikovat co možná nejčastěji, písemně, telefonicky nebo jinými formami komunikace s jejich rodinami, jinými osobami a zástupci externích organizací, a přijímat návštěvy těchto osob. Zároveň musí Vězeňská správa dle Pravidla 24.5 napomáhat vězňům při udržování dostatečných kontaktů s vnějším světem a k tomuto účelu jim poskytnout příslušnou sociální podporu. Evropská vězeňská pravidla se nezmiňují ani o frekvenci či délce návštěv vězňených osob, naopak ponechávají úpravu na legislativě daného státu.

Současná právní úprava tedy umožňuje všem obviněným přijímat návštěvy v rozsahu 39 hodin ročně, odsouzeným pak v rozsahu 36 hodin ročně. Prodloužení doby návštěv na 52 hodin ročně (v souladu s názorem CPT jedna jednohodinová návštěva týdně) by dle sdělení

---

⁴ Viz rovněž komentář k Pravidlu 24 Evropských vězeňských pravidel.

ředitelů věznic a vazebních věznic vyžadovalo jednorázově vynaložit investiční náklady ve výši 200 mil Kč na vybudování nových prostor pro provádění návštěv včetně nových vchodů do věznic a vazebních věznic určených pro návštěvníky, neboť kapacita stávajících prostor a vchodů je v současné době již vyčerpána.

K zajištění návštěv v rozsahu 52 hodin ročně by bylo dle sdělení ředitelů věznic a vazebních věznic nutné zvýšit tabulkový počet příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR o 279. Současná ekonomická situace neumožňuje ve výše uvedeném rozsahu vynaložit investiční náklady ani navýšit tabulkové počty příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR.

Zákon o výkonu vazby neomezuje návštěvy obviněných jen na blízké osoby, obviněný si může na návštěvu pozvat kohokoliv. U odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je pojem „blízká osoba“ vykládán liberálně v souladu s ustanovením § 116 občanského zákoníku a komentářem k němu (nejedná se pouze o příbuzné). Možnost vypuštění pojmu „blízkých osob“ z ustanovení § 19 odst. 1 zákona o výkonu trestu bude posouzena v rámci nejbližší novelizace tohoto zákona.

Podle příslušných předpisů mohou mít odsouzení věžňové rovněž právo přijímat návštěvy bez dozoru personálu.⁵ Avšak zdá se, že v praxi tyto návštěvy nikdy nejsou schvalovány. CPT by ráda obdržel připomínky orgánů České republiky k této záležitosti (odst. 72).

Návštěvy odsouzených bez dozoru zaměstnanců Vězeňské služby ČR lze uskutečňovat dvěma způsoby:

- a) Ředitel věznice může v souladu s ustanovením § 19 odst. 5 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, povolit uskutečnění návštěvy odsouzeného bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby ČR v prostorách k tomu určených.
- b) Jako forma kázeňské odměny v souladu s ustanovením § 45 odst. 2 písm. g) zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů může vězeň dostat povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení.

Obě tyto možnosti jsou v praxi využívány, a to podle podmínek vytvořených ve věznici a na základě individuálního přístupu k odsouzenému.

Jedním z úkolů oddělení zvláštních kontrol odboru kanceláře I. náměstka ministra spravedlnosti je vyřizování podání věžňů i jiných osob, které se týkají činnosti Vězeňské služby ČR nebo podmínek výkonu vazby a trestu a jsou adresovány k rukám ministra nebo ministerstvu. Stížnosti uvedených osob jsou vždy bez zbytečného odkladu prošetřeny nebo postoupeny odborným útvarům Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR k prošetření a provedení nezbytných náprav, o kterých je Ministerstvo spravedlnosti informováno písemnou formou.

---

⁵ Ve věznici v Hradci Králové delegace získala dobrý dojem ze zařízení určených pro návštěvy bez dozoru.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky přijaly nezbytná opatření, jež zajistí, že osobám ve vazbě i odsouzeným vězňům bude povolen pravidelný a častý přístup k telefonu (odst. 73).

Ustanovení § 13a zákona o výkonu vazby umožňuje obviněnému, u něhož není důvodem vazby obava, že bude mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání dle § 67 písm. b) trestního řádu, použití kontaktu s osobou blízkou a ze závažného důvodu i s jinou. Náklady spojené s použitím telefonu hradí obviněný. Analogicky je tomu tak i v případě užívání telefonu odsouzeným. Podle § 18 zákona o výkonu vazby se odsouzenému umožní na jeho náklady v odůvodněných případech použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou a v zájmu jeho nápravy nebo z jiného závažného důvodu i s jinou osobou.

Ministerstvo spravedlnosti ve spolupráci s Vězeňskou službou ČR v nejbližší době připraví novelizaci zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby a zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, která bude mj. obsahovat i změny uvedených ustanovení k usnadnění možnosti telefonování vězňených osob.

Vnitřní kontrolní činností je zjišťováno, že příčinou méně časté telefonické komunikace vězňených osob je zejména skutečnost, že vězňené osoby nedisponují finančními prostředky pro její realizaci. Případy zamítnutí žádosti o umožnění telefonního hovoru jsou výjimečné.

V případě, kdy ve věznici dochází ke zřetelnému nárůstu telefonních hovorů, je ve věznici zvyšován počet instalovaných telefonních automatů.

Ve všech navštívených zařízeních byly zaznamenávány do zvláštního registru případy použití fyzické síly nebo omezovacích prostředků (například pout), v reakci na agresivní anebo zpupné chování vězňů. Pokud jde o *preventivní* použití zvláštních bezpečnostních opatření (například během pohybu mimo celu nebo během eskorty mimo zařízení), nařízení o aplikaci těchto opatření byla obvykle vydávána na základě individuálního vyhodnocení rizik. Avšak tato nařízení byla zaznamenávána pouze do jednotlivých spisů příslušných vězňů, nikoli do centrálního registru. CPT doporučuje vytvoření tohoto registru ve všech věznicích (odst. 74).

Donucovací prostředky lze v mezích zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky použít dvěma způsoby, a to:

- a) jako „ex post“, tzn. podle ustanovení § 17 odst. 1 uvedeného zákona („Pokud je to nezbytné k zajištění pořádku a bezpečnosti, je příslušník při plnění svých úkolů oprávněn použít donucovací prostředky proti osobám, které ohrožují život nebo zdraví, úmyslně poškozují majetek nebo násilím se snaží mařit účel výkonu zabezpečovací detence, výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, anebo narušují pořádek nebo bezpečnost v prostorách Vězeňské služby ČR, ve věznici pro místní výkon trestu, v budovách soudů, jakož i jiných místech činnosti soudů, budovách státních zastupitelství nebo ministerstva a v bezprostřední blízkosti střežených objektů.“).
- b) jako preventivní opatření, tzn. podle ustanovení § 17 odst. 4 a 5 uvedeného zákona („Při předvádění osoby ve výkonu zabezpečovací detence, ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody mimo objekt ústavu lze použít donucovací prostředky uvedené v předchozím odstavci pod písmeny b), c) a e) i bez splnění podmínek uvedených v odst. 1. Příslušník je oprávněn je použít, pokud to je ke splnění účelu úkonu nezbytné.“ „Je-li vzhledem k předchozímu chování obviněného nebo odsouzeného důvodná obava, že by se

mohl chovat násilným způsobem, lze při jeho předvádění použít donucovací prostředky uvedené v odstavci 2 písm. b), c) nebo e) i bez splnění podmínek stanovených v odstavci 1. Příslušník je oprávněn takové donucovací prostředky použít, pokud je to ke splnění účelu úkonu nezbytné“).

Aktuální stav je takový, že v souladu s ustanovením § 20 zákona č. 555/1992 Sb., a § 2 Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 40/2002, o způsobu zpracování záznamu a hlášení o použití donucovacích prostředků, se do evidence záznamů o použití donucovacích prostředků neuvádějí případy, kdy jsou donucovací prostředky použity jako preventivní opatření podle výše uvedených ustanovení § 17 odst. 4 a 5 zákona č. 555/1992 Sb.

Vytvoření registru ve všech věznicích, ve kterém bude evidováno preventivní použití zvláštních bezpečnostních opatření, by představovalo enormní požadavky na personál (jen eskort mimo věznice je ročně prováděno cca 140 tisíc).

CPT by rád obdržel podrobnější informace o bezpečnostních opatřeních, jež jsou v současné době aplikována s ohledem na shora uvedené vězně (odst. 77).

Ke dvěma odsouzeným nejsou v současné době aplikována zvláštní bezpečnostní opatření, odsouzení jsou ubytováni ve standardních odděleních výkonu trestu. Zbývající dva odsouzení jsou umístěni v odděleních se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a jsou u nich aplikována bezpečnostní opatření jako u ostatních odsouzených umístěných v odděleních se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Mimořádná bezpečnostní opatření obdobná opatřením realizovaným ve vazebních věznicích Praha – Pankrác a Praha – Ruzyně nejsou u těchto odsouzených v současné době aplikována.

Výbor doporučuje, aby orgány České republiky přijaly přiměřená opatření v Pankrácké věznici a Ruzyněské věznici, a pokud je to vhodné i v dalších zařízeních České republiky, aby bylo zajištěno, že:

- při eskortování vězňů uvnitř věznice již nebudou používáni psi;
- vězňové nebudou spoutáni během schůzek se svým právníkem (odst. 77).

Ministerstvo spravedlnosti spolu s odborem vězeňské a justiční stráže Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR považuje stávající úpravu obou problematik v zákoně č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, ve znění pozdějších zákonů, za dostatečnou.

K problematice přítomnosti služebního psa při předvádění vězněných osob ve věznicích a ve vazebních věznicích lze konstatovat, že použití služebního psa jako donucovacího prostředku je možné dle § 17 odst. 1 zákona o vězeňské službě. Z celkové konstrukce ustanovení § 17 jednoznačně vyplývá, že zákonodárce předpokládá velkou rozmanitost situací, za kterých mohou být donucovací prostředky použity. Rozhodnutí o druhu a tím i o způsobu použití donucovacích prostředků ponechává zákonodárce na příslušníkovi za podmínky dosažení účelu sledovaného tímto zákonem, kterým je zajištění bezpečného průběhu služebního úkonu. Použití donucovacího prostředku musí být přiměřené účelu prováděného služebního úkonu, aby nevznikla neadekvátní újma vězněné osobě a zároveň bylo zajištěno bezpečné provedení tohoto úkonu. Při rozhodování, které z donucovacích prostředků má mít příslušník u sebe při provádění konkrétního služebního úkonu z důvodu jejich případného použití, je nutno přihlížet ke konkrétním podmínkám, za kterých bude služební úkon prováděn. Při předvádění vězněných osob ve věznici či vazební věznici tak musí být přihlíženo i k bezpečnostním

poznatkům o předváděných osobách, k jejich počtu i účelu předvádění, k počtu předvádějících příslušníků, k dispozičnímu řešení vazební věznice apod.

Pokud je ve věznici či vazební věznici např. předváděna vězněná osoba, ke které jsou přijata mimořádná bezpečnostní opatření, může to být jeden z důvodů opravňující přítomnost služebního psa při tomto služebním úkonu. Zákon o vězeňské službě sice v § 17 odst. 5 umožňuje při předvádění vězněné osoby ve věznici či vazební věznici použít bez splnění podmínek uvedených v § 17 odst. 1 pouze předváděcí řetízky, pouta nebo pouta s poutacím opaskem, ale při předvádění vězněných osob, ke kterým jsou přijata mimořádná bezpečnostní opatření také z důvodu vysokého rizika napadení příslušníka Vězeňské služby ČR, který předvádění provádí, je zcela namístě, aby takové předvádění bylo zajištěno psovodem se služebním psem, neboť existuje vysoká míra pravděpodobnosti použití donucovacího prostředku služebního psa podle § 17 odst. 1 zákona č. 555/1992 Sb.

Poutání vězněné osoby během schůzek se svým právníkem je možné, pokud to bude podle § 17 odst. 5 zákona č. 555/1992 Sb. nezbytné ke splnění účelu prováděného úkonu. („Je-li vzhledem k předchozímu chování obviněného nebo odsouzeného důvodná obava, že by se mohl chovat násilným způsobem, lze při jeho předvádění použít donucovací prostředky uvedené v odstavci 2 písm. b), c) nebo e) i bez splnění podmínek stanovených v odstavci 1. Příslušník je oprávněn takové donucovací prostředky použít, pokud to je ke splnění účelu úkonu nezbytné“).

Delegace byla překvapena, když pozorovala způsob, jakým skupina nově příchozích vězňů byla přijímána v pardubické věznici. Všichni vězňové byli eskortováni vězeňskými dozorcí z příjmacího prostoru přímo do příslušných detenčních oddělení, přičemž na cestě museli projít centrálními prostorami detenčního bloku, kde se nacházeli psi – jež štěkali, kdykoli jeden z vězňů procházel. Když byli dotázáni, zda tento druh „příjetí“ slouží jakémukoli jinému účelu než zastrasování nově příchozích vězňů (jakož i vězňů, jež slyšeli toto štěkání ze svých cel), vězeňští dozorcí dotazovaní delegací otevřeně odpověděli záporně. Dle názoru CPT je shora uvedená praxe zcela nepřijatelná. Výbor doporučuje, aby tato praxe byla ihned zrušena (odst. 78).

Věznice Pardubice nedisponuje žádnými služebními psy. V uvedeném případě se jednalo o příjem vězněných osob při příjezdu tzv. dálkové eskorty zajišťované Vazební věznicí Hradec Králové, kdy je v prostoru vjezdu ve Věznici Pardubice zaujímáno kruhové střežení příslušníky eskorty a strážní a zásahovou hlídkou Věznice Pardubice. Z důvodu zajištění bezpečnosti je členem osádky tzv. dálkové eskorty standardně také psovod se služebním psem, který také zaujímá kruhové střežení.

Z pohledu Ministerstva spravedlnosti a odboru vězeňské a justiční stráže Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR se jedná o standardní opatření nezbytné k zajištění bezpečnosti. Z tohoto důvodu nemůže být doporučení CPT realizováno.

CPT je znepokojen praxí, kterou pozoroval v několika navštívených zařízeních, kdy vězeňští dozorcí otevřeně nosili obušky a pouta v detenčních prostorách. CPT opakuje své doporučení, aby orgány České republiky přijaly opatření, jež zajistí, že vězeňští dozorcí již nebudou systematicky vybavováni obušky a pouty, nebo že tyto prostředky budou nošeny skrytě (odst. 79).

Příslušníci Vězeňské služby ČR jsou řádně vyškoleni a pravidelně přezkušováni z používání donucovacích prostředků. O vyzbrojení příslušníka donucovacími prostředky rozhoduje ředitel věznice. Jejich nošení není důkazem síly ani slabosti, nýbrž příčinným důsledkem skutečnosti, že v některých zvláštních situacích je použití jiných druhů donucovacích prostředků (např. hmatů, chvatů, úderů a kopů sebeobrany) neúčinné a mnohdy i nebezpečné, zvláště pak v situacích, kdy vězněné osoby ztrácejí kontrolu nad svým jednáním a mohou poškodit sebe sama a mít následně i celoživotní zdravotní následky.

Každé použití donucovacích prostředků je důsledně prošetřeno s důrazem na adekvátnost a účelnost jejich použití. Zakročujícímu příslušníkovi dává současná právní úprava možnost uvážení, tedy možnost zvolit donucovací prostředek tak, aby byl splněn účel zákroku v mezích zákona. Nařízení generální ředitelky Vězeňské služby ČR č. 40/2002 sjednocuje postup vazebních věznic a věznic při zpracování záznamu a hlášení o použití donucovacích prostředků a stanovuje jednotnou formu písemného záznamu o použití donucovacího prostředku příslušníky Vězeňské služby České republiky a obsah hlášení o použití donucovacích prostředků, které slouží k vyhodnocení jejich použití ve Vězeňské službě v příslušném období.

Skryté nošení obušku a pout současná výstroj příslušníků neumožňuje. Kompletní vybavení příslušníků novou výstrojí by vyžadovalo vynaložit značné finanční prostředky, které v současné době nemá Česká republika k dispozici.

Ministerstvo spravedlnosti k dané problematice uvádí, že v souvislosti s krizovou situací došlo k zásadnímu snížení rozpočtu v oblasti logistiky a finanční prostředky určené na obnovu výstroje příslušníků Vězeňské služby ČR byly sníženy na 24% potřebné částky. Krizová situace na výstrojním úseku je řešena svépomocnou opravou výstroje příslušníků, která je ve většině případů realizována zaměstnáváním osob ve výkonu trestu v rámci vnitřního pracovního zařazení. Ani v následujícím roce, kdy bude rozpočet Vězeňské služby ČR opět zkrácen, nelze předpokládat, že by došlo k obnově výstrojního materiálu v takovém rozsahu, aby bylo možné nosit donucovací prostředky skrytým způsobem.

V několika navštívených zařízeních delegace zaznamenala, že vězeňští dozorcí rovněž nosili v detenčních prostorách plechovky s pepřovým sprejem.⁶ CPT se domnívá, že vzhledem k potenciálně škodlivému účinku použití této látky by tyto prostředky neměly být součástí standardního vybavení vězeňského personálu a že by neměly být používány v uzavřených prostorách. Kdykoli vznikne potřeba použití pepřového spreje, měla by být jasně vymezena příslušná bezpečnostní opatření. Zadrženým osobám vystaveným působení pepřového spreje musí být umožněn okamžitý přístup k lékaři a musí jim být ihned poskytnut prostředek pro efektivní a rychlé zabránění účinkům pepřového spreje. Výbor doporučuje, aby politika týkající se používání pepřového spreje byla ve všech věznicích České republiky revidována s přihlédnutím ke shora uvedeným připomínkám (odst. 80).

---

⁶ Žádný z členů personálu dotazovaných delegací si nevzpomněl na jediný případ, kdy tento prostředek musel být použit.

Zákon o vězeňské službě v ustanovení § 17 odst. 2 písm. f) stanovuje slzotvorné prostředky jako donucovací prostředek. Mezi slzotvorné prostředky patří i pepřový sprej. V § 17 odst. 3 uvedeného zákona se stanoví: „(3) Příslušník rozhoduje, který z donucovacích prostředků použije podle konkrétní situace tak, aby dosáhl účelu sledovaného služebním zákrokem. Přitom je povinen dbát, aby použití donucovacího prostředku bylo přiměřené účelu zákroku a aby jím nebyla způsobena újma zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti protiprávního jednání.“

V § 19 odst. 1 zákon o vězeňské službě upravuje omezení při použití donucovacích prostředků a střelné zbraně následovně: „(1) Při služebním zákroku nelze proti

a) těhotné ženě, osobě vysokého věku a osobě se zjevným zdravotním poškozením nebo osobě zjevně mladší 15 let použít úderů a kopů sebeobrany, pout s poutacím opaskem, slzotvorných prostředků, obušku, služebního psa, vodního stříkače, zásahové výbušky, úderu střelnou zbraní, varovného výstřelu a střelné zbraně,

b) ženě použít služebního psa a střelné zbraně;

to neplatí, pokud útok těchto osob bezprostředně ohrožuje život nebo zdraví příslušníka nebo jiné osoby anebo hrozí větší škoda na majetku a nebezpečí nelze odvrátit jinak, a v případech uvedených v § 18 odst. 1 písm. c) zákona.“

V souladu s ustanoveními odst. 3 § 17 zákona příslušník volí donucovací prostředek adekvátně momentální situaci, přičemž přihlíží k chování a jednání osoby, proti níž zakročuje, přičemž zároveň respektuje ustanovení § 19 zákona o vězeňské službě.

Ministerstvo spravedlnosti zastává stejný názor spolu s Vězeňskou službou ČR na podmínky použití pepřového spreje jako jednoho z donucovacích prostředků dle zákona o vězeňské službě. Vzhledem k tomu, že nelze předem stanovit postupy na všechny situace, které mohou nastat, ponechává zákon příslušníkovi právo a zároveň i odpovědnost v případě použití donucovacích prostředků, tzn. i pepřového spreje. K dosažení kázně a pořádku v uzavřených prostorách se slzotvorné prostředky jeví jako nejužitečnější, nejhumánnější a zároveň nejšetnější vůči osobám, proti kterým se zákrok provádí. Případný zákaz používání slzotvorných prostředků by s sebou nesl i riziko nárůstu používání jiných donucovacích prostředků (např. obušek, služební pes, vodní stříkač), což by se opět setkalo s kritikou jako užívání prostředků, které mohou způsobit daleko větší újmu na zdraví, než právě řešený pepřový sprej. Jasně pokyny, kdy se smí pepřový sprej používat, jsou dány zákonem. Výslovné stanovení zákazu použití pepřového spreje v uzavřených prostorách se pro výkon dozorčí služby jeví jako nemožný. Výkon vazby, trestu a zabezpečovací detence probíhá i v uzavřených prostorách.

Z ustanovení § 20 zákona o vězeňské službě vyplývá, že příslušník je povinen, jestliže při použití donucovacího prostředku nebo střelné zbraně došlo ke zranění osoby, jakmile to okolnosti dovolí, poskytnout jí první pomoc a zajistit její lékařské ošetření a sepsat o použití donucovacího prostředku záznam. Z výše uvedeného vyplývá, že při použití slzotvorného prostředku tak příslušníci vždy předvedou vězněnou osobu k lékaři.

Podle příslušných předpisů by rozrušení vězni nebo vězni podléhající riziku sebepoškození měli být odděleni od ostatních vězňů a měli by být drženi v bezpečnostní/nouzové cele, po dobu maximálně 24 hodin. Podle příslušných předpisů byla umístění do této cely zaznamenávána do registru, příslušným vězňům bylo obvykle povoleno absolvovat hodinové venkovní cvičení, přičemž byli pravidelně monitorováni personálem (každých 15 minut).

Avšak ve Věznici Pardubice několik vězňů tvrdilo, že byli drženi v bezpečnostní cele několik dní, aniž by jim byla poskytnuta matrace (nýbrž pouze příkrývka) a aniž by jim bylo povoleno venkovní cvičení.⁷ CPT by rád obdržel připomínky orgánů České republiky k tomuto problému (odst. 81).

Vězeňská služba ČR pojem bezpečnostní cely nezná. Ze zprávy CPT není zřejmé,

- 1) zda odsouzení byli umístěni do krizového oddělení, či byli samostatně ubytováni nebo vykonávali kázeňský trest umístění do samovazby,
- 2) kdy byli do takového oddělení nebo cely umístěni,
- 3) zda byli do takového oddělení nebo cely umístěni na svou vlastní žádost nebo proti své vůli, ani
- 4) o které odsouzené se jedná.

Z tohoto důvodu nebylo možné prověřit informace CPT jako konkrétní případ.

Tvrzení, že vězněné osoby strávily v „bezpečnostní“ cele několik dní bez matrace považujeme za velmi vážné. Nejednalo-li se o výkon kázeňského trestu umístění do samovazby, při kterém není odsouzenému dovoleno odpočívat na lůžku mimo dobu k tomu vnitřním řádem určenou a ukázalo-li by se pravdivým, šlo by bezpochyby o porušení předpisů Vězeňské služby ČR a zásadní rozpor s užívanou praxí. Je velmi pravděpodobné, že tvrzení odsouzených se týkala právě výkonu kázeňského trestu umístění do samovazby. I v případě, že by se vězněná osoba nacházela v akutním krizovém stavu, a proto byla umístěna do zvláštní cely a ze zcela výjimečných, naprosto specifických bezpečnostních důvodů (aby si neublížila, pokud by se o to právě prostřednictvím matrace pokoušela), by bylo rozhodnuto o odebrání matrace, jednalo by se o akutní krizové opatření v řádu desítek minut až hodin, nikoliv dní. Na hodinovou vycházku denně mají nárok všechny vězněné osoby.

V souvislosti s realizací průběžných kontrol a metodických návštěv metodiků Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR v posledních třech letech a v rámci šetření vedoucích orgánů Vězeňské služby ČR v rámci tvrzení obsažených ve zprávě CPT nebyl zaznamenán žádný případ ani podezření, že by ve Věznici Pardubice byly vězněné osoby umístěny do zvláštní cely v rozporu se zákonem, vyhláškou či vnitřními předpisy, těmto odebrány matrace nebo byl upřen nárok na vycházku.

---

⁷ V registru tohoto zařízení týkajícím se používání bezpečnostní cely bylo uvedeno, že příslušní vězni strávili v této cele až 72 hodin, s přestávkou v délce trvání jedné hodiny každých 24 hodin.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky přijaly nezbytná opatření, jež zajistí, že kdykoli budou vězňové imobilizováni (znehynění) pomocí prostředků mechanického omezení pohybu (například ochrannými pásy/ochrannými kurty):

- použití imobilizace bude ihned oznámeno lékaři a zaznamenáno do zvláštního registru;

- příslušné osoby budou nepřetržitě přímo monitorovány vhodně vyškoleným členem personálu (odst. 82).

Koženými řemeny, které uvádí CPT ve své zprávě, jsou poutací popruhy – donucovací prostředek uvedený v § 17 odst. 2 písm. d) zákona o vězeňské službě. Na jejich použití se vztahuje ustanovení § 20 citovaného zákona, které stanoví povinnosti příslušníka po použití donucovacího prostředku a střelné zbraně. Na zpracování záznamu o jejich použití a hlášení se vztahuje Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 40/2002, o způsobu zpracování záznamu a hlášení o použití donucovacích prostředků, ve znění pozdějších předpisů.

Odbor vězeňské a justiční stráže Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR konstatuje, že bezprostřední oznámení použití poutacích popruhů lékaři je realizováno ve všech případech, kdy je ve věznici lékař v době použití poutacích popruhů přítomen. V ostatních případech je takové oznámení učiněno, jakmile to okolnosti dovolí. Použití poutacích popruhů je evidováno dle § 12 odst. 1 výše uvedeného nařízení.

Dle názoru odboru vězeňské a justiční stráže Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR je nepřetržitě přímé monitorování osob, proti kterým jsou použity poutací popruhy, v zásadě možné, pokud se jedná o případy hodné zvláštního zřetele. V ostatních případech je dostačující zvýšený dohled, tj. častější intervaly, kdy je dotyčná osoba kontrolována.

V kontextu doporučení bude zpracována novela Nařízení generální ředitelky Vězeňské služby ČR č. 40/2002, která upřesní postup při použití poutacích popruhů.

CPT doporučuje, aby ve všech navštívených zařízeních byla přijata přiměřená opatření za účelem posílení důvěry vězňů v systém podávání stížností (odst. 83).

Při práci se stížnostmi je důsledně postupováno dle platné právní úpravy § 175 správního řádu. Tato oblast činnosti je dále rozpracována v Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 70/2009, o vyřizování stížností a oznámení ve Vězeňské službě ČR. Způsob podávání stížností je konkrétně upraven v čl. 9: „(1) Ve věznicích se pro podávání stížností obviněných, odsouzených a chovanců umísťuje na přístupných místech, včetně oddělení výkonu kázeňských trestů, krizového oddělení a lůžkové části ošetřovny věznice a nemocnice, potřebný počet schránek výrazně označených nápisem „STÍŽNOSTI“. Schránky jsou vybírány každý pracovní den ředitelem věznice pověřeným zaměstnancem, který není v přímém kontaktu s obviněnými, odsouzenými nebo chovanci.

(2) Stížnosti obviněných přijímá v pracovní dny i dozorce.

(3) Stížnost může obviněný, odsouzený a chovanec při nebezpečí z prodlení podat každému zaměstnanci (týrán, šikana apod).“

Stěžovatelé tak mají dostatečné množství možností k podání stížností, jsou o nich informováni a tyto využívají. Na základě výše uvedeného Ministerstvo spravedlnosti konstatuje, že zde dochází k naplnění Pravidla 70.1 Evropských vězeňských pravidel, kdy vězni, individuálně nebo jako skupina, musí mít dostatek příležitostí pro předkládání žádostí nebo stížností řediteli věznice nebo jinému kompetentnímu orgánu.

V souvislosti s podáním stížností nejsou proti vězněným osobám činěna opatření (viz Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 70/2009, čl. 4 odst. 4: „Podání stěžovatele nesmí být stěžovateli na újmu. Tímto ustanovením není dotčena odpovědnost stěžovatele podle zvláštních předpisů (např. spáchání trestního činu, správního deliktu, přestupku nebo kázeňského přestupku).“

Vězněné osoby mají zaručené právo obracet se se stížnostmi či žádostmi na další státní orgány České republiky a mezinárodní orgány a organizace.

Vězeňskou službou ČR jsou v rámci vnitřní kontrolní činnosti prošetřována veškerá prověřitelná, tj. konkrétní tvrzení, včetně např. informací, které vyplynuly z anonymních podání.

Závěr CPT týkající se nedůvěry vězněných osob k podání stížností nebyl prokázán. Orgány Vězeňské služby ČR i Ministerstvo spravedlnosti pravidelně a průběžně vyřizují veškerá podání stížností a to i anonymních. V závažných případech probíhá dohledová a kontrolní činnost pracovníků oddělení zvláštních kontrol Ministerstva spravedlnosti přímo v místě výkonu vazby a trestu stěžovatelů. Z uvedených důvodů je možné zpochybnit tvrzení stěžovatelů o údajné nedůvěře k řádnému vyřízení a prošetření podané stížnosti. Dle faktických zjištění Vězeňské služby ČR bylo vězněným osobám v roce 2010 vyřízeno celkem 1 537 stížností, za 5 měsíců roku 2011 bylo vyřízeno 611 stížností podaných vězněnými osobami.

Přehled stížností vyřízených za rok 2010 a za 5 měsíců roku 2011 ve Vězeňské službě ČR celkem a v CPT navštívených věznicích včetně způsobu vyhodnocení

Věznice	stížnosti za období									
	rok 2010					1. 1. – 31. 5. 2011				
	D	Č	DOP	N	celkem	D	Č	DOP	N	celkem
Praha – Ruzyně	0	0	0	52	52	0	2	0	12	14
Všehrady	0	1	0	15	16	0	1	0	5	6
Hradec Králové	1	1	1	20	23	0	1	0	10	11
Pardubice	0	5	0	48	53	0	0	0	22	22
Vězeňská služba ČR celkem	29	58	14	1 436	1 537	21	19	6	565	611

Vysvětlení zkratk:

- D - stížnost vyhodnocena jako důvodná
- Č - stížnost vyhodnocena jako částečně důvodná
- DOP - stížnost vyhodnocena jako důvodná z objektivních příčin nebo nezaviněná Vězeňskou službou ČR
- N - stížnost vyhodnocena jako nedůvodná

Přehled stížností vyřízených za rok 2010 a 5 měsíců roku 2011 ve Vězeňské službě ČR celkem a v napadených činnostech Vězeňské služby ČR (věcné hledisko), včetně způsobu vyhodnocení

Věcné hledisko	stížnosti za období									
	rok 2010					1. 1. – 31. 5. 2011				
	D	Č	DOP	N	celkem	D	Č	DOP	N	celkem
stravování	3	1	1	53	58		2	0	20	22
fyzické násilí vězňených osob/chovanců	0	0	0		9	0	0	0		3
nesprávné jednání vězňených osob/chovanců	0	0	0	30	30	0	0	0	3	3
fyzické násilí příslušníků	0	0	0	24	24	0	0	0	10	10
nevhodné a urážlivé výroky příslušníků	0	0	0	34	34	0	0	0	17	17
jiné nesprávné jednání příslušníků	3	2	0	112	117	0	1	0	64	65
nevhodné a urážlivé výroky občanských zaměstnanců	0	0	0	11	11	0	0	0	2	2
jiné nesprávné jednání občanských zaměstnanců	2	1	0	102	105	1	0	0	25	26
Všechna věcná hlediska	29	58	14	1436	1 537	21	19	6	565	611

Vysvětlení zkratk:

D - stížnost vyhodnocena jako důvodná

Č - stížnost vyhodnocena jako částečně důvodná

DOP - stížnost vyhodnocena jako důvodná z objektivních příčin nebo nezaviněná Vězeňskou službou ČR

N - stížnost vyhodnocena jako nedůvodná

Vězeňská služba ČR souhlasí s připomínkou CPT, že dobré fungování systému podávání stížností je v zájmu všech zúčastněných stran, může sloužit jako cenný zdroj informací pro vedení věznice o potencionálních problémech v příslušném zařízení, jakož i ke zmírnění napětí mezi vězni na základě zajištění toho, že jejich problémy budou brány vážně, a pokud to bude vhodné, že budou navržena vhodná nápravná opatření. Vězeňská služba ČR jeho fungování dlouhodobě uplatňuje ve své každodenní činnosti. Konkrétně lze uvést, že v případě zjištění jakéhokoliv nedostatku či pochybení, které vede k důvodné stížnosti, jsou vždy vyvozována příslušná opatření a problematika je projednávána se zaměstnancem nebo kolektivem zaměstnanců, jichž se dotýká.

V některých navštívených zařízeních (zvláště v Hradci Králové a v Pardubicích) si delegace povšimla určitých zmatků v různých registrech pro podávání stížností, žádostí nebo odvolání. V několika případech byly stížnosti vedeny jako žádosti, žádosti jako odvolání, a odvolání jako žádosti nebo stížnosti. Je třeba přijmout opatření za účelem odstranění tohoto nedostatku (odst. 84).

Způsob evidence stížností je popsán v Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 70/2009, o vyřizování stížností a oznámení ve Vězeňské službě ČR (čl. 10) „Evidenci v jednacím protokolu stížností (dále jen „protokol“) podléhají všechny stížnosti, které byly v příslušné organizační jednotce Vězeňské služby ČR podány nebo jí doručeny, popřípadě postoupeny ke stanovisku nebo k přímému vyřízení (např. odborem kontroly, ministerstvy, státními zastupitelstvími apod.). Zaměstnanci jsou povinni stížnost neprodleně předat k zaevidování a dalšímu opatření. Při vedení písemné dokumentace postupují zaměstnanci tak, aby byla zabezpečena ochrana osobních údajů podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších zákonů.

Odbor kontroly Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR v rámci své metodické a kontrolní činnosti provádí v jednotlivých věznicích operativní kontroly se zaměřením na vyřizování stížností a s tím související agendu na odděleních a samostatných referátech prevence a stížností. V roce 2009 byla provedena kontrola i ve věznicích v Hradci Králové a v Pardubicích bez zjištění závad.

Odvolání, která jsou řádným opravným prostředkem, se neřeší podle § 175 správního řádu jejich evidence ani vyřízení nespadá, na rozdíl od stížností, do gesce oddělení a samostatných referátů prevence a stížností. Evidenci žádostí provádí příslušná organizační složka (oddělení či referát), ke které žádost směřuje. Každé podání se důsledně posuzuje podle obsahu, nikoli podle označení.

K části II. D: Zařízení pro umístění mladistvých na základě zákona o soudnictví ve věcech mládeže z roku 2003

Informace

V tomto ohledu nedávné zprávy z médií naznačují, že orgány České republiky připravily právní předpisy, jež opravňují k uložení opatření ochranné léčby na dobu neurčitou, nikoli do 18 let, jak tomu bylo předtím.⁸ CPT by rád obdržel podrobné informace o shora uvedeném návrhu zákona (včetně zamýšleného data jeho vstupu v platnost, právních bezpečnostních opatření a odhadovaného počtu mladistvých, jež budou podléhat tomuto zákonu) (odst. 85).

Co se délky trvání ochranné léčby, v současnosti nadále platí, že po uplynutí 2 roků musí být ochranná léčba ukončena nebo přehodnocena a příslušným soudem prodloužena.

Navrhovaný vládní zákon o specifických zdravotních službách, jehož účinnost se předpokládá počátkem roku 2012, nově upravuje v § 83 až § 89 pouze podmínky ochranného léčení. Ochranné léčení se vykonává na základě pravomocného rozhodnutí soudu o uložení ochranného léčení (dále jen „rozhodnutí soudu“) jako ústavní ochranné léčení vykonávané formou lůžkové péče nebo jako ochranné léčení vykonávané formou ambulantní péče.

Ochranné léčení uložené soudem lze též vykonávat během výkonu trestu odnětí svobody ve zdravotnických zařízeních Vězeňské služby, a to ochranné léčení ústavní vykonávané formou jednodenní péče a ochranné léčení vykonávané formou ambulantní péče. Podmínky výkonu ochranného léčení nesmí ovlivnit podmínky výkonu trestu odnětí svobody.

---

⁸ Viz například: „Nezletilí zločinci mohou být podle nového návrhu zákona izolováni na doživotí“; Prague Daily Monitor, 16. únor 2011.

Co se týká odhadovaného počtu mladistvých, kteří se podrobují ochranné léčbě, tak přesné údaje nejsou k dispozici. Počet osob lze odhadnout pouze z dat, která shromažďuje Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR (<http://www.uzis.cz/publikace/psychiatricka-pece-2009>).

Počet hospitalizací v psychiatrických lůžkových zařízeních podle skupin psychiatrických diagnóz a věkových skupin v roce 2010 (skupiny diagnóz dle MKN 10)										
Věková skupina	0–14	15–19	20–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70–79	80+	celkem
F64 – F66	0	10	37	27	25	19	3	0	0	121

Návrh novelizace zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, o který se jedná, se týká pouze dětí mladších patnácti let - nikoliv mladistvých.

Především nutno zdůraznit, že děti mladší 15 let podle našeho právního řádu nejsou trestně odpovědné – nemohou spáchat trestný čin a nelze proto vůči nim vést trestní řízení, a to v žádné ani modifikované podobě (na rozdíl od mladistvých, tj. osob, které spáchaly trestný čin ve věku 15 až 18 let). Protiprávní jednání dítěte mladšího 15 let, které by u dospělého trestně odpovědného pachatele bylo trestným činem, se nazývá: „čin jinak trestný“.

Dopustí-li se dítě mladší 15 let činu jinak trestného, učiní soud pro mládež opatření potřebná k jeho nápravě. Jedná se o celou škálu především výchovných opatření, která se ukládají zpravidla na základě předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření. Toto řízení o uložení opatření potřebného k nápravě dítěti mladšímu 15 let probíhá před soudem pro mládež na základě návrhu státního zastupitelství, které je povinno podat takový návrh bezodkladně poté, co se dozví, že trestní stíhání je nepřipustné, protože jde o osobu, která není pro nedostatek věku trestně odpovědná.

Řízení o uložení opatření dítěti mladšímu 15 let, které se dopustilo činu jinak trestného, probíhá podle občanského soudního řádu. Jde o tzv. specifický druh nesporného občanskoprávního řízení. Dítě má v tomto řízení postavení účastníka řízení. Dalšími účastníky řízení jsou příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí, zákonní zástupci dítěte (nebo osoby, kterým bylo dítě svěřeno do péče) a státní zastupitelství.

Opatrovníkem dítěte musí být v tomto řízení vždy advokát, kterého je mu ze zákona soud povinen ustanovit. Advokát je povinen vykonávat povinnosti opatrovníka až do skončení věci – a to i kdyby mezitím dítě dosáhlo zletilosti. Jeho úkolem je poskytovat dítěti v jeho prospěch odbornou právní pomoc a tím přispět k objasnění celé události, včetně jejích příčin. Advokát v postavení opatrovníka má hájit zájmy dítěte v širokém záběru všech jejích společenských souvislostí a přispívat k nalézání řešení ve prospěch dítěte z dlouhodobého hlediska perspektivních a dítě pozitivně motivujících. Současně by měl přispívat k tomu, aby se protiprávní jednání dítěte neopakovalo.

Účast orgánu sociálně právní ochrany dětí umožňuje soudu zjistit poměry, ve kterých dítě žije, úroveň dosavadní péče o něj, případně předchází jednání tohoto orgánu s rodiči, a to včetně zjištění, zda již bylo na dítě v minulosti výchovně působeno prostředky zákona o rodině.

Soudní řízení je vedeno v zásadě v zájmu dítěte, nikoliv „proti němu“. Jeho výsledkem proto nemůže být potrestání dítěte (nejde o trestní řízení). Dítěti mladšímu 15 let, které spáchá i ten nejzávažnější čin jinak trestný, bylo doposud možné uložit pouze ochrannou výchovu, která skončí nejpozději v jeho 19 letech. Ochranná výchova se vykonává ve výchovných zařízeních Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy.

27. září 2011 prezident republiky po schválení Parlamentem ČR podepsal novelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Novela, která bude v nejbližší době publikována ve Sbírce zákonů, nově umožňuje soudu pro mládež uložit dítěti mladšímu patnácti let, které se dopustí činu jinak trestného, ochranné léčení, a to i ve formě ústavní, kterou lze podle výsledku léčeni přeměnit na ambulantní (a naopak). Ochranné léčení může soud pro mládež uložit dítěti mladšímu patnácti let, jestliže spáchalo čin jinak trestný za a) ve stavu vyvolaném duševní poruchou, nebo za b) pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, jednalo o dítě, které se oddává zneužívání takové látky.

Vždy však za podmínky, že jeho pobyt na svobodě bez uložení ochranného léčení je nebezpečný. Zákon výslovně ukládá soudu, že rozhodnout o uložení ochranného léčení dítěti může pouze na základě výsledků předchozího vyšetření duševního stavu dítěte. Ochranné léčení potrvá, dokud to vyžaduje jeho účel. Soudu se stanoví povinnost na podkladě vyžádaných zpráv sledovat výkon ochranného léčení a nejméně jednou za dvanáct měsíců přezkoumat, zda zákonné důvody i nadále trvají. O dalším pokračování ochranného léčení nebo o jeho zrušení může soud rozhodnout i z úřední povinnosti. Veškerá tato soudní jednání povede soud pro mládež v občanskoprávním řízení, a to i poté, co „dítě“ dovrší, resp. překročí věk 18 let.

CPT doporučuje, aby vedení Věznice Všehrdy dalo jasně na vědomí vězeňským dozorcům, že všechny formy špatného zacházení nejsou přijatelné a budou příslušným způsobem trestány (odst. 90).

Každé podezření nebo anonymní podání ve věci špatného zacházení ze strany vězeňského personálu s mladistvými je vždy důsledně prošetřováno. Uváděné informace o násilí za použití holí a pohlavků k zajištění disciplíny mezi vězni nebyly v průběhu kontrolní činnosti vedení věznice, orgánů Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR ani jiných orgánů (dozorový státní zástupce, veřejný ochránce práv, oddělení zvláštních kontrol Ministerstva spravedlnosti ČR) zjištěny. Dozorci na ubytovnách mladistvých nejsou vyzbrojeni gumovými obuškami. Na oddělení nejsou k dispozici žádné hole ani jiné podobné prostředky, žádný takový případ špatného zacházení nebyl věznicí zaznamenán či registrován. I přes tato zjištění, kdy nebylo špatné zacházení s mladistvými prokázáno, byla po vyhodnocení návštěvy CPT ředitelem věznice svolána mimořádná porada se všemi zaměstnanci věznice, kde bylo zejména příslušníkům v přímém výkonu služby s odsouzenými a dozorcům jasně sděleno, že žádné formy špatného zacházení s odsouzenými nebudou tolerovány a v případě podezření či zjištění takového případu bude vždy postupováno proti takové osobě v souladu s trestním řádem.

Prislušníci zařazení ve vězeňské strážci jsou dle ustanovení § 6 zákona o vězeňské službě povinni jednat s osobami ve výkonu zabezpečovací detence, ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody vážně a rozhodně, respektovat jejich práva, zabránit krutému nebo důstojnost ponižujícímu zacházení s těmito osobami i mezi nimi navzájem.

V této oblasti je každý zaměstnanec při přijetí do pracovního či služebního poměru prokazatelně proškolen a dále je z těchto předpisů každoročně v rámci plánování odborné a služební přípravy opětovně proškolen a prověřován.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky vytvořily integrovaný akční plán boje proti násilí mezi vězni v odděleních pro mladistvé všehrdské věznice, s ohledem na připomínky uvedené v odst. 91 až 94 (odst. 94).

Ve Věznici Všehrady je každý zjištěný případ fyzického násilí, šikany nebo psychického týrání vždy neprodleně řešen, objasněnost případů je téměř stoprocentní, závažné případy fyzického násilí mezi mladistvými jsou vždy postupovány k vyšetření orgánům činným v trestním řízení. Za účelem snížení násilí mezi mladistvými na ubytovnách 3 a 4, kdy byly vyčerpány všechny ubytovací možnosti a diferencovaný přístup u této kategorie odsouzených, bylo Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR rozhodnuto o vytvoření dalších samostatných oddělení pro odsouzené mladistvé muže v jiných věznicích. Dnem 1. 4. 2011 zahájilo činnost oddělení pro mladistvé s kapacitou 20 míst ve Věznici Plzeň, další věznice je za tímto účelem již vytipovány.

K zajištění odděleného ubytování pro nepřizpůsobivé pachatele násilí mezi mladistvými na ubytovnách běžného internátního typu se společným sociálním zázemím byl věznicí zpracován investiční záměr na vytvoření oddělení celového typu (v cele 3 – 4 odsouzení) k diferencovanému umístění pachatelů násilí z řad mladistvých odsouzených. Předpoklad zřízení tohoto oddělení je do konce roku 2011.

Pachatelé násilí jsou po vykonání kázeňského trestu povinně zařazováni do standardizovaného terapeutického programu TP 21 JUNIOR, jehož cílem je naučit mladistvého řešit běžné životní situace společensky únosným způsobem bez násilí.

Ke zvýšení dozoru a intenzity výchovného působení bude v roce 2011 navýšen počet dozorců a výchovného personálu zajišťujících výkon trestního opatření odnětí svobody s odkazem na usnesení vlády č. 421 ze dne 8. června 2011 o změně systemizace příslušníků a zvýšení počtu občanských zaměstnanců Vězeňské služby České republiky na rok 2011 a o systemizaci příslušníků Vězeňské služby České republiky na rok 2012.

Vzhledem k tomu, že navýšení tabulkového počtu zaměstnanců Vězeňské služby ČR bylo realizováno s platností od 1. července 2011, plánovaná tabulková místa nebyla dosud obsazena. Dislokace pracovníků bude realizována Vězeňskou službou ČR dle aktuálních potřeb jednotlivých organizačních jednotek a to především v souvislosti s narůstajícím počtem osob vazebně stíhaných a osob ve výkonu trestu. Pozornost bude věnována především organizačním jednotkám, které byly předmětem kritiky CPT ve vztahu k nedostatečnému personálnímu zajištění odborných pracovníků (vychovatelů, speciálních pedagogů atd.).

Ke zvýšení dozoru dojde i ve školském vzdělávacím středisku. O šikanování mladistvých dospělými odsouzenými nemá věznice poznatky, zaznamenávány jsou případy opačné – šikanování dospělých mladistvými odsouzenými. Nejčastějšími důvody pro vyřazení

mladistvých ze školského vzdělávacího střediska je nekázeň, absolutní pasivita, porušování řádu školy atd. Zjištěné ponižování sexuální povahy mezi mladistvými bylo šetřeno oddělením prevence a stížností věznice a postoupeno orgánům činným v trestním stíhání pro spáchání trestného činu v roce 2008.

Materiální podmínky v odděleních pro mladistvé byly všeobecně přijatelné; místnosti pro více vězňů (se dvěma až pěti lůžky) byly dostatečně velké, čisté a měly dobrý přístup k přirozenému světlu. Avšak byly strohé; pouze v místnostech pro nejlépe se chovající mladistvé v prvním patře oddělení 4 bylo vyvinuto úsilí o vytvoření méně strohého prostředí, pomocí rostlin, nástěnné výzdoby a záclon. Protože ložnice byly v noci otevřené, nevyskytly se žádné problémy přístupu k toaletám.

Některá oddělení postrádala údržbu. Například koupelna v přízemí oddělení 3 byla poškozena z důvodu prosakování vody z vyššího poschodí, a v horním poschodí oddělení 3 bylo po určitou dobu rozbité okno. CPT věří, že tyto nedostatky budou odstraněny (odst. 95).

Vybavení ložnic mladistvých ve výkonu trestního opatření odnětí svobody se řídí vnitřní diferenciací, kterou tvoří 3 přístupné skupiny. Vybavení ložnic odpovídá zařazení do konkrétní diferenciacní skupiny. Čím nižší diferenciacní skupina, tím širší, lepší možnost vybavení, výzdoba ložnice, což souvisí úzce s motivací odsouzeného. Zařazení odsouzeného do jednotlivých diferenciacních skupin odpovídá hodnocení programu zacházení, který je odsouzený povinen plnit.

Havarijní stavy na ubytovnách, mezi něž lze zařadit také zjištěný průsak vody na koupelně v přízemí třetí ubytovny, jsou průběžně odstraňovány. Běžná údržba ubytoven ve věznici souvisí s přidělenými finančními prostředky na příslušné položky účtu věznice. Výměna rozbitého okna byla zadána odborné firmě a je podmíněna (plastový typ) rychlostí výroby zničené části okna a opětovné montáže. Zajištěno neprodleně.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky přezkoumaly množství jídla poskytovaného mladistvým ve Věznici Všehrdy a dobu, jež jim je poskytována k jeho konzumaci (odst. 96).

V souvislosti s doporučením CPT bude v roce 2011 ve Věznici Všehrdy provedena mimořádná kontrola dodržování stravních dávek potravin odpovídajících finančním limitům stanovených v Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 4/2008, o stravování ve Vězeňské službě ČR. Základní finanční náležitost pro mladistvé je 48,- Kč plus přídavek 01 (nápoje) za cenu 11,- Kč. Pracovně zařazení a vzdělávající se mladiství odsouzení jako další přídavky dostávají svačinu v hodnotě 11,- Kč a druhou večeři v hodnotě 11,- Kč.

V rámci běžné kontrolní činnosti bylo zjištěno, že jídelní lístek je sestavován s ohledem na zásady zdravé výživy a doporučené výživové dávky pro stanovenou kategorii stravovaných. Doporučené výživové dávky jsou součástí stravovacího programu a jsou soustavně sledovány. Při kontrole bylo zjištěno, že doporučené výživové dávky u energie, bílkovin, tuků a sacharidů jsou dokonce překračovány.

Jednou měsíčně se konají stravovací komise, kam pravidelně dochází zvolení odsouzení, včetně mladistvých. Jejich připomínky jsou evidovány a neprodleně řešeny.

Časový rozvrh výdeje stravy je stanoven ve vnitřním řádu pro odsouzené. V případě časového posunu výdeje stravy se posune i čas na její konzumaci. Skutečné a realizované časy výdeje stravy jsou zaznamenány v příslušné dokumentaci na dozorčích stanovištích. Výdej stravy je prováděn za přítomnosti dozorce a jednoho výchovného pracovníka oddělení výkonu trestu. Kromě uvedených osob je při výdeji stravy vždy přítomen kuchař (zaměstnanec věznice), který je garantem množství a kvality vydávaných porcí. Je zajištěno oddělené stravování mladistvých a dospělých odsouzených (v samostatných časových blocích). Prostor jídelny je monitorován kamerovým systémem se záznamem, zcizování stravy nebo uváděný nedostatečný čas na její konzumaci nebyl v uplynulém období zjištěn a ani nebyl předmětem stížností odsouzených. Dozorci mimo jiné odpovídá za řazení odsouzených u výdejního místa, tímto je zajištěno dodržování pořadí.

V případě pochybnosti množství odebrané stravy mohou odsouzení požádat dozorce o zkontrolování jejího množství. Toto je umožněno prostřednictvím civilních zaměstnanců pracovně zařazených v provozu kuchyně.

CPT připomíná, že absence užitečných aktivit je pro mladistvé i pro jejich fyzické a sociální prostředí škodlivá. V rámci odpovědnosti za péči, kterou nesou orgány České republiky, se Výbor domnívá, že je třeba dalších opatření za účelem poskytnutí řady smysluplných aktivit pro mladistvé držené ve Věznici Všehrdy. Orgány České republiky musí zvýšit počet nevězeňského personálu přidělovaného oddělením pro mladistvé, který nyní sestává ze sociálního pracovníka, dvou vzdělávacích pracovníků a jednoho psychologa na jedno oddělení. CPT doporučuje, aby orgány České republiky vytvořily program smysluplných aktivit uzpůsobený potřebám mladistvých (jako je práce, vzdělávání, sport a rekreace), pro všechny mladistvé ve všehrdské věznici (odst. 97).

CPT poukazuje na nízký počet mladistvých odsouzených zařazených do školského vzdělávacího střediska. K tomu je nutno doplnit, že již při přijímání mladistvých do věznice jsou všichni mladiství prokazatelně seznámeni s možností studia v některém z nabízených učebních oborů. Vzdělávací středisko má statut středního odborného učiliště v rámci sítě státních škol České republiky. Z tohoto postavení vyplývají pro školu jasné povinnosti související s přijímacím řízením, tedy přijetím mladistvého žáka na základě prokazatelného doložení vysvědčení o dosaženém stupni vzdělání, ukončení základní školní docházky, eventuálně ročníku učňovské či střední školy. V této věci je mladistvým, pokud mají zájem, nápomocen odborný personál věznice.

Při zpracování programu zacházení je každému mladistvému nabízena možnost vzdělávání v učebním oboru nebo odborném kurzu, v nabídce je také široká škála dalších aktivit programu zacházení. Vzdělávání odsouzených po ukončení základní školní docházky je dobrovolné a vychází ze zájmu mladistvého. Aktivity programu zacházení pro mladistvé jsou zpracovávány vždy v týdenním plánu. Ke zvýšení intenzity výchovného působení na mladistvé odsouzené bude v roce 2011 navýšen počet výchovného personálu zajišťujícího výkon trestního opatření odnětí svobody mladistvých odsouzených.

Pravidlo 35.1 Evropských vězeňských pravidel stanoví: „Pokud jsou ve výjimečných případech umístěny ve věznici pro dospělé děti mladší 18 let, musí vězeňská správa zajistit, aby – kromě služeb přístupných všem vězňům – měli mladiství vězni přístup k sociálním, psychologickým a vzdělávacím službám, duchovenské péči a rekreačním programům nebo podobným programům, jež mají k dispozici mladiství na svobodě.“

Pokud si odsouzený nezvolí žádnou z vhodných nabízených aktivit programu zacházení, nechce se vzdělávat, nemá zájem o práci nebo pro něho není vhodná práce, je zařazen do minimálního programu zacházení, který je sestaven z povinné práce potřebné k zajištění každodenního provozu věznice, vzdělávání v oblasti právního minima, základů sebeobslužné činnosti a řízené tělovýchovy. Tito odsouzení jsou zpravidla zařazeni ve třetí skupině vnitřní diferenciaci. Personál věznice se věnuje mladistvým odsouzeným po celý den mimo dobu určenou ke spánku.

Ke kap. 3 : Výchovný ústav pro děti a mládež Děčín-Boletice

CPT doporučuje, aby přivolávací zvonky v oddělení pro děti s mimořádnými poruchami chování byly opraveny (odst. 100).

Přivolávací zvonky v oddělení pro děti s mimořádnými poruchami chování byly bezprostředně po návštěvě CPT opraveny.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky vytvořily přiměřený postup přijímání všech dětí a mládeže umístěných do ústavu na základě ustanovení zákona o soudnictví ve věcech mládeže (odst. 101).

Doporučení CPT plyne ze zjištění, že v zařízení bylo umístěno jedenáctileté dítě. Podle dokumentace zařízení nejmladšímu chlapci bylo v době návštěvy CPT 13 let. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, v § 13 odst. 3 stanoví možnost, umístit do výchovného ústavu dítě starší 12 let, má-li nařízenou ústavní výchovu. Výjimečně lze podle zákona umístit do výchovného ústavu dítě starší 15 let v případě zvlášť závažných poruch chování. Vzhledem k tomu, že tento postup je uveden v právním předpise, považujeme doporučení CPT za naplněné.

K části II. E: Psychiatrická zařízení

Ke kap. 1: Úvodní poznámky

Doporučení

CPT doporučuje, aby právní postavení „dobrovolných“ pacientů držených v uzavřených odděleních Psychiatrické léčebny Horní Beřkovic bylo přezkoumáno s přihlédnutím k připomínkám CPT (odst. 105).

Na tzv. uzavřených odděleních je významná část pacientů alespoň částečně dezorientovaná pro akutní průběh základního onemocnění. Uzamčené dveře jednak chrání tyto pacienty před jejich odchodem, kdy mohou být nebezpeční především sobě, a jednak pacienty celého oddělení před neohlášeným vstupem cizích osob.

Psychiatrická léčebna Horní Beřkovic důsledně dodržuje, že každý pacient v dobrovolné léčbě nesouhlasící s tímto režimem na takovém oddělení musí být okamžitě propuštěn. Je-li pacient nebezpečný sobě nebo svému okolí, je převeden do režimu nedobrovolné hospitalizace. Dále léčebna důsledně hlásí spádovému okresnímu soudu v Litoměřicích situace, kdy byl pacient v dobrovolné hospitalizaci během této hospitalizace mechanicky omezen či omezen v pohybu.

Žádosti o informace

CPT by rád obdržel v přiměřené době informace týkající se ustanovení o poručnictví novelizovaného občanského zákoníku (odst. 106).

Návrh právní úpravy „poručenství“ v návrhu nového občanského zákoníku zásadně vychází ze stávající úpravy § 78 a násl. zákona o rodině s tím, že je např. výslovně stanoven okamžik, kterým se poručník ujímá své funkce (§ 928). Vedle zproštění funkce poručníka na jeho návrh či jeho odvolání pro porušení jeho povinností je podrobněji upraven zánik funkce poručníka i z jiných důvodů (§ 930). Navrhuje se též úprava pro případ, kdy osoba vykonávající funkci poručníka zemře (§ 933). Pokud jde o skládání účtů ze správy či obsah povinností při výkonu funkce poručníka, právní úprava se zásadně nemění a sleduje tak zachování vysoké úrovně ochrany zájmu dítěte v této situaci.

Pokud jde o „opatrovnictví“, toto je upraveno §§ 458 a násl. Soud jmenuje opatrovníka člověku, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů, nebo vyžaduje-li to veřejný zájem. Soud jmenuje opatrovníka zejména tomu, koho ve svéprávnosti omezil, tomu, o kom není známo, kde pobývá, neznámému člověku zúčastněnému při určitém právním jednání nebo tomu, jehož zdravotní stav mu působí obtíže při správě jmění nebo hájení práv. K povinnostem opatrovníka náleží udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení, projevovat o opatrovance skutečný zájem, dbát o jeho zdravotní stav a starat se o naplnění opatrovancových práv a chránit jeho zájem. Opatrovník při plnění svých povinností naplňuje opatrovancova právní prohlášení a dbá jeho názorů, i když je opatrovanec projevil dříve, včetně přesvědčení nebo vyznání, soustavně k nim přihlíží a zařizuje opatrovancovy záležitosti v souladu s nimi.

Ke kap. 2: Životní podmínky a léčba pacientů

Doporučení

CPT doporučuje, aby orgány České republiky usilovaly o zrušení velkokapacitních ložnic v psychiatrické léčebně Horní Beřkovice, a pokud je to vhodné i v dalších psychiatrických zařízeních (odst. 107).

Platby ze zdravotních pojišťoven jsou prakticky jediným zdrojem příjmů všech psychiatrických léčeben, včetně psychiatrické léčebny Horní Beřkovice. Zdravotní pojišťovny důsledně kontrolují, zda jimi poukázané platby jdou výhradně na léčbu jejich klientů. Snaha všech psychiatrických léčeben směřuje k postupnému snižování lůžek ve velkokapacitních ložnicích. Každé snížení počtu lůžek ale vyžaduje částečnou rekonstrukci oddělení.

Ekonomicky je psychiatrická léčebna Horní Beřkovice státní příspěvková organizace, proto opravy budov včetně dalšího materiálního zkvalitňování podmínek pro pacienty je závislé především na možnostech státního rozpočtu. Z odborného hlediska lékaře je pak nutno pacienty důsledně diferencovat, proto je v psychiatrické léčebně Horní Beřkovice 19 oddělení. Na některých z nich jsou pouze dvou a třílůžkové pokoje (pacienti s neurózou, se závislostí, senioři). Přesto se psychiatrické léčebně Horní Beřkovice, která aktivně vnímá doporučení CPT, daří dlouhodobě stavy pacientů na ložnicích snižovat. Například v roce 2005 byl průměrný pokoj v psychiatrické léčebně Horní Beřkovice obsazen 6,05 pacienty (92 ložnic a průměrný denní počet pacientů 557) a v roce 2010 byl snížen na 4,84 pacienta (103 ložnic a průměrný denní počet pacientů 499).

V některých psychiatrických léčebnách lze snížit počty lůžek na pokojích pouze za předpokladu omezení lůžkové kapacity léčebny nebo za předpokladu vybudování nových pavilónů, což by si vyžádalo výrazné zvýšení nároků na státní rozpočet. Průměrné využití lůžek psychiatrických léčeben bylo v roce 2009 94 %. V případě výraznějšího snížení počtu lůžek v psychiatrických léčebnách v průběhu krátkého časového období by tedy došlo k prodloužení čekacích dob k přijetí do jednotlivých léčeben.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky přijaly vhodná opatření, aby všichni pacienti ubytovaní v psychiatrické léčebně Horní Beřkovice, jejichž zdravotní stav to umožňuje, měli možnost venkovního cvičení rovněž za nepříznivého počasí (odst. 108).

V psychiatrické léčebně Horní Beřkovice je plánována možnost stavby krytého přístřešku, kde by toto venkovní cvičení mohlo probíhat.

Ke kap. 3: Omezení pohybu rozrušených anebo agresivních pacientů

Doporučení

CPT doporučuje, aby problémy, které uvádí ve shora uvedeném odstavci, byly zahrnuty do metodických pokynů, pokud dosud nebyly zahrnuty do zákona (odst. 111).

K rozdílu mezi metodickými pokyny z roku 2005 a z roku 2009 (Věstník Ministerstva zdravotnictví č. 1/2005 a Věstník Ministerstva zdravotnictví č. 7/2009), poukazuje Ministerstvo zdravotnictví na skutečnost, že v roce 2005 se metodický pokyn týkal pouze psychiatrických zařízení (Používání omezovacích prostředků u pacientů v psychiatrických zařízeních ČR). Metodický pokyn z roku 2009 je zaměřen i na jiná zdravotnická zařízení (Používání omezovacích prostředků u pacientů ve zdravotnických zařízeních ČR). Používání omezovacích prostředků v jiných zdravotnických zařízeních se týkají body b) a f) uvedeného metodického pokynu: omezení pacienta v pohybu ochrannými pásy nebo kurty, akutní parenterální podávání psychofarmak popř. jiných léčivých přípravků vhodných k omezení volného pohybu pacienta při poskytování zdravotní péče, pokud se nejedná o léčbu na žádost pacienta, či pravidelnou léčbu psychiatrické poruchy. V současné době všechny psychiatrické léčebny i zdravotnická zařízení postupují v souladu s Věstníkem MZ 7/2009.

Ke zrušení postupu, kdy musí být užití omezovacího prostředku nahlášeno soudu, lze říci, že v roce 2007 nabyla účinnosti vyhláška č. 385/2006 Sb., o zdravotnické dokumentaci, ve znění pozdějších předpisů, v níž je v § 1, odst. 2 písm. j) uvedeno, že zdravotnická dokumentace obsahuje záznam o použití omezovacích prostředků vůči pacientovi a o ohlášení této skutečnosti soudu. Z tohoto důvodu nebyla v metodickém pokynu z roku 2009 již uváděna povinnost nahlášení použití omezovacích prostředků, protože vyhláška č. 385 / 2006 Sb. je právním předpisem.

Hospitalizace pacienta a poskytování zdravotních služeb bez souhlasu a použití omezovacích prostředků jsou upraveny ve vládním zákoně o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, který byl v září projednán v třetím čtení v Poslanecké sněmovně. V navrhovaném zákoně jsou specifikovány jednotlivé druhy omezovacích prostředků, podmínky jejich užití a dokumentování jejich užití.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky co nejdříve realizovaly politiku zrušení používání síťových lůžek v psychiatrických léčebnách (odst. 112).

V souladu s nálezem CPT psychiatrická léčebna Horní Beřkovice potvrzuje, že nemá žádná síťová či klecová lůžka. Trend k nižšímu užívání síťových lůžek je i v ČR. Z klinického

pohledu však čeští odborníci považují absolutní zákaz síťových za nevhodný a potenciálně zhoršující riziko pro komplikace zdravotního stavu u některých typů pacientů, např. noční neklid u pacientů s demencí. V návrhu zákona o zdravotních službách jsou síťová lůžka nadále povolena jako jeden z omezovacích prostředků.

Síťová lůžka jsou v současnosti užívána pouze k ochraně neklidných a zmatených nemocných, zejména na gerontopsychiatrických stanicích. Do síťových lůžek jsou na noc ukládáni velmi zmatení dementní pacienti, pobyt v nich je bezpečnější a humánnější – není třeba používat omezovací prostředky a pacienti nepadají z postelí. Nedochozí tak ke komplikacím pádů, zejména zlomeninám horního konce stehenní kosti s fatálním průběhem.

Omezovací prostředky lze používat jen na nezbytně nutnou dobu a jen ze závažných medicínských, nikoli z výchovných důvodů. Nelze souhlasit s použitím jakéhokoliv omezujícího terapeutického postupu při řešení kázeňských problémů a přestupků.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky příslušným způsobem změnilly metodický pokyn z roku 2009 s cílem zákazu používání omezovacích prostředků po delší časová období tj. několik dní nebo více (odst. 113).

Podmínky používání omezovacích prostředků včetně délky použití omezovacího prostředku (tj. pouze po dobu, je-li účelem jejich použití odvrácení bezprostředního ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti pacienta nebo jiných osob) jsou nově zapracovány do vládního návrhu zákona o zdravotních službách:

- (1) K omezení volného pohybu pacienta při poskytování zdravotních služeb lze použít
- a) úchop pacienta zdravotnickými pracovníky nebo jinými osobami k tomu určenými poskytovatelem,
  - b) omezení pacienta v pohybu ochrannými pásy nebo kurty,
  - c) umístění pacienta v síťovém lůžku,
  - d) umístění pacienta v místnosti určené k bezpečnému pohybu,
  - e) ochranný kabátek nebo vestu zamezující pohybu horních končetin pacienta,
  - f) psychofarmaka, popřípadě jiné léčivé přípravky podávané parenterálně, které jsou vhodné k omezení volného pohybu pacienta při poskytování zdravotních služeb, pokud se nejedná o léčbu na žádost pacienta nebo soustavnou léčbu psychiatrické poruchy, nebo
  - g) kombinaci prostředků uvedených v písmenech a) až f),
- (dále jen „omezovací prostředky“).

- (2) Omezovací prostředky lze použít
- a) pouze tehdy, je-li účelem jejich použití odvrácení bezprostředního ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti pacienta nebo jiných osob, a
  - b) pouze po dobu, po kterou trvají důvody jejich použití podle písmene a).

- (3) Poskytovatel je povinen zajistit, aby
- a) pacient, u kterého je omezovací prostředek použit, byl s ohledem na jeho zdravotní stav srozumitelně informován o důvodech použití omezovacího prostředku,
  - b) zákonný zástupce nezletilého pacienta nebo pacienta zbaveného způsobilosti k právním úkonům (dále jen „zákonný zástupce pacienta“) byl o použití omezovacích prostředků uvedených v odstavci 1 písm. b), c), d) nebo e) bez zbytečného odkladu informován; sdělení zákonnému zástupci pacienta se zaznamená do zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi, záznam podepíše zdravotnický pracovník a zákonný zástupce,

- c) pacient po dobu použití omezovacího prostředku byl pod dohledem zdravotnických pracovníků; dohled musí odpovídat závažnosti zdravotního stavu pacienta a zároveň musí být přijata taková opatření, která zabrání poškození zdraví pacienta,
- d) použití omezovacího prostředku indikoval vždy lékař; ve výjimečných případech, vyžadujících neodkladné řešení, může použití omezovacích prostředků indikovat i jiný zdravotnický pracovník nelékařského povolání, který je přítomen; lékař musí být o takovém použití omezovacího prostředku neprodleně informován a musí potvrdit odůvodněnost omezení,
- e) každé použití omezovacího prostředku bylo zaznamenáno do zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi.

CPT doporučuje, aby orgány České republiky provedly podrobné šetření dlouhodobé aplikace mechanických omezovacích prostředků na ženu J. J. (včetně důvodů aplikace omezovacích prostředků a celkové doby trvání jejich použití, a postupů vedoucích k rozhodnutí o jejich aplikaci a jejímu prodloužení, jakož i dostupnosti alternativ omezujících prostředků). Dále by Výbor rád obdržel aktuální informace o současné situaci této ženy, včetně jejího ubytování, a zda byla omezována v pohybu během posledních dvanácti měsíců, a pokud ano, po jak dlouhou dobu (odst. 114).

Paní J. J. byla hospitalizována v psychiatrické léčebně Kroměříž dvakrát, a to od 8. 6. 2005 do 4. 10. 2010, dále od 22. 12. 2010 do 1. 3. 2011. Paní J. J. byla dlouhodobě hospitalizována v psychiatrické léčebně Kroměříž pro poruchy chování při mentální retardaci. Po celou dobu její hospitalizace byly hlavním problémem automutilace (sebepoškozování), kdy paní J. J. polykala různé předměty – zapalovače, propisovací tužky, mince, lžičky apod., případně se i jinak sebezraňovala. V případě spolknutí musely být předměty následně extrahovány z trávicího traktu v celkové anestézii. K sebepoškozování docházelo tehdy, pokud nebyla mechanicky omezena nebo bez omezení nebyla pod stálým přímým dohledem ošetřujícího personálu nebo následně asistentů občanského sdružení Podané ruce. Tento stav byl léčebnými prostředky prakticky neovlivnitelný.

Psychiatrická léčebna v zásadě nahrazovala zařízení poskytující sociální služby. Proto psychiatrická léčebna uzavřela dohodu s občanským sdružením Podané ruce a za pacientkou docházeli 3 asistenti 3x týdně na 2 hodiny. Po dohodě s opatrovníci navštěvoval pacientku farář. O situaci J. J. byli informováni zástupci Zlínského kraje, kterému je podle § 95 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách svěřena zákonná působnost v oblasti plánování a rozvoje sítě sociálních služeb na jeho území.

V posledních 12 měsících – tj. od července 2010 do 4. 10. 2010 a od 22. 12. 2010 do 1. 3. 2010 bylo dokumentováno použití omezovacích prostředků – omezující kabátek, omezení v lůžku. Ve zdravotnické dokumentaci je používání omezovacích prostředků dokumentováno, je vždy indikováno lékařem s důvodem opatření, délkou trvání. Ze zdravotnické dokumentace vyplývá, že paní J. J. byla bez omezení, pokud mohla být pod stálým dohledem (viz Vyjádření vlády ČR výše). Pokud nebylo možno zajistit stálý dohled, byly použity omezovací prostředky k zamezení automutilace a předejití potenciálních následných nutných výkonů v celkové anestézii. Ministerstvo zdravotnictví je toho názoru, že použití omezovacích prostředků bylo v tomto případě na místě a bylo indikováno. Paní J. J. hrozilo při normální volnosti pohybu vysoké riziko sebepoškození.

Podle zjištění Ministerstva práce a sociálních věcí je slečna J. J. v současnosti v domově pro osoby se zdravotním postižením. Není podrobována žádným opatřením omezujícím pohyb, účastní se volnočasových aktivit včetně vycházek a výletů, je jí poskytována terapie a má k dispozici asistenta. V zařízení obývá jednolůžkový pokoj. Situace slečny J. J. je v současnosti diametrálně odlišná než jakou shledal CPT v době své návštěvy v České republice.

CPT by rád obdržel připomínky orgánů České republiky k problému dlouhodobého používání omezovacích prostředků (odst. 116).

Ministerstvo zdravotnictví uveřejnilo v září 2009 ve Věstníku nový metodický pokyn ohledně používání omezovacích prostředků a ředitelé všech psychiatrických léčeben byli upozorněni na nutnost jeho dodržování.

Omezovací prostředky lze používat jen na nezbytně nutnou dobu a jen ze závažných medicínských, nikoli z výchovných důvodů. Nelze souhlasit s použitím jakéhokoliv omezovacího terapeutického postupu při řešení kázeňských problémů a přestupků. Úplné vyloučení omezovacích opatření však není reálné, protože některé psychotické stavy spojené s neklidem, agresivitou, sebevražednými úmysly a nepředvídatelným jednáním pod vlivem bludů a halucinací mohou ohrožovat nejen ostatní pacienty a personál, ale i samotného pacienta. Použití omezovacího prostředku musí být zaznamenáno a zdůvodněno ve zdravotnické dokumentaci.

Mechanické omezení trvající včetně přerušení déle než 24 hodin je obecně indikováno jednak u pacientů, kteří jsou mimořádně nebezpeční svému okolí a zároveň jsou zmatení a jednak u pacientů zvláště nebezpečných sobě. Především u pacientů nebezpečných sobě hrozí při normální volnosti pohybu vysoké riziko sebepoškození, proto mechanické omezení v tomto případě slouží jako klíčová ochrana pacientů před nimi samotnými a je rozhodné pro bezpečný průběh léčby těchto pacientů. Z těchto důvodů tento základní postup lege artis volí i psychiatrická léčebna Horní Beřkovic.

Bližší šetření k problematice dlouhodobého omezování pacientů proběhne v druhé polovině roku 2011, kdy budou v rámci řídicí a metodické činnosti Ministerstva zdravotnictví navštíveny psychiatrické léčebny se zaměřením na používání omezovacích prostředků.

Podmínky používání omezovacích prostředků včetně délky použití omezovacího prostředku (tj. pouze po dobu, je-li účelem jejich použití odvrácení bezprostředního ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti pacienta nebo jiných osob) jsou nově zapracovány do vládního návrhu zákona o zdravotních službách (viz též výše Vyjádření vlády ČR k bodu 113).

CPT doporučuje, aby v psychiatrické léčebně Horní Beřkovic a pokud je to vhodné i v dalších psychiatrických léčebnách v České republice, bylo realizováno pravidlo nepřetržitého přímého dohledu vykonávaného členem zdravotnického personálu přítomným v místnosti s připoutaným pacientem. Kromě toho pacient nesmí být omezován v pohybu za přítomnosti ostatních pacientů (odst. 117).

Podle šetření Ministerstva zdravotnictví všechny psychiatrické léčebny postupují v souladu s Věstníkem MZ 7/2009.

V psychiatrické léčebně Horní Beřkovic v observační místnosti oddělení 421 je průhledové nerozbitné okno spojené s vyšetřovnou, proto jsou pacienti pod přímým dohledem personálu nezprostředkovaným kamerou. Na st. 433 je takováto úprava stavebně technicky principiálně nemožná, proto jsou pacienti pod přímým dohledem kamery zdravotníka sledující je z vyšetřovny. Současně sdělujeme, že v psychiatrické léčebně Horní Beřkovic je roky standardně prováděna kontrola mechanicky omezené osoby každou hodinu včetně kontroly životních funkcí s jejich zaznamenáním. Souhrnně pak psychiatrická léčebna Horní Beřkovic striktně dodržuje personální obsazení svých oddělení daných vyhláškou, která ve svém důsledku nepočítá s pracovníkem navíc, který by byl přítomen pro možnost hypotetického mechanického omezení pacienta, které je v psychiatrické léčebně Horní Beřkovic aplikováno spíše výjimečně. Navíc právě z výše zmíněných důvodů personálního obsazení léčeben v ČR akreditační komise SAK ČR doporučuje používat kamerový systém CCTV a vnímá jej jako velice bezpečný.

Žádosti o informace

Aktuální informace o současné situaci týkající se ženy, na kterou odkazuje odst. 114, včetně jejího ubytování a toho, zda byla omezována v pohybu během posledních dvanácti měsíců, a pokud tomu tak bylo, na jak dlouhou dobu (odst. 114).

Podle zjištění Ministerstva práce a sociálních věcí je slečna J. J. od března 2011 do současnosti v domově pro osoby se zdravotním postižením. Klientka J. J. není podrobována žádným opatřením omezujícím pohyb, účastní se volnočasových aktivit včetně vycházek a výletů, je jí poskytována terapie a má k dispozici asistenta. V zařízení poskytujícím sociální služby obývá jednolůžkový pokoj. Situace slečny J. J. je v současnosti diametrálně odlišná než jakou shledal CPT v době své návštěvy v České republice. Více viz výše vyjádření vlády ČR k bodu 114.

Připomínky k poznámkám uvedeným CPT v odst. 116 zpochybňujícím potřebu pokračování omezení pohybu v některých případech (odst. 116).

Psychiatrická léčebna Horní Beřkovic potvrzuje, že mechanicky omezený pacient je standardně umístěn mimo přímý kontakt s ostatními pacienty obvykle na tzv. observačních pokojích. Zároveň psychiatrická léčebna Horní Beřkovic potvrzuje, že bez výjimek vždy hlásí spádovému okresnímu soudu použití omezujících prostředků použitých u dobrovolně hospitalizovaného pacienta.

Omezovací prostředky lze používat jen na nezbytně nutnou dobu a jen ze závažných medicínských, nikoli z výchovných důvodů. Nelze souhlasit s použitím jakéhokoliv omezovacího terapeutického postupu při řešení kázeňských problémů a přestupků. Úplné vyloučení omezovacích opatření však není reálné, protože některé psychotické stavy spojené s neklidem, agresivitou, sebevražednými úmysly a nepředvídatelným jednáním pod vlivem bludů a halucinací mohou ohrožovat nejen ostatní pacienty a personál, ale i samotného pacienta. Použití omezovacího prostředku musí být v souladu se zákonnými předpisy (vyhláškou č. 385/2006 Sb.) a s metodickým pokynem Ministerstva zdravotnictví zaznamenáno a zdůvodněno ve zdravotnické dokumentaci.

Ke kap. 4: Bezpečnostní opatření

Doporučení

CPT doporučuje, aby byl zaveden zvláštní formulář pro všechny lékařské zákroky, jež vyžadují souhlas pacienta, ve kterém musí být uvedeno, že pacient obdržel úplné informace o léčbě a že pacient má právo zrušit svůj souhlas, který předtím udělil. Tato pravidla musí být rovněž zahrnuta do budoucí legislativy týkající se duševního zdraví (bod 119).

Psychiatrická léčebna Horní Beřkovice potvrzuje, že i u nedobrovolných pacientů zvláště od souhlasu s hospitalizací předkládá i souhlas s léčbou. Dále psychiatrická léčebna Horní Beřkovice konstatuje, že má pro psychiatrické lékařské zákroky příslušné formuláře, aby pacient mohl projevit, nejedná-li se o vitální indikaci, svou vůli informovaným souhlasem.

Psychiatrické léčebny vyžadují písemný informovaný souhlas v případě elektrokonvulzivní terapie.

Některé psychiatrické léčebny dávají pacientům podepsat pouze obecný formulář informovaného souhlasu. Většina psychiatrických léčen ale pacienty průběžně informuje o postupech léčby a ke všem zdravotním výkonům je získáván souhlas pacienta.

V návrhu zákona o zdravotních službách je stanoveno, že informace podávaná pacientovi musí obsahovat údaje o příčině a původu nemoci, jsou-li známy, jejím stadiu a předpokládaném vývoji, o účelu, povaze, předpokládaném přínosu, možných důsledcích a rizicích navrhovaných zdravotních služeb, včetně jednotlivých zdravotních výkonů, o jiných možnostech poskytnutí zdravotních služeb, jejich vhodnosti, přínosech a rizicích pro pacienta, o další potřebné léčbě, o omezeních a doporučeních ve způsobu života s ohledem na zdravotní stav. S poskytováním zdravotních služeb musí pacient vždy vyslovit souhlas.

Seznam dokumentů, které budou zaslány jako přílohy pro informaci Evropskému výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

Příloha č. 1: Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009, o eskortách, střežení osob a o policejních celách s přílohami č. 1, 2 a 3.

Příloha č. 2: Zákon č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů (vybraná ustanovení)

Doplnění vyjádření vlády České republiky ke zprávě Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání o návštěvě České republiky vykonané ve dnech 7. až 16. září 2010

V této a v předchozích zprávách CPT uvádí, že chirurgické kastrace jsou zákrokem, který má nezvratné fyzické účinky; neexistuje záruka, že výsledek, o který usiluje (snížení hladiny testosteronu), je trvalý; jeho přepokládané pozitivní účinky nejsou založeny na důkladném vědeckém vyhodnocení; a v kontextu, ve kterém je nabízen, je pochybné, zda souhlas s tímto zákrokem bude vždy opravdu svobodný a informovaný. Dle CPT je chirurgická kastrace mrzačícím, nezvratným zákrokem, který v kontextu léčby sexuálních delikventů nemůže být považován za lékařsky nezbytný. CPT tak dospívá k závěru, že chirurgická kastrace sexuálních delikventů omezených na svobodě může být považována za rovnající se ponižujícímu zacházení.

Ještě před vyjádřením se ke stanovisku CPT bude vhodné vyjasnit používanou terminologii, především pokud jde o vymezení okruhu osob, kterých se dané téma týká. CPT hovoří o léčbě sexuálních delikventů. To je velice široký pojem, jehož obsah se navíc může lišit dle právní úpravy v jednotlivých zemích. Je proto třeba mít na paměti, že skupina osob, kterým jsou zpřístupněny formy léčby uvedené níže, nejsou sexuální delikventi obecně, ale pouze malá podskupina těch, kteří trpí parafilními poruchami. Tato podskupina je definována primárně lékařskou diagnózou, nikoliv kriminálním chováním.

Parafilní poruchy patří mezi duševní poruchy uvedené v klasifikačním manuálu Světové zdravotnické organizace (International Classification of Mental Diseases (ICD-10th)). Dle diagnostického a statistického manuálu mentálních poruch (Diagnostic and Statistical Manual Disorder, Fourth Edition, Text Revision (DSM IV-TR)) jsou definovány jako sexuální poruchy charakterizované „opakujícími se, intenzivními, sexuálně vzrušujícími fantaziemi, sexuálními pudy či chováním, obecně zahrnujícími

- 1) nelidské objekty,
- 2) utrpení či ponížení sebe samého či svého partnera, nebo
- 3) děti či další nesouhlasící osoby,

které se odehrávají po dobu 6 měsíců“ a které „vyvolávají klinicky významné útrapy či zhoršení ve společenské oblasti, v zaměstnání či v dalších důležitých oblastech působení“.

Léčba parafilních poruch

Příčiny parafilních poruch jsou komplexní a zahrnují různé psychologické, organické a jiné faktory. Následně i jejich léčba je stejně komplexní a má různé formy, v závislosti na typu a intenzitě poruchy.

Je všeobecně uznáváno, že taková léčba zahrnuje primárně psychoterapii, socioterapii a používání psychotropních léků. Cílem léčby je zvýšit dobrovolnou kontrolu sexuálního vzrušení, omezit sexuální puzení či naučit motivované jednotlivce tomu, aby se vyhnuli jednání pod vlivem svých sexuálních pudů, sebeovládání a schopnosti předcházet recidivě. Je rovněž všeobecně uznáváno, že tyto formy léčby nemusí být účinné samy o sobě zejména u pacientů trpících těžkými parafilními poruchami. V takových případech je jedinou zbývající možností, jak pacientovi poskytnout úlevu od jeho potíží, androgenní deprivativní terapie (ADT). Tato terapie se zaměřuje na snížení hladiny testosteronu, buď hormonální léčbou

(někdy označována jako „chemická kastrace“ či „medikamentózní kastrace“), nebo, tam kde je taková léčba neúčinná či kontraindikovaná ze zdravotních důvodů, chirurgickou kastrací. Je třeba upozornit, že obě formy ADT, tj. hormonální léčba a kastrace, jsou používány také při léčbě rakoviny prostaty.

Účinnost androgenní deprivace

CPT tvrdí, že přepokládané pozitivní účinky chirurgických kastrací nejsou založeny na důkladném vědeckém vyhodnocení. Existuje však rozsáhlý soubor vědeckých dat prokazujících, že parafilní recidiva může být výrazně snížena prostřednictvím ADT. Účinnost kastrací a hormonální léčby v tomto ohledu potvrzuje i Světová federace společností pro biologickou psychiatrii (WFSBP) ve svých směrnících pro léčbu parafilii vydaných v r. 2010. Obsáhlá meta-analýza potvrdila, že jak chirurgické, tak medikamentózní zákroky snižují recidivu mnohem více než jakýkoliv jiný léčebný postup, zejména tehdy, pokud jsou používány bok po boku s psychologickou léčbou⁹. Snížením testosteronu ADT jasně přináší pacientovi prospěch tím, že mu umožňuje získat větší schopnost sebeovládání a úlevu od neodbytných erotických obsesivních fantazií. V přítomnosti řádného léčebného postupu sestaveného s cílem vedlejším účinkům zabránit či, pokud by se měly projevit, je minimalizovat, jsou rizika spojená s ADT obecně na stejné úrovni jako rizika spojená s mnoha ostatními běžně předepisovanými farmakologickými zákroky¹⁰.

V kontextu rehabilitačního přístupu k parafilním sexuálním delikventům je proto zcela *lege artis* nabídnout ADT, která snížením působení androgenů potenciálně zlepšuje ovládnutí sexuálních pudů a tužeb a může tak pomoci zabránit recidivě. *Non lege artis* by bylo naopak nezpřístupnit léčbu s prokázanou účinností.

Chirurgická kastrace a farmakologická hormonální léčba přinášejí rovnocenné potlačení testosteronu. *Kastrace* hladina testosteronu je ve skutečnosti používána jako měřítko pro vyhodnocování účinnosti různých farmakologických přípravků používaných při hormonální léčbě. Pokud by tudíž chirurgická kastrace měla být odmítnuta z důvodů své údajné neúčinnosti, hormonální léčba („medikamentózní kastrace“) by musela být odmítnuta ze stejných důvodů. Je třeba zaznamenat, že medikamentózní kastrace je zmíněna ve vysvětlující zprávě k Lanzarotské úmluvě (CETS no. 201) mezi účinnými opatřeními lékařské intervence, která by měla být zpřístupněna sexuálním delikventům, a že účinnost této léčby nezpochybnil ani CPT.

CPT tvrdí, že neexistuje žádná záruka, že účinky kastrace nebudou zvráceny následným vnějším podáváním testosteronu. Tento argument používá k tomu, aby naznačil, že nelze zaručit, že pokles testosteronu (a s ním spojená změna chování parafilního pacienta) bude trvalý, a že kastraci tudíž není možné považovat za spolehlivý prostředek k zabránění opakovaných projevů parafilních poruch.

K tomuto tvrzení je třeba učinit několik připomínek. Zaprvé, stejná výtky by mohla být uplatněna rovněž proti hormonální léčbě; i její účinky by pacient mohl potlačit vnější aplikací

---

⁹ Hanson: The principles of effective correctional treatment also apply to sexual offenders. A meta-analysis, *Crim Justice Behav* 36: 865-891. Viz rovněž Lösel F, Schmucker M: The effectiveness of treatment for sexual offenders: A comprehensive meta-analysis. *Journal of Experimental Criminology* 1(1), 117-146.

¹⁰ Berlin FS: Commentary: Risk/Benefit Ratio of Androgen Deprivation Treatment for Sex Offenders, *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 37, 2009

testosteronu. Zadruhé, tajné použití testosteronu lze včas a snadno odhalit odběrem krve při pravidelném monitorování pacienta lékařem. A zatřetí, aplikace testosteronu je velmi nepravděpodobná u pacientů, kteří jsou – i s pomocí předchozí psychoterapie – dostatečně motivováni k úspěšnému dovršení léčby umožňujícímu jim získat kontrolu nad jejich sexuálními pudy s cílem neuškodit ostatním. Stojí za povšimnutí, že v České republice dosud nebyl hlášen žádný takový případ.

Rozsah nezvratnosti chirurgických kastrací

CPT správně uvádí, že chirurgická kastrace je zákrokem nezvratným a mrzačícím. Nicméně je třeba vést v patrnosti, že rozsah jak nezvratnosti, tak i zmrzačení (tj. odstranění jinak zdravých orgánů) je dnes možné do značné míry omezit.

Viditelný mrzačící účinek kastrace lze jak u parafilních pacientů, tak u pacientů s rakovinou prostaty, kteří zákrok chtějí podstoupit, odstranit tím, že odejmutá varlata jsou nahrazena protézou. Následky chirurgického zákroku se tak stávají prakticky neviditelnými. Navíc, namísto kastrace lze použít testikulární pulpektomii, méně invazivní zákrok, při kterém je odstraněna pouze hormonálně aktivní část varlat.

CPT jako hlavní nezvratný účinek chirurgické kastrace zmiňuje trvalou ztrátu reprodukční schopnosti. Nereflektuje však skutečnost, že v současné době lze ztrátu reprodukční schopnosti plně kompenzovat: Pacient si může své sperma nechat uložit ve spermobance a jeho reprodukční schopnost zůstane zachována. V tomto ohledu se tudíž stírá dřívější zásadní rozdíl mezi hormonální léčbou a chirurgickou kastrací.

Ostatní účinky jsou spojené s poklesem hladiny testosteronu a tudíž společné jak pro chirurgickou kastraci, tak i pro hormonální léčbu. Je pravdou, že po ukončení hormonální léčby řada z těchto účinků může odeznít, zatímco u kastrace mohou být trvalé. Je však třeba mít na paměti to, že těmto účinkům lze zpravidla předcházet, např. rozvoji osteoporózy lze zabránit pravidelnými lékařskými kontrolami. Navíc je třeba brát v potaz, že pokud je hormonální léčba aplikována dlouhodobě, i ona může způsobit nezvratné změny, jakými je např. růst prsou.

Nesmí být opomenuto ani to, že kastrace oproti hormonální léčbě nemá vedlejší účinky spojené s podáváním farmakologických přípravků. Pro pacienty, jejichž zdravotní stav užívání takových farmakologických přípravků vylučuje, tak kastrace zůstává jedinou zbývající formou ADT.

Pokud jde o nezvratnost zákroku, opomenuto by nemělo být tvrzení CPT, že účinky kastrace lze zvrátit vnějším podáváním testosteronu. Je třeba uznat, že tímto způsobem lze u pacientů eliminovat řadu následků spojených s poklesem testosteronu způsobeným kastrací. Je však třeba mít na paměti i to, že, jak bylo ukázáno výše, případnému zneužití této možnosti lze zabránit. Vnější podávání testosteronu, pokud by probíhalo pod kontrolou lékaře, tak naopak může být prostředkem, který, pokud jde o nezvratnost účinků poklesu hladiny testosteronu, umenšuje rozdíl mezi hormonální léčbou a kastrací.

Každopádně, existence závažných vedlejších účinků, zvratných či nezvratných, je společná řadě lékařských zákroků a sama o sobě nemůže způsobit jejich nepřijatelnost. V úvahu musí být bráno především to, zda a do jaké míry takové zákroky nabízejí pacientovi terapeutický prospěch a zda jsou tudíž z lékařského hlediska vhodné. Je přitom třeba vést v patrnosti, že

lékařsky vhodnou léčbou je léčba, jejímž účelem je zlepšení či zabránění zhoršení pacientovy duševní poruchy nebo jejích příznaků či projevů. Jak vyplývá z výše uvedeného, ADT, ať už ve formě hormonální léčby či kastrace, tato kritéria jednoznačně splňuje.

Svobodný a informovaný souhlas

CPT konstatuje, že v kontextu, ve kterém je kastrace nabízena, je pochybné, zda souhlas s tímto zákrokem bude vždy opravdu svobodný a informovaný; mohou nastat situace, kdy se pacienti spíše podvolí, než souhlasí, s vyhlídkou na vyhnutí se trvalému zadržování.

Je zjevné, že kontextem, který má CPT na mysli, je nedobrovolné umístění pacientů v psychiatrických zařízeních, a že tudíž závěry, které činí stran schopnosti takových pacientů udělit svobodný a informovaný souhlas, by se obecně musely vztahovat nejenom na kastraci, ale na jakoukoliv další léčbu v tomto kontextu nabízenou. To by ovšem, jak bude ukázáno níže, znamenalo výrazné omezení možností léčby pro řadu psychiatrických pacientů.

Je mimo jakoukoliv pochybnost, že pacienti zadržovaní v psychiatrických zařízeních jsou s ohledem na povahu okolností, ve kterých se nalézají, správně považováni za zranitelné a měly by na ně být brány zvláštní ohledy. To však neznamená, že by jim měl být odepřen přístup k léčbě, které jim může přinést terapeutický prospěch. Pacient, který je jinak plně způsobilý k poskytnutí svobodného a informovaného souhlasu, nemůže být automaticky považován za neschopného učinit plně dobrovolné rozhodnutí o výběru léčby jen proto, že úleva od jeho poruchy, kterou tato léčba přináší, v sobě zahrnuje i možnost propuštění na svobodu. Pro pacienty, kteří již neúspěšně vyčerpali veškeré dostupné terapeutické možnosti, by to znamenalo odsouzení ke zbavení osobní svobody na dobu neurčitou, ne-li na doživotí, bez možnosti dokončení léčby jejich poruchy.

Tak jako CPT nezpochybnil účinnost hormonální léčby, nezpochybnil ani platnost souhlasu osob omezených na svobodě s touto léčbou, přestože, jak konstatoval, řada z nich ji při rozhodování vnímá jako „vstupenku na svobodu“¹¹. Chirurgická kastrace je léčbou, která je poskytována v naprosto stejném kontextu, přináší pacientům stejný terapeutický prospěch a je přinejmenším stejně účinná jako hormonální léčba. Jediným zásadním rozdílem mezi těmito dvěma formami ADT je nezvratnost kastrace, jejíž dopady však, jak bylo ukázáno výše, mohou být v současné době výrazně omezeny. Z pohledu kritérií plně svobodného a informovaného souhlasu však mezi oběma formami ADT není žádný rozdíl. Stupeň dobrovolnosti a informovanosti pacientova souhlasu se neliší podle povahy zákroku, ale podle okolností, za jakých je souhlas poskytován. Pokud je jedna forma ADT (kastrace) nezvratná, není souhlas s ní o nic méně dobrovolný a informovaný než souhlas s druhou formou této terapie (hormonální léčba).

Nezvratnost zákroku nabízeného osobám omezeným na svobodě by proto měla být reflektována v dostatečně silných procedurálních garancích svobodného a informovaného souhlasu, zahrnujících přezkoumání nezávislým orgánem, nikoliv vést k vyloučení takového zákroku. Tyto garance by měly zajistit, že pacient byl informován o všech možnostech léčby, které jsou mu dostupné, mohl řádně vyhodnotit výhody i rizika podstoupení či nepodstoupení léčby a že jeho rozhodování bylo prosto donucování či nepatřičného ovlivňování.

---

¹¹ Viz zprávu CPT o jeho návštěvě v Dánsku v r. 2008 (CPT/Inf (2008) 26)

Skutečnost, že kastrace byly v minulosti zneužívány jako nucená či neadekvátní léčba nebo dokonce jako trest, nepochybně přispěla k tomu, že dnes může být často s obavami vnímáno i jejich výlučně terapeutické užití, založené na pečlivé diagnóze a svobodném a informovaném souhlasu. O to důležitější je na toto téma vést důkladnou diskusi, která, nezatížena břemenem minulosti, umožní kastrace vnímat jako součást komplexní, lékařsky vhodné léčby pacientů trpících těžkou parafilní poruchou tam, kde ostatní formy léčby selhaly nebo jsou vyloučeny s ohledem na pacientův zdravotní stav. Na tomto základě by pak měly být předmětem pozornosti podmínky, za kterých jsou kastrace dostupné, zejména zda právní úprava a její užití v praxi zajišťují řádnou ochranu práv pacientů.

Nová právní úprava

S přihlédnutím k výše uvedenému vláda rozhodla, že dobrovolné chirurgické kastrace zůstanou zachovány i pro pacienty omezené na svobodě, za podmínky, že půjde o poslední léčebnou možnost a že budou posíleny záruky svobodného a informovaného souhlasu. K této otázce se vyjádřil Výbor proti mučení a jinému krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení Rady vlády pro lidská práva, která je poradním orgánem vlády. Výbor doporučil, aby kastrace bylo možno provést pouze u osob starších 25 let, které se v minulosti dopustily minimálně jednoho násilného sexuálně motivovaného trestného činu definovaného dle trestního zákona, a které jsou nadále nebezpečné pro společnost a jiné alternativy léčby u těchto osob nejsou vhodné, přičemž by nemohly být prováděny osobám ve výkonu vazby či trestu odnětí svobody. Toto doporučení vláda vtělila do návrhu zákona o specifických zdravotních službách, který parlament schválil v listopadu 2011. Od 1. dubna 2012, kdy zákon nabyl účinnost, nebyla v České republice provedena žádná kastrace.

Předchozí právní úprava jako podmínku kastrací stanovila dobrovolnost, informovaný souhlas a schválení žádosti odbornou komisí. Tyto zásady byly novým zákonem rozvinuty do mnohem detailnější podoby s cílem posílit existující garance svobodného a informovaného souhlasu. K hlavním změnám, které přináší, patří zejména následující:

- Kastrace nelze provádět osobám ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Kastraci rovněž nelze provést pacientovi zbavenému způsobilosti k právním úkonům.
- V ostatních případech byla zavedena specifická kritéria pro povolení dobrovolné kastrace. Kastraci je možno povolit na písemnou žádost pacienta pouze tehdy, když
  - 1) pacient je starší 25 let,
  - 2) pacient v minulosti spáchal násilný sexuálně motivovaný trestný čin,
  - 3) odborné lékařské vyšetření prokázalo existenci specifické sexuální deviace a vysokou míru pravděpodobnosti, že v budoucnosti opět spáchá násilný sexuálně motivovaný trestný čin, a, v neposlední řadě,
  - 4) jiné léčebné metody nebyly úspěšné.
- Žádost pacienta musí být kromě doporučení ošetřujícího lékaře doprovázena nezávislým lékařským posudkem prokazujícím vysokou míru pravděpodobnosti, že pacient v budoucnosti spáchá násilný sexuálně motivovaný trestný čin.
- O žádostech o provedení kastrace rozhoduje centrální odborná komise. Tím je zajištěn jednotný výklad kritérií pro povolování kastrací a posílena nezávislost a nestrannost odborného přezkumu. Členy komise jsou odborníci z oborů psychologie, psychiatrie,

sexuologie a urologie spolu s právníkem v oblasti zdravotnického práva. Z členství v komisi jsou vyloučeny osoby s jakýmkoliv vazbami na léčebnu, ve které je žadatel umístěn.

- Komise přizve pacienta k jednání a informuje jej o povaze, trvalých následcích a možných rizicích zdravotního zákroku¹². Zároveň má povinnost ověřit, zda pacient porozuměl informaci a zda k podání žádosti dospěl zcela dobrovolně. Jde-li o pacienta v ochranném léčení nebo výkonu zabezpečovací detence, musí být poučen o tom, že kastrace nezakládá nárok na jeho propuštění.
- Rozhodnutí odborné komise musí být jednomyslné. Jde-li o pacienta v ochranném léčení nebo výkonu zabezpečovací detence, musí jej schválit soud.
- Kastraci je možné provést jen tehdy, pokud k ní pacient bezprostředně před jejím započítím dá písemný souhlas.

Je třeba zdůraznit, že soudní přezkum rozhodnutí odborné komise vnáší do procedury nový významný prvek. Soud je přímo Ústavou pověřen zajišťovat ochranu základních práv a svobod, tedy i ochranu lidské osobnosti, její tělesné integrity, soukromého a rodinného života a ochranu před mučením a jiným krutým, nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním. Soud tedy vždy musí posoudit, zda u pacienta v ochranném léčení nebo výkonu zabezpečovací detence je chirurgická kastrace opravdu důvodná ve smyslu výše uvedených zákonných podmínek, tj. zda byly tyto podmínky splněny včetně toho, zda byl dodržen postup odborné komise a pacient byl o všem náležitě informován a jeho souhlas se zákrokem byl vskutku svobodný a informovaný. Následně soud musí rovněž posoudit, zda provedení chirurgické kastrace je přiměřeným zásahem do výše uvedených základních práv či zda naopak nejde o zásah nedůvodný, nepřiměřený či porušující zákaz mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání. V tom případě soud nedá k zákroku souhlas a ten nemůže být proveden.

Soudní přezkum přitom nemusí zůstat omezen jen na ověření splnění podmínek stanovených zákonem, ale může být rozšířen i na ověření souladu samotného zákona s mezinárodními smlouvami. Ústavní soud má pravomoc zrušit zákon či jeho ustanovení pro jeho rozpor s ústavním pořádkem, zahrnujícím i mezinárodních smlouvy, kterými je Česká republika vázána. Pokud by tedy běžný soud při přezkumu rozhodnutí expertní komise dospěl k názoru, že provedení zákroku podle zákonných podmínek by bylo v rozporu s Evropskou úmluvou o lidských právech či s Úmluvou o lidských právech a biomedicíně, přičemž tento rozpor by způsobovala samotná zákonná úprava provádění kastrací, která by nebyla vyložitelná a aplikovatelná v souladu s uvedenými úmluvami, může se na Ústavní soud obrátit s žádostí o zrušení příslušné části zákona.

---

¹² Jde o druhé zevrubné poučení, které pacient obdrží. První je mu poskytnuto jeho ošetřujícím lékařem ještě před podáním žádosti o kastraci; součástí žádosti je podrobné poučení v písemné formě podepsané pacientem.